

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Kristína Tomíčková

Výkon trestu odnětí svobody

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Lukáš Bohuslav, Ph.D.

Katedra:

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce:

17. 6. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 245 718 znaků včetně mezer.

V Praze dne 17. 6. 2019

Kristína Tomíčková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce JUDr. Lukáši Bohuslavovi, Ph. D., že se mne s vypracováním práce ujal. Dále všem zaměstnancům a příslušníkům Vězeňské služby České republiky, na něž jsem se v průběhu vypracovávání obracela s žádostmi o rady a vždy mi vyhověli.

A nakonec musím také poděkovat své rodině a partnerovi za projevenou podporu a nebývalou trpělivost, kterou se obrnili pro celou dobu mého studia.

Obsah

1.	Úvod	6
2.	Výklad pojmů.....	8
3.	Mezinárodní úprava výkonu trestu odnětí svobody	14
4.	Vnitrostátní úprava výkonu trestu odnětí svobody	18
5.	Zařízení pro výkon trestu	25
5.1.	<i>Obecně o věznicích v České republice a jejich organizační struktuře.....</i>	26
5.2.	<i>Oddíly.....</i>	29
5.3.	<i>Personál .....</i>	45
5.3.1.	<i>Příslušníci Vězeňské služby .....</i>	45
5.3.2.	<i>Civilní zaměstnanci Vězeňské služby.....</i>	46
6.	Vnitřní a vnější diferenciacce	51
7.	Programy zacházení a možnosti resocializace odsouzených.....	58
7.1.	<i>Programy zacházení.....</i>	59
7.1.1.	<i>Zaměstnávání .....</i>	62
7.1.2.	<i>Vzdělávání .....</i>	68
7.1.3.	<i>Speciálně výchovné aktivity .....</i>	72
7.1.4.	<i>Extramurální aktivity.....</i>	74
7.1.5.	<i>Standardizované programy .....</i>	75
7.2.	<i>Možnosti resocializace při výkonu TOS .....</i>	77
8.	Vybrané otázky denního režimu odsouzených	85
8.1.	<i>Ubytování odsouzených.....</i>	85
8.2.	<i>Odívání.....</i>	89
8.3.	<i>Stravování.....</i>	92
8.4.	<i>Mimořádné události .....</i>	96
8.4.1.	<i>Útěky a odchody .....</i>	96
8.4.2.	<i>Násilí .....</i>	97
8.4.3.	<i>Sebepoškozování.....</i>	99
9.	Moderní trendy a koncepce.....	102
9.1.	<i>Otevřené věznice.....</i>	104

9.2.	<i>Alternativní tresty</i>	106
9.3.	<i>Inspirace v zahraničí</i>	108
10.	Závěr	112
	Seznam použitých obrázků, grafů a tabulek	115
	Seznam použitých zkratk	116
	Seznam použitých zdrojů	117
	Příloha	124
	Abstrakt	126
	Abstract	128

1. Úvod

Ukažte mi vaše vězeňství a já vám řeknu, jaká je vaše společnost

Winston Churchill

Problematika trestání je stará jako lidstvo samo. Dlouhá tisíciletí se pokoušíme najít ten nejefektivnější způsob potírání kriminality, abychom dosáhli bezpečné a spokojené společnosti. Historie civilizací zná z pohledu trestání koncepty odplaty, zastrašení, eliminace, ale také převýchovy a terapie. Že je tato otázka stále živě diskutována nasvědčuje také tomu, že s bádáním po účelu trestu nejsou teoretici stále u konce. Nestačí však zastavit se u teoretických poznatků, je třeba je také přenést do praxe. A právě praktická stránka výkonu trestu odnětí svobody je to, na čem vážně české vězeňství.

Když jsem se v červnu 2018 zúčastnila přednáškového cyklu Letní škola vězeňství, uvědomila jsem si, jak málo zájmu a pozornosti je ze strany právnické obce této oblasti věnováno. Jak významně je opomíjena také z hlediska finančního a legislativního. A především, jak moc je důležitá pro společnost. O to více mnou poté otrásl střet s realitou, která s teoretickými poznatky a hesly měla společného jen velmi málo. Přetrvávající porušování lidské důstojnosti a dalších práv, vyprázdňenost právních norem, ale také nízká informovanost ze strany odborné veřejnosti mne přivedly k napsání této práce.

Především nízká osvěta způsobuje, že se většinová společnost k výkonu trestu odnětí svobody staví stále radikálně; trestem rozumí odplatu na pachateli. Čím tvrdší, tím lepší. Tomuto přístupu je však třeba vytýkat krátkozrakost. Drtivá většina odsouzených se z výkonu trestu do normálního života jednou vrátí. Stanou se opět našimi sousedy. Je v zájmu společnosti jako celku působit na odsouzené tak, aby došli k jisté nápravě, ke změně hodnotových postojů, ke změně života. Vězeňství by tak mělo být především prostředkem kladného působení. Jedním z úkolů této práce je zamyslet se rovněž nad tím, zda současná podoba výkonu trestu odnětí svobody v České republice je s to dosáhnout takového kladného působení na pachatele trestných činů a pokud nikoli, jaké lze nabídnout řešení.

Dalším dílčím cílem práce je upozornit na oblasti, kde vězeňská praxe stále nedostála vnitrostátním i mezinárodním závazkům nebo kde dochází přímo k porušování takových závazků.

Práce bude na „slabá místa“ současného vězeňství v České republice upozorňovat formou seznámení s právními základy vězeňství, s poznatky moderní penitenciaristiky, ale také se základními hodnotovými východisky reforem 90. let minulého století. Tyto budou současně bezprostředně konfrontovány s realitou tuzemského vězeňství ve 21. století. Svou pozornost hodlám zaměřit postupně na systém věznic v České republice a jejich vnitřní strukturu, na diferenciaci odsouzených a její přínos k naplňování účelu trestu, na zacházení s odsouzenými a teoretické i praktické možnosti jejich resocializace, ale také na některé dílčí oblasti vyvstávající při výkonu trestu, jako je stravování nebo ubytování odsouzených. Součástí práce však bude také pohled na „budoucnost vězeňství“, tj. na moderní koncepcce, které v současnosti hýbou mezinárodní penologií a postupně získávají na popularitě i v tuzemských podmínkách. Krátce se zmíním také o teorii a praxi zahraničního vězeňství některých vybraných států, u nichž by tuzemská penitenciaristika mohla načerpat inspiraci.

Cílem práce je tedy nejen podat ucelené shrnutí výkonu vězeňství z pohledu práva, ale zohlednit také určitá psychologická a sociálně-pedagogická východiska výkonu trestu odnětí svobody a jejich dopad na naplňování účelu trestu.

Za využití odborné literatury, statistik vězeňské služby a osobních návštěv věznic hodlám v této práci postihnout základní problematiku výkonu trestu, označit fundamentální problémy a těmto následně určit společného jmenovatele a navrhnout způsob účinného řešení.

2. Výklad pojmů

Na úvod práce se nejprve pokusím vysvětlit, co je to institut trestu jako takový a co je jeho cílem.

Trest je jednoduše druhem právní sankce. Hovoříme-li o takové obecné „sankci“, má se tím na mysli jakýkoli zákonem předpokládaný následek porušení právních povinností.¹ Taková definice je aplikovatelná na veškerý systém práva, pro účely této práce je však důležité se zaměřit na pojmové znaky trestu coby zcela specifické sankce ukládané v trestním řízení.

Nejkomplexnější definici trestu, obsahující všechny čtyři jeho podstatné a odlišující znaky, uvádí Jelínek: „*Trestem se rozumí prostředek státního donucení, který lze uložit výlučně pachateli trestného činu. Je ukládán výlučně soudem, kterým je pachateli způsobena újma*“.²

Jelínek a Lata tuto soukromou újmu, způsobenou konkrétní fyzické či právnické osobě za to, že porušila právní normu, dokonce označují za hlavní znak trestu.³ Vedle újmy (na právech či majetku) je ale součástí trestu také morální odsouzení pachatele.⁴

Současný trestní zákoník zná několik druhů trestů. Některé teorie v současnosti rozlišují tresty na tzv. alternativní (tedy tresty, které nespočívají v nepodmíněném odnětí svobody) a vedle nich samostatně stojící (nepodmíněný) trest odnětí svobody. Alternativa těchto trestů spočívá v tom, že soudce může při ukládání trestů zvolit, zda uloží trest odnětí svobody nebo jiný trest, který odsouzený vykoná „na svobodě“.⁵ Výčet všech trestů je uveden v zákoně č. 40/2009 Sb. (dále jen „TZ“), jedná se o tyto tresty:

- a) odnětí svobody,
- b) domácí vězení,
- c) obecně prospěšné práce,
- d) propadnutí majetku,
- e) peněžitý trest,
- f) propadnutí věci,
- g) zákaz činnosti,

---

¹ ČERNÁ, Gabriela. *Sankce v právu (Se zaměřením na problematiku výjimečného trestu)*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Právnická fakulta.

² JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2017. Glosátor, s. 100

³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), s. 393. srov. s LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. Knihovnička LexisNexis, s. 65

⁴ HENDRYCH, Dušan. *Právnický slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. [online] V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. [cit. 26. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhf64zrguxhi4t4fon2a>

⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, s. 393

- h) zákaz pobytu,
- i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- j) ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání,
- k) ztrátu vojenské hodnosti,
- l) vyhoštění.⁶

S ohledem na charakteristiku trestu pro účely trestního práva, je třeba se ptát: Co je účelem takového trestu? Současný trestní zákoník neobsahuje (na rozdíl od svého předchůdce z roku 1961⁷) žádné ustanovení charakterizující účel trestu. Účel tedy v současnosti dovozujeme z obecných zásad trestání formulovaných jednak obecně, a to v § 36 až 39 TZ, tak i speciálně pro jednotlivé tresty a ochranná opatření.⁸ Nejobecněji lze říci, že smyslem trestu a trestního práva vůbec je udržení společenského řádu, přičemž podle Laty tento řád je nejen zachováván působením na pachatele, ale je upevňován i vnitřní satisfakcí veřejnosti nad tím, že k potrestání vůbec došlo.⁹

Historicky se v různých epochách civilizace objevovaly rozmanité přístupy k trestání. Napříč dějinami se objevují teorie trestu coby odplaty na pachateli (odtud známé „oko za oko, zub za zub“)¹⁰ typické spíše pro starověké civilizace; teorie tzv. eliminační, které předpokládají, že společnost nelze ochránit jinak než úplnou izolací či eliminací určitých „neresocializovatelných“ osob¹¹ (tomu ostatně odpovídá i stále existující institut doživotního odsouzení); teorie odstrašení (jejímž rysem budou zejména exemplární tresty¹²); teorie kompenzační, které usilují především o nápravu škod způsobených kriminálním jednáním¹³ a mnoho dalších. Odborníci se nicméně shodují na tom, že tuzemská realita odpovídá spíše smíšeným teoriím účelu trestu, a to především teorii eliminační, rehabilitační a dokonce teorii odstrašení.¹⁴ Trest tak vykonává ve společnosti více funkcí, a to v tomto pořadí: funkce ochranná (coby prostředek ultima ratio ochrany společnosti), funkce preventivní (zahrnující

---

⁶ § 52 TZ

⁷ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákoník (starý)

⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, s. 387

⁹ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*, s. 67

¹⁰ Tamtéž, s. 13

¹¹ Tamtéž, s. 29

¹² Tamtéž, s. 24

¹³ GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 179

¹⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, s. 388, dále k tomu KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 85, dále GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*, s. 181

generální i individuální prevenci) a funkce represivní.¹⁵ Jelínek klade důraz i na eliminaci pachatele a jeho následnou převýchovu, s Kalvodovou se ale shodují na tom, že nejdůležitějším účelem trestu je právě ochrana společnosti. Slovy Kalvodové je ochrana společnosti dokonce „*smysl existence trestního práva*“.¹⁶ Hála naopak zdůrazňuje důležitost tzv. vyrovnávací funkce trestu, tedy že újma způsobená osobě pachatele pomáhá eliminovat negativní emoce obětí. A dodává, že po zrušení trestu smrti plní tuto vyrovnávací funkci právě trest odnětí svobody.¹⁷

Pro účely této práce je nutné podívat se také na samotný trest odnětí svobody, tedy na jeho základní znaky a (zamýšlený) účel.

Trest odnětí svobody je uveden v taxativním výčtu trestů v § 52 TZ hned na prvním místě. Podle druhého odstavce zmiňovaného ustanovení zároveň obsahuje i tzv. trest odnětí svobody s podmíněným dokladem (tedy případ, kdy je trest odnětí svobody uložen, ale je odložen jeho výkon), přičemž zde zákonodárce projevil poněkud nekonzistentní přístup k tomuto institutu, když trestní zákoník shrnuje dvě možnosti potrestání (s podmíněně odloženým výkonem a bez podmíněného odložení výkonu) do jednoho bodu, zatímco zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (dále „ZSVM“), jako *lex specialis*, chápe nepodmíněný trest odnětí svobody a jeho podmíněně odloženou alternativu jako dva samostatné tresty.¹⁸ Ačkoli se objevují i názory, že jde v ZSVM pouze o zvláštní úpravu institutu, který je obecně upraven TZ, a určitá nekonzistentnost je tedy přirozeným důsledkem koexistence právních norem.¹⁹

Trest odnětí svobody bývá někdy chápán také jako trest „primární“. Tedy ten, který je nařízen soudem v rozsudku. Vedle tohoto ovšem může plnit i funkci trestu tzv. „sekundárního“, totiž trestu, jehož výkon bude nařízen v případě, že jiný, primárně uložený, trest by nebyl vykonán. Trest odnětí svobody má dále charakter trestu „univerzálního“, a to pro to, že je obsažen v každé skutkové podstatě ve zvláštní části trestního zákoníku, v určitých případech je dokonce jinými tresty nezastupitelný.²⁰ Obecně je také považován za trest nejpřísnější, jelikož představuje nejzávažnější zásah do práv člověka. Jeho primárním cílem je sice omezení svobody, nicméně to s sebou nese nevyhnutelně i omezení jiných práv (právo na zachování listovního tajemství,

---

¹⁵ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 85

¹⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6, s. 383, dále k tomu KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 85

¹⁷ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 40

¹⁸ § 52 TZ srov. s § 24 ZSVM

¹⁹ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), s. 41 a 66

²⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, s. 397

právo na soukromí...²¹ Požadavek, aby byla šetřena a zachována práva, která s výkonem trestu přímo nesouvisí, vznáší i Evropská vězeňská pravidla (viz následující kapitola) a také jimi inspirovaný zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „ZVTOS“).²²

Jak bylo naznačeno výše, trest odnětí svobody spočívá v dočasném omezení svobody (maximálně 30 let, ve výjimečných případech doživotí).²³ Tento trest se vykonává ve speciálním zařízení, tzv. věznici (a to dvou typů: s ostrahou a se zvýšenou ostrahou).²⁴ Jeho speciální ochranná funkce spočívá v tom, že po dobu jeho výkonu je společnost chráněna před dalším pácháním trestné činnosti konkrétního pachatele (tzv. eliminační funkce). Zároveň je nutné mít na paměti ale i to, že ve výkonu trestu je pachatel podrobován systematickému výchovnému působení a tím je zajišťována ochrana společnosti pro futuro.²⁵

Aby mohl být trest odnětí svobody vykonán, musí být splněny následující podmínky. Výkonu trestu musí předcházet rozhodnutí soudu, jímž se pachateli tento trest ukládá (zejména ve formě rozsudku) a toto rozhodnutí musí být vykonatelné. Tím se stává ve stejnou dobu, kdy nabývá právní moci (za podmínek, že zákon přiznává přípustnému opravnému prostředku tzv. odkladný účinek, v opačném případě lze hovořit o vykonatelnosti ještě před nabytím právní moci).²⁶ Vykonatelnost však ještě nutně neznamená, že k výkonu také dojde. Trestní řád (dále jen „TŘ“) sám počítá s případy, kdy je výkon trestu z nějakých důvodů odložen (např. ohrozil-li by takový výkon život nebo zdraví odsouzeného).²⁷ Dojde-li přeci jen k výkonu, musí se tento výkon shodovat (co do druhu, výměry i způsobu výkonu trestu) s rozhodnutím soudu, kterým byl uložen.²⁸

Jakmile je rozhodnutí o uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody vykonatelné, nařídí příslušný orgán jeho výkon, a to ex offo.²⁹ V takovém případě může být odsouzenému jednak poskytnuta přiměřená lhůta k nástupu výkonu trestu (a v této lhůtě má odsouzený dost času na obstarání si vlastních záležitostí), nebo je takový výkon nařízen okamžitě (zejména, pobýval-li odsouzený dosud ve vazbě nebo je-li jeho pobyt na svobodě nebezpečný). Nenastoupí-li výkon trestu ve stanovené lhůtě, nebo hrozí-li, že se pokusí uprchnout (případně bylo-li zjištěno, že je

---

²¹KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 41-42.

²²Body 2 a 3 EVP, § 2 odst. 1 ZVTOS

²³§ 54 a 55 TZ

²⁴§ 55 odst. 3 a § 56 odst. 1 TZ

²⁵JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, s. 397.

²⁶JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*, s. 845-846, dále k tomu JELÍNEK, J a kolektiv: *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, s. 767

²⁷§ 322 odst. 1 zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád

²⁸JELÍNEK, J a kolektiv: *Trestní právo procesní*, s. 769

²⁹Tamtéž, s. 770, dále k tomu § 315 zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád

jeho pobyt na svobodě nebezpečný), může příslušný orgán nařídit, aby byl do výkonu trestu tzv. dodán příslušným policejním orgánem.³⁰

Na závěr kapitoly uvádím, jak je teorií i praxí vymezen účel trestu odnětí svobody.

Jak bylo řečeno výše, v současném TZ není vymezen ani účel trestu obecně, ani účel jednotlivých druhů trestu. Obecné zásady trestání uvedené v TZ v paragrafech 36-39 zdůrazňují zásadu legality, přiměřenosti, individualizace, zachování lidské důstojnosti a zákaz krutého zacházení. Zejména přiměřenost napovídá tomu, že smysl trestu bude hlubší než jen eliminace pachatele. K otázce, do jaké míry lze individualizovat trest odnětí svobody, přináší zajímavý postřeh Lata. Uvádí, že zatímco individualizace u ostatních trestních sankcí se odvíjí i dle toho, jaký vztah má odsouzený k postihované hodnotě, je svoboda natolik významná pro každého člověka, že on sám se zdráhá posuzování, pro koho má větší váhu. Dodává, že v otázce, zda uložit nepodmíněný trest odnětí svobody, by tak k zohledňování subjektivních faktorů odsuzovaného vůbec nemělo být přihlíženo.³¹

Účel trestu odnětí svobody dokonce až do roku 2013 nebyl specifikován ani v ZVTOS. To znamená, že od účinnosti TZ v roce 2010 do účinnosti novely ZVTOS č. 276/2013 Sb., k níž došlo až od ledna 2014, neexistovalo v tuzemském právním prostředí ustanovení, které by specifikovalo účel trestu odnětí svobody. Zarážející na tom je, že až do účinnosti zmiňované novely přetrvávalo v ZVTOS vyprázdňené ustanovení § 1 odst. 2, totiž že: „*Výkonem trestu se sleduje dosažení účelu trestu odnětí svobody (dále jen "trest") ve smyslu trestního zákona prostředky stanovenými v tomto zákoně.*“ Opakuji, že mezi lety 2010 a 2014 TZ o účelu trestu odnětí svobody vůbec nehovořil. Kalvodová sama přiznává, že toto ustanovení prostě odkazuje k obecným zásadám trestání, trestní nauce, případně k účelům programů zacházení podle § 40 odst. 2 ZVTOS jako stěžejního prostředku „*k dosažení účelu trestu*“.³² Vzhledem ke specifčnosti trestu odnětí svobody je však taková definice účelu zjevně nedostačující.

Zmíněnou novelou konečně došlo k zaplnění mezery a k vymezení účelu trestu odnětí svobody, a to v tomto znění: „*Účelem výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „trest“) je prostředky stanovenými tímto zákonem působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti.*“³³

---

³⁰ § 321, zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád

³¹ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*, s. 90

³² KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 2.

³³ § 1 odst. 2 ZVTOS

Důvodová zpráva k zákonu č. 276/2013 Sb. dále uvádí, že naplňování tohoto účelu by se mělo dít prostřednictvím převýchovných programů. Cílem tedy není jen zamezit odsouzeným v dalším páchání trestné činnosti, ale připravit je také na soběstačný život ve společnosti, tj. společensky je rehabilitovat.³⁴

O tom, jak se vize a naděje § 1 odst. 2 ZVTOS naplňují v praxi, bude pojednáno v následujících kapitolách.

---

³⁴ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 168

3. Mezinárodní úprava výkonu trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody (dále jen „TOS“) je natolik závažným zásahem do základních práv fyzické osoby, že vyžaduje přísnou úpravu na mezinárodní i vnitrostátní úrovni.³⁵ Základ tvoří především mezinárodní smlouvy upravující obecné zacházení s fyzickými osobami, tedy i s těmi, které se momentálně nacházejí ve výkonu TOS.

Takovou mezinárodní smlouvou je například *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* (dále jen Pakt).³⁶ Pro téma této práce mají význam zejména článek 7, zakazující mučení, kruté a jiné nelidské nebo ponižující zacházení či trest, a to absolutně. Dále článek 9 zaručující právo na svobodu pro každého, s výjimkou zbavení svobody na základě zákona (tedy s výjimkou výkonu TOS za předpokladu, že byly pro udělení takového trestu splněny zákonné podmínky).

Pro úpravu vězeňství je zásadní článek 10, jelikož je určen právě pro zacházení s těmi osobami, které jsou omezeny na svobodě, ať už jako obvinění nebo odsouzení ve výkonu trestu. Představuje základní požadavky na vnitřní diferenciaci odsouzených, totiž aby osoby obviněné byly odděleny od osob již odsouzených a mladiství obvinění/odsouzení byli odděleni od dospělých obviněných/odsouzených.³⁷ Zároveň vyžaduje, aby se všemi bylo zacházeno „lidsky a s úctou k přirozené lidské důstojnosti“.³⁸ Bod 3 zmíněného článku ukládá jednotlivým vězeňským řádům zajistit takové zacházení s odsouzenými, jehož cílem bude náprava a převýchova odsouzeného.

Dalším zásadním dokumentem mezinárodního práva pro oblast vězeňství je *Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání* (dále jen Úmluva proti mučení), která mimo jiné i definuje samotný pojem mučení, použitý ostatně i v ustanoveních výše uvedeného Paktu. Důležité je, že pod pojem „mučení“ nejsou zahrnuty „bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou“.³⁹ Tedy i sama Úmluva proti mučení připouští, že součástí některých trestů (a TOS mezi tyto tresty bezesporu patří) může být individuální pociťování jisté bolesti či utrpení (fyzického i psychického), to však pouze za předpokladu, že takovéto negativní projevy nejsou vyvolány záměrně a netvoří tak trest sám o sobě, vedle

³⁵ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 19.

³⁶ Vyhláška Ministerstva zahraničních věcí Československé socialistické republiky č. 120/1976 Sb. o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

³⁷ Tamtéž, článek 10 bod 2 písm. b a bod 3

³⁸ Tamtéž, článek 10 bod 1.

³⁹ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb. o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Článek 1 bod 1

zákonem připouštěného „hlavního“ trestu.⁴⁰ Článek 11 Úmluvy proti mučení potom výslovně zakotvuje povinnost státu „*systematicky zkoumat pravidla, instrukce, metody a praxi výslechu, jakož i podmínky vazby a zacházení s osobami podrobenými jakékoli formě zadržení, vazby nebo uvěznění na kterémkoli území pod jeho jurisdikci, aby bylo zabráněno jakýmkoli případům mučení*“.

Vztah k spíše dílčím otázkám výkonu TOS má také *Úmluva o předávání odsouzených osob* anebo *Úmluva o nucené nebo povinné práci* (ta se částečně dotýká zaměstnávání odsouzených).⁴¹

Roku 1958 Hospodářská a sociální rada OSN přišla s dokumentem, jehož cílem je dosáhnout minimální akceptovatelné úrovně dodržování lidských práv napříč světovým vězeňstvím. Tímto dokumentem jsou *Standardní a minimální pravidla pro zacházení s vězni* (dále jen „Pravidla“). Slovo „minimální“ tu má opravdu svůj význam, protože, jak bylo psáno výše, cílem dokumentu není globální reforma vězeňství na stejnou, vyspělou, úroveň, nýbrž dosažení celosvětově alespoň takové úrovně, na níž jsou ještě zachována základní lidská práva. Pravidla zároveň počítají i s tím, že ne ve všech státech budou všechna ustanovení dokumentu aplikovatelná pro řadu právních, sociálních, politologických a dalších rozmanitostí.⁴²

Skládají se ze dvou částí; první obsahuje „Pravidla obecně platná“, tedy ta, která jsou aplikovatelná na všechny vězně bez rozdílu. Část druhá se specializuje na některé skupiny vězňů (odsouzení, obvinění ve vazbě, osoby zadržené bez obvinění, pachatelé civilních deliktů a duševně nemocní vězni).

Významný vliv na regulaci tuzemského vězeňství mají také úmluvy a doporučení regionálního charakteru, pro nás jsou zásadní zejména aktivity Rady Evropy. Konkrétním výsledkům však předcházelo již od 19. století navazování prvních mezinárodních spoluprací v oblasti penologie, jejichž výsledkem byla řada konferencí a konzultací na akademické i ryze vězeňské půdě. Tato mezinárodní spolupráce ostatně funguje dodnes a historická zkušenosti jen potvrzují, že vzájemná mezinárodní výměna postřehů je nezbytnou součástí vytváření moderních vězeňských systémů.⁴³

Co se evropského prostoru týče, vězeňství je regulováno mimo jiné *Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod* (dále jen Evropská úmluva). Významné jsou zejména:

---

⁴⁰ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. s. 66

⁴¹ Sdělení č. 553/1992 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání *Úmluvy o předávání odsouzených osob* a Sdělení č. 506/1990 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání *Úmluvy o nucené nebo povinné práci*

⁴² Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni. Příloha: Předběžné poznámky

⁴³ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 17, dále k tomu KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 69

článek 3 zakazující mučení a článek 4 zakazující otroctví a nucenou práci s výslovně uvedenou výjimkou, pokud jde o práci, která je součástí výkonu TOS nebo součástí podmíněného propuštění z tohoto trestu. Dále článek 5 týkající se možnosti zbavit člověka osobní svobody za účelem uvěznění, ale to pouze na základě odsouzení příslušným soudem. Tento posledně zmiňovaný článek zároveň zaručuje právo osoby zbavené svobody na podání takového návrhu, na jehož základě by nezávislý orgán přezkoumal zákonnost zákroku vůči její svobodě, a dokonce přiznává nezákonně na svobodě omezené osobě nárok na odškodnění.⁴⁴

Významným dokumentem, a podle Kalvodové dokonce tím nejvýznamnějším a na poli mezinárodní penologie, jsou tzv. Evropská vězeňská pravidla (dále jen EVP).⁴⁵ Jde o revidovanou verzi Pravidel z roku 1958 upravenou pro potřeby evropského prostoru. Úkolu zpracovat regionální verzi již existujícího mezinárodního dokumentu se zhostila právě Rada Evropy.⁴⁶ První verze EVP byla schválena roku 1973, už v roce 1987 se ovšem dočkala své aktualizované verze a pravidelně se aktualizují dodnes (naposledy v roce 2006 jako *Rec(2006)2*). Tímto pravidelným vývojem EVP odráží rovněž vývoj vězeňství, jeho modernizaci a postupné dosahování obecných i dílčích cílů v teorii i praxi.⁴⁷ EVP tak nelze ani do budoucna vnímat jako neměnná a definitivně uzavřená, ale naopak naplnění jejich cílů vyžaduje i jejich otevřenost a schopnost rychle reagovat na vývoj penologie.⁴⁸ Ostatně, požadavek pravidelné aktualizace je obsažen i v jádru samotných EVP.⁴⁹

Jak vyplývá i z důvodové zprávy ZVTOS, EVP měla významný vliv i na naši legislativu. Zejména byla předlohou pro významnou reformu vězeňství v 90. letech minulého století, kdy se vězeňství nacházelo v celkově neutěšeném stavu a volalo po humanizaci, modernizaci, ale také po informovanosti veřejnosti. EVP zde posloužila jako předloha pro plán této rozsáhlé reformy, respektive pro strategickou koncepci reformy ve formě tzv. Koncepce vězeňství (o tomto dokumentu bude řeč níže).⁵⁰

EVP jsou složena z celkem devíti částí. Část první obsahuje obecné základní principy použitelné pro oblast celého vězeňství, jako je zachování lidských práv; minimální zásah do těch práv, která přímo nesouvisí s výkonem trestu odnětí svobody; důraz na resocializační snahy již při výkonu trestu; pravidelné kontroly výkonu vězeňství a další. Následující části se

---

⁴⁴ Sdělení č. 209/1992 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících čl. 3, čl. 4 odst. 1, 2 a 3 písm. a, čl. 5 odst. 1 písm. a, čl. 4 a čl. 5

⁴⁵ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 69

⁴⁶ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 18

⁴⁷ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 72

⁴⁸ Tamtéž, s. 73

⁴⁹ Bod 108 EVP

⁵⁰ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 178.

soustředí na konkrétní aspekty výkonu trestu (část druhá až čtvrtá), na problematiku vězeňského personálu (část pátá), na otázku inspekce a kontrol ve vězeňství (část sedmá), ale také na zacházení s obviněnými, tedy vazebně stíhanými (část osmá). Poslední část se týká povinné aktualizace EVP pro futuro.

Z pohledu evropského prostoru mají svůj význam i další Doporučení Výboru ministrů členských států (zejména doporučení Rec(2003)22 o podmíněném propuštění, dále Rec(2003)23 týkající se vězeňských správ v oblasti dlouhodobých a doživotních trestů, Rec(82)16 o možnostech opustit věznici nebo Rec(99)22 týkající se přeplněnosti vězeňských zařízení).

4. Vnitrostátní úprava výkonu trestu odnětí svobody

Před popisem právní úpravy výkonu TOS uvádím krátkou odbočku k tomu, jaká byla historická zkušenost českého vězeňství vůbec.

První problémy vyvstaly ihned po vzniku samostatného Československa v roce 1918. Podobně jako v jiných odvětvích i v trestání došlo k recepci rakouských norem a systémů, a tak se nově vzniklému státu dostalo zastaralého vězeňství a nad to i mnoha odsouzených, kteří sice národnostně náleželi různým státům bývalého Rakouska-Uherska, ale tyto o ně neprojevovaly žádný zájem.⁵¹

V meziválečném období první republiky existovalo na území Československa celkem 431 objektů pro výkon trestu odnětí svobody (z toho 7 „trestnic“ pro tresty od 1 roku po doživotí, z toho jedna výlučně ženská; 36 věznic sborových soudů pro tresty od 6 měsíců do 1 roku a 388 věznic okresních soudů, kde se vykonávaly tresty za přestupky).⁵²

Během existence Protektorátu Čechy a Morava zůstalo vězeňství organizačně prakticky nezměněno, nicméně jednotlivá vězeňská zařízení sloužila také – výhradně nebo z části – potřebám německé justice. Na vedení zařízení se podílela jednak protektorátní správa (a to především organizačními záležitostmi), tak i říšská (správa pro účely říšské justice).⁵³

Od roku 1948 navíc vedle věznic fungovaly tzv. tábory nucené práce (zřízeny zákonem č. 247/1948 Sb.), podřízeny ministerstvu vnitra, v nichž docházelo rovněž k faktickému výkonu trestu odnětí svobody.

Situace 60. let minulého století již byla pro dlouhodobě zaostalé československé vězeňství neudržitelná. Mezinárodní požadavky na zacházení s odsouzenými sílily a reforma byla nutná.⁵⁴ V rámci těchto změn zákonodárci také pořídili první komplexní úpravu výkonu TOS ve všech jeho podobách, a to zákonem č. 59/1965 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody. Ten již odrážel něco ze zmiňovaných Standardních a minimálních pravidel zacházení s vězni a celkově znamenal znatelný pokrok a přinášel řadu pozitivních změn v souladu s moderními penologickými poznatky.⁵⁵

O další přísun poznatků z oblasti mezinárodní penologie a kriminologie se od roku 1966 staral Výzkumný ústav penologický. Díky jím přinášeným informacím se alespoň částečně podařilo rozvíjet terapeutické metody při výkonu trestu, možnosti resocializace odsouzených, ale i

---

⁵¹ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 170

⁵² Tamtéž, dále k tomu *Historie vězeňství* [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 7. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/historie/>

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 4

zvyšovat odbornou způsobilost zaměstnanců. Etapa 60. a 70. let minulého století také přinesla významnou změnu v chápání trestu. Kalvodová na tomto místě hovoří o příchodu tzv. „treatment“ etapy, tedy období, kdy pojem „zacházení s odsouzenými“ konečně dostal přednost před „trestáním odsouzených“. To odpovídalo i trendu, který se prosazoval v zahraničí už od počátku 60. let. Konec této moderní „treatment“ etapy však přišel velmi brzy, spolu s normalizací a koncem činnosti Výzkumného ústavu penologického v roce 1980.⁵⁶

Další významná etapa vývoje českého vězeňství přišla po revoluci roku 1989. Devadesátá léta minulého století byla léty celospolečenských proměn a vězeňství bylo jednou z mnoha složek, které bylo třeba okamžitě přizpůsobit nově vzniklému demokratickému režimu. Léta 1989–1991 jsou ostatně protkána mnoha dílčími vězeňskými vzpourami (příkladem je Věznice Leopoldov, kde vypukla jedna z nejproblematičtějších a nejmasivnějších vzpour už v březnu 1990). Prvním krokem této dlouhé reformy bylo v roce 1992 vydání *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR* (dále jen *Koncepce rozvoje*), coby strategického plánu probíhající reformy, který v sobě odrážel to nejpodstatnější z EVP. To znamená důraz na lidská práva, a především důstojnost odsouzených, a na jejich sociální rehabilitaci. Co se organizace vězeňství týče, *Koncepce rozvoje* s sebou přinesla požadavky na demilitarizaci, decentralizaci, depolitizaci a celkovou humanizaci.⁵⁷

Součástí reformy byly i důležité změny v oblasti personální. Kalvodová k tomu uvádí, že jen s dostatečně profesionálním a motivovaným personálem mohou být tak významné reformy naplněny, aniž by termíny jako „modernizace“ a „humanizace“ vězeňství nezůstaly jen prázdnými pojmy.⁵⁸ S tím úzce souvisí ostatně i výše zmíněný pojem demilitarizace, totiž zcivilnění některých funkcí ve vězeňské službě. Krokem k této demilitarizaci bylo vydání zákona č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční strážní České republiky, kterým se zrušil tzv. „sbor nápravné výchovy“ a jeho závazky přebrala nově vzniklá Vězeňská služba (dále jen „VS ČR“).⁵⁹ Tím došlo rovněž k významné depolitizaci tohoto ozbrojeného sboru a také k jeho decentralizaci (nově byl podřízen Generálnímu řediteli VS ČR).

Potřeba nového komplexního zákona, který by upravoval výkon trestu odnětí svobody zcela v souladu s EVP a reagoval na novou společenskou realitu, vyvstala v druhé polovině 90. let.⁶⁰

---

⁵⁶ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 178

⁵⁷ Tamtéž., dále k tomu KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 5

⁵⁸ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 179

⁵⁹ § 29 odst. 1 zákon č. 555/1992 Sb.

⁶⁰ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 191

Snahy o novou úpravu vyvrcholily až na samém sklonku tisíciletí vydáním zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, s účinností od 1. 1. 2000.

Jak již bylo psáno v předchozí kapitole, TOS spočívá v takovém zásahu do práva odsouzeného, že je nezbytná jeho úprava na těch nejvyšších normativních úrovních. Hovoříme-li o právu vnitrostátním, jsou základy výkonu tohoto trestu obsaženy už v ústavních předpisech, především v zákonu č. 2/1993 Sb., Listině základních práv a svobod (dále jen Listina).

Pozornost je třeba v souvislosti s tématem této práce věnovat zejména článku 4, který stanoví požadavek zákonnosti pro ukládání povinností. Tedy i povinnosti podrobit se TOS a povinností vyplývajícím ze samotného výkonu trestu. Tyto podmínky bývají sice stanoveny také v podzákoných předpisech (vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., dále jen „ŘVTOS“), respektive vnitřních řádech jednotlivých věznic, ale zákonnost je zde zabezpečena § 40 ZVTOS, který výslovně ukládá povinnost podrobit se vnitřnímu řádu věznice a § 81 zmocňuje Ministerstvo spravedlnosti k vydání prováděcího právního předpisu (tedy ŘVTOS). Dalším důležitým ustanovením Listiny je článek 8, který v prvním odstavci zaručuje osobní svobodu. Ovšem v následujícím odstavci uvádí, že svobody může být člověk zbaven pouze ze zákonných důvodů a způsobem, který takový zákon stanoví. Tím přímo naráží na případy, kdy je nařízen výkon TOS. To, že lze vůbec za trestný čin uložit „trest“ (a případně jaký trest), je podepřeno článkem 39 Listiny, který zní takto: *„Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.“* Zatímco výše zmíněné články upravovaly problematiku trestu jako takového, následující články Listiny mají význam přímo pro výkon TOS. Článek 7 odstavec 1 zaručuje právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí. I zde ovšem pamatuje Listina na to, že může dojít k omezení práva na soukromí. Je to přímý a nevyhnutelný důsledek výkonu TOS a zejména bezpečnostních opatření s ním spojených, ovšem k takovému omezení je vždy potřeba zákona. Odstavec 2 stejného článku zakotvuje absolutní zákaz toho, aby byl někdo podroben mučení nebo *„krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“*

Článek 10 odstavec 1 směřuje na ochranu lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a ochrany jména. Druhý odstavec chrání před neoprávněnými zásahy do soukromého a osobního života. Je potřeba zdůraznit slovo „neoprávněného“, neboť je nevyhnutelnou součástí TOS takový zásah strpět.

Uvádím i článek 9 Listiny. Ten zakazuje nucenou práci, s několika výjimkami, z nichž jedna pamatuje i na výkon trestu odnětí svobody.⁶¹ O tom, jak tato „nucená práce“ při výkonu trestu probíhá, bude pojednáno kapitole 7.1.

Ačkoli tuzemská úprava vězeňství na ústavní úrovni víceméně odpovídá mezinárodní úpravě, bývá jí často vytýkáno, že stále chybí ustanovení zakotvující prostřednictvím ústavního předpisu zacházení s vězni a zejména požadavek, aby takové zacházení vedlo k převýchově a nápravě odsouzených. Jinými slovy, žádný z ústavních předpisů nespecifikuje účel trestu.⁶² Osobně se domnívám, že takováto specifikace není v současnosti potřebná, pokud smysl účelu trestu vyplývá z jiných předpisů a pokud je alespoň rámcově odvoditelný z ústavních a společenských hodnot.

Na zákonné úrovni je zcela zásadní výše zmíněný zákon č. 169/1999 Sb., neboli ZVTOS. Je to v pořadí teprve druhý zákon v české historii, který oblast vězeňství upravuje komplexně. Tento nový zákon sledoval několik cílů: poskytnout novou úpravu, která by odpovídala jednak změně společenské reality za více než 30 let a připravované rekodifikaci trestního práva vůbec; dosáhnout vyšší účinnosti trestu odnětí svobody; prohloubit diferenciaci odsouzených zejména v oblasti výkonu trestu a zapojit širěji obce a nestátní subjekty do různých aspektů výkonu trestu odnětí svobody.⁶³ Kalvodová spatřuje jeho úspěch především ve skutečnosti, že se kompletně odklonil od původní, totalitní, filozofie trestu a jeho výkonu a klade si především reintegrační cíle.⁶⁴

Tento zákon přinesl mnoho pro odsouzené pozitivních novot; mimo jiné rozšířil výčet kázeňských odměn, umožnil kontakt s blízkými osobami prostřednictvím telefonu, umožnil péči o dítě do tří let věku při výkonu trestu a další. Zároveň ale některé podmínky zpřísnil, když uložil povinnost hradit náklady výkonu trestu všem odsouzeným bez ohledu na to, zda jsou ve vězení zaměstnání, nebo snížil počty balíčků s potravinami a soukromými potřebami.⁶⁵ To vyvolalo výraznou vlnu nevole a sám tehdejší Generální ředitel VS ČR charakterizoval české vězeňství na počátku 21. století jako „*sud se střelným prachem, kdykoliv může vypuknout vzpoura.*“⁶⁶

---

⁶¹ Článek 9 odst. 1 a odst. 2 písm. a Listiny

⁶² KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 85

⁶³ Důvodová zpráva k ZVTOS, s. 1 [online]. [Cit. 16. 6. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=89&CT1=0#prilohy>

⁶⁴ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 255

⁶⁵ Tamtéž, s. 192

⁶⁶ MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*. Tišnov: SURSUM, 2003, s. 20

Filozofii moderní penologie a humanistického přístupu k odsouzeným vyhovuje tento zákon ještě i dnes, o čemž svědčí téměř dvacet let jeho účinnosti. Neznamená to však, že se mu nevyhnuly novely, o některých konkrétních se zmíním v průběhu práce.

Z podzákoných předpisů upravujících výkon trestu odnětí svobody je nezbytné blíže představit ŘVTOS. Tato vyhláška na základě zmocňujícího § 81 ZVTOS konkretizuje – taxativně vypočtené⁶⁷ – oblasti výkonu trestu. Jde o tyto:

- a) přijímání, umístování, zařazování, přerazování a propouštění odsouzených,
- b) zajišťování práv odsouzených a jejich sociálního postavení podle tohoto zákona,
- c) realizaci programu zacházení a zaměstnávání odsouzených,
- d) zajišťování pořádku a bezpečnosti v místech výkonu trestu,
- e) kázeňském řízení,
- f) účasti nestátních subjektů na naplňování účelu trestu,
- g) režimu výkonu trestu u některých skupin odsouzených, a
- h) výkonu ochranného léčení v průběhu výkonu trestu.⁶⁸

Z dalších podzákoných předpisů zmíním například vyhlášku Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb. o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů nebo nařízení vlády č. 365/1999 Sb. O výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody.

Konkrétní požadavky na výkon vězeňství, vycházející přímo od VS ČR, jsou Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby („dále jen „NGŘ“). Jde o vnitřní předpisy Vězeňské služby, kterými jsou s celorepublikovou působností harmonizovány nejrůznější oblasti výkonu vězeňství, od personálních požadavků, přes zřizování specializovaných oddílů až po kategorizaci odsouzených vzhledem k riziku agrese.

Poslední skupinou právních předpisů, které upravují výkon trestu odnětí svobody, jsou řády jednotlivých vězeňských zařízení. V § 14 ZVTOS stojí, že pro každou věznici stanoví její ředitel (se souhlasem Generálního ředitele Vězeňské služby) její vnitřní řád, ve formě tzv. „Nařízení ředitele věznice“. V tomto řádu jsou zejména obsaženy pravidla pro každodenní chod věznice, tj. denní rozvrh, běžné činnosti odsouzených včetně jejich aktivit v rámci programu zacházení, stravování a odívání, pravidla pro vycházky a poskytnutí zdravotní péče, rozvrhy

---

⁶⁷ KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 218

⁶⁸ § 81 ZVTOS

výměny prádla a další. Současně vymezuje okruhy aktivit, které jsou pro určité skupiny vězňů povinné nebo dobrovolné.⁶⁹ Z organizačního hlediska vnitřní řady specifikují, jaká oddělení jsou ve věznici zřízena (zvláště pokud v daném zařízení funguje některý ze specializovaných oddílů; viz kapitola 5.2), případně, jaké standardizované programy zacházení jsou uskutečňovány.

Na závěr této kapitoly je třeba také se zmínit o tzv. Koncepcích vězeňství. Jde o jakési strategické plány postupných vězeňských reforem, tedy procesů, které modernizují tuzemské vězeňství. První takovou koncepcí byla již výše zmíněná Koncepce rozvoje vězeňství z roku 1991. Její význam spočívá v tom, že vyjadřovala na teoretické úrovni stěžejní záměry nezbytné transformace celého vězeňského (ale částečně i trestněprávního) systému při přeměně totalitní společnosti na demokratickou. Vycházela z EVP a reflektovala ty nejzákladnější, a v době jejího přijetí stále nenaplněné, požadavky na humanizaci systému.

Pro udržení kontinuity teoretických východisek, z nichž vycházela Koncepce rozvoje z roku 1991 a které daly tvář modernímu tuzemskému vězeňskému systému, vznikla v roce 2005 Koncepce rozvoje vězeňství do roku 2015 (dále jen „Koncepce 2015“). Potřeba nové koncepce vznikla především pro to, že vývoj teoretického vězeňství se stále ještě nezastavil a bylo třeba pokračovat v přeměně systému i přes to, že původní Koncepce rozvoje (1991) byla z hlediska stanovených cílů naplněna. Dalším důvodem byl vstup České republiky do Evropské unie a s tím související potřeba vytvoření takového materiálu, který by dal nový teoretický rámec pro kontinuální vývoj vězeňství a který by reagoval na to, kam se vězeňství za více než 10 let od poslední koncepce posunulo. Východiskem pro Koncepci 2015 byla jak nadnárodní, tak i vnitrostátní legislativa, penologické výzkumy, ale i prognózy budoucího vývoje.⁷⁰

V pořadí třetím, a zároveň nejnovějším, koncepčním materiálem přeměny českého vězeňství je Koncepce vězeňství do roku 2025 (dále jen „Koncepce 2025“). Důvodem pořízení opět nové koncepce je také to, že tentokrát cílů stanovených Koncepcí 2015 nebylo ani za 10 let práce dosaženo.⁷¹ Při pohledu na její předchůdce je však na první pohled vidět pokrok. Zatímco Koncepce 2015 vycházela z pera úzkého okruhu odborníků vězeňské služby a rozprostírala se na 30 stranách (bez příloh), její nástupkyně je vytvořena speciálně sestavenou pracovní

---

⁶⁹ § 40 odst. 1 ZVTOS

⁷⁰ Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, s. 6 [online]. [Cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.justice.cz/documents/12681/762277/koncepce_do+roku_2015+%28%29.pdf/74d6fdaf-b5c0-4165-a853-efe2a84a68f6

⁷¹ Koncepce vězeňství do roku 2025. s. 4 [online]. [Cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>

skupinou čítající okolo padesáti odborníků a má přes 160 stran. Její tvůrci pocházeli z nejrůznějších resortů (zaměstnanci VS ČR, Ministerstva spravedlnosti i dalších ministerstev, Probační a mediační služby ČR, ale i z řad akademiků) a Koncepce 2025 tak historicky poprvé pojímá vězeňství coby meziresortní a multidisciplinární oblast.⁷² Koncepce 2025 si jako hlavní cíle klade vyřešit zaměstnanost odsouzených, zdravotní péči ve věznicích, ale i vytvoření nástrojů následné (tzv. postpenitenciární) péče s odsouzenými, které by pomohly snížit recidivu.⁷³

---

⁷² KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 105

⁷³ Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 5

5. Zařízení pro výkon trestu

Výkon TOS zpravidla, celosvětově, probíhá v k tomu určených zařízeních, přizpůsobených zejména bezpečnostnímu riziku osob, které jej obývají. Vzniká tak ohraničený materiální (ale i psychosociální!) prostor se zcela specifickým řádem a atmosférou.⁷⁴ Je bez podivu, že se během 20. století dokonce na poli penitenciární teorie vyčlenila specifická funkce tzv. „vězeňského architekta“, který by zařízení určená k výkonu TOS přizpůsobil bezpečnostním i psychologickým specifikům takového objektu.

Správa vězeňských objektů může být v rukách státního orgánu (u nás je tímto orgánem Vězeňská služba ČR), ale obecně je ve světě připouštěno i to, aby výkon trestu probíhal i v jiném než státem spravovaném objektu. V tuzemské legislativě je přípustnost takové správy zakotvena § 13 ZVTOS, totiž že „*Ministr může zřídit věznici i v jiném objektu, než který je ve správě Vězeňské služby...*“. Zákon tedy nevylučuje, aby se na výkonu trestu podílely i soukromé subjekty, a to na základě smlouvy s vězeňskou službou.⁷⁵ Je potom otázkou, do jaké míry je výkon vězeňství v rukách soukromníků (zda zajišťují i odívání a stravování a celkovou ostrahu objektu) a do jaké míry využívají pomoci státního orgánu. Modely se různí, ve světě v současnosti převládá ten, kde správce objektu nese zodpovědnost za výkon trestu, a naopak se zprošťuje všech dílčích závazků s ním souvisejících (tedy samotného ubytování, stravování, vzdělávání...⁷⁶ Výše zmíněné ustanovení ZVTOS obsahuje nápovědu k tomu, jaký model by byl u nás myslitelný, když ve třetí větě § 13 říká „*Vězeňská služba však odpovídá za střežení, zacházení s odsouzenými a dodržováním zákonných podmínek výkonu trestu.*“ Navrátilová z toho usuzuje, že rozsah pravomocí, které český zákonodárce hodlal svěřit soukromému sektoru, je tak výrazně užší než jinde ve světě, kde tato praxe již probíhá.⁷⁷

V současnosti však není v České republice provozována žádná tzv. soukromá věznice.

---

⁷⁴ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 46

⁷⁵ ZVTOS § 13

⁷⁶ NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Soukromé věznice ano či ne?* Právní Forum, rok: 2006, číslo: 6, s. 204 [online]. [Cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/7/27304/1/2?vtextu=soukrom%C3%A9%20v%C4%9Bznice#lema0>

⁷⁷ Tamtéž

5.1. Obecně o věznicích v České republice a jejich organizační struktuře

K roku 2019 existuje na území České republiky 25 věznic a 10 vazebních věznic, v nichž ovšem také existují vyhrazené prostory (ve formě „oddělení“) pro výkon TOS (podobně jako „klasickým“ věznicím nezděná náleží i vyhrazené pro výkon vazby).⁷⁸

Obrázek 1 – Rozmístění věznic na území ČR

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/> [cit. 11.3.2019]

Od novely ZTVOS č. 58/2017 Sb., kterou se především měnila diferenciace odsouzených, se věznice dělí do dvou základních typů oproti původním čtyřem, a to na věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou. Mimo to VS ČR zřizuje i speciální vězeňská zařízení pro výkon trestního opatření odnětí svobody mladistvých a pro výkon TOS odsouzených žen.

Mezi tzv. ženské věznice (neboli věznice uzpůsobené výhradně k výkonu trestu žen) patří Věznice Světlá nad Sázavou a Věznice Velké Přílepy (coby pobočka Vazební věznice Praha-Ruzyně). Oddělení pro výkon trestu odsouzených žen však najdeme i „mužských“ vězeňských zařízeních.⁷⁹ Nicméně Koncepce vězeňství do roku 2025 ve věci ženských oddělení, respektive ženských věznic, vytýká tuzemské praxi, že při zacházení s odsouzenými ženami vůbec nezohledňuje jejich obecně nižší bezpečnostní riziko. Tím dochází i k rozporu s bodem 51.4 EVP, totiž, aby každý odsouzený byl vězněn v takových podmínkách, které odpovídají jeho aktuálnímu bezpečnostnímu riziku.⁸⁰

⁷⁸ Vězeňská služba. [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 11. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/>

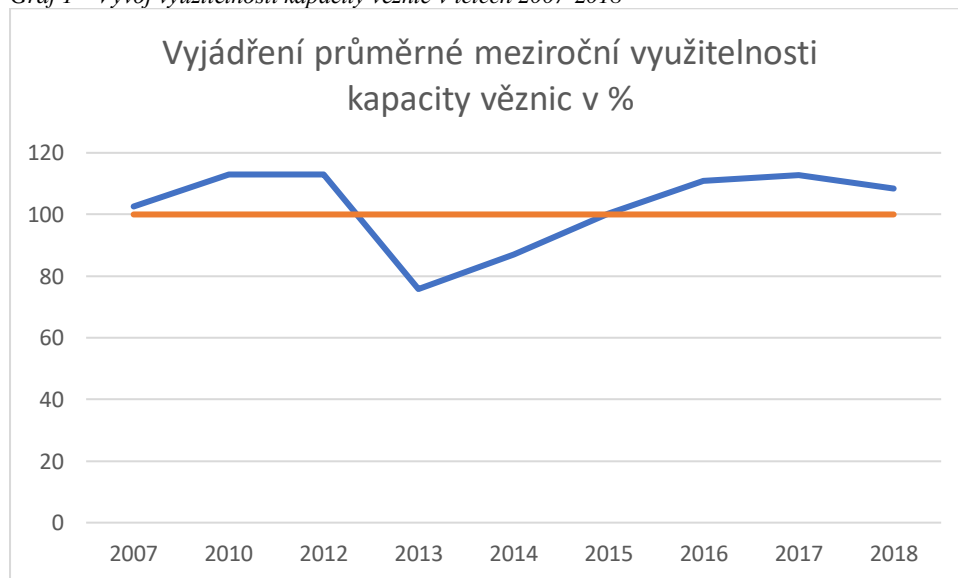
⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ Koncepce 2025, s. 45

Souhrnná ubytovací kapacita věznic na území ČR je 18 474 míst pro odsouzené ve výkonu trestu.⁸¹ Výpočet vychází z požadavku zachování nezbytného podlahového prostoru 4 m² na odsouzeného, nejedná se tedy o počet lůžek.⁸² Nejvyšší ubytovací kapacitu měla k roku 2018 Věznice Valdice, která pojme až 1 100 odsouzených, nejmenší věznicí je naopak Vazební věznice Teplice, jejíž prostorová kapacita je pouze pro 81 odsouzených (připočteme-li k tomu i počet míst pro obviněné – 80 míst – Vazební věznice Teplice stále zůstávají objemově nejmenší věznicí v ČR).

Při těchto možnostech průměrná(!) obsazenost za jeden den roku 2018 dosáhla 20 125 odsouzených. Při zachování nezbytných 4 m² osobního prostoru na jednoho odsouzeného tedy naplněnost prostorů pro výkon trestu odnětí svobody činila ve výše zmíněném období 108,3 %. Nejpreplněnější věznicí byla v roce 2018 Věznice Oráčov s naplněním kapacity na 130,9 %, výjimečný podstav je naopak ve Vazební věznici Olomouc, kde byla kapacita naplněna průměrně pouze z 88,1 %. Že jde o dlouhodobý problém, dokládá i níže uvedený graf. Na obranu českého vězeňství však uvádím, že s tímto problémem se potýkají také jiné evropské státy; kapacita italských věznic je naplněna na 132 %, kapacita těch španělských na 130 %, ze severních zemí vyniká britské vězeňství s přeplněností 113 % a Finské se 112 %.⁸³

Graf 1 – Vývoj využitelnosti kapacity věznic v letech 2007-2018

Zdroj: Vlastní zpracování na základě Statistických ročenek VS ČR

⁸¹ Není-li uvedeno jinak, všechna data pochází ze Statistické ročenky VS ČR 2018. [online]. Vězeňská služba České republiky [Cit. 11. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/05/Statistick%C3%A1-ro%C4%8Denka-2018.pdf#page=62&zoom=100,0,348> a případně statistických ročenek VS ČR minulých let

⁸² § 17 odst. 6 ŘVTOS

⁸³ MAREŠOVÁ, Alena. *Evidovaná kriminalita klesá, tak proč počty vězňených osob stoupají – aneb čím lze tento paradox vysvětlit*. Trestní právo. Rok: 2017. číslo: 3, str. 9

Na křivce grafu je zřetelný také pokles využitelnosti v roce 2013, který souvisí přímo s rozsáhlou amnestií v lednu tohoto roku. Je zároveň patrné, že tato amnestie nebyla příliš efektivním řešením problému s přeplněností věznic, jelikož již během tří let se využitelnost vrátila k původním hodnotám.

Ke dni 10. 6. 2019 byl souhrnný počet odsouzených ve výkonu TOS v ČR 19 454, z toho 17 883 mužů (43 z nich na doživotí) a 1 571 žen (3 doživotí). Z celkového počtu odsouzených ke stejnému datu, bez ohledu na pohlaví, bylo 18 293 osob zařazeno do věznice s ostrahou a 1 098 osob do věznice se zvýšenou ostrahou.⁸⁴

Z organizačního hlediska jsou jednotlivé věznice organizačními jednotkami VS ČR.⁸⁵ Podřízeny jsou Generálnímu ředitelství vězeňské služby, v jehož čele stojí Generální ředitel vězeňské služby. V čele každé z věznic potom stojí ředitel věznice, jmenovaný a odvolávaný generálním ředitelem, který odpovídá za chod celého zařízení.⁸⁶

Dozor nad výkonem trestu provádí krajské státní zastupitelství, v jehož obvodu je trest vykonáván. Příslušný státní zástupce tak může vězeňská zařízení nejen kdykoli navštěvovat, ale také nařídit okamžité propuštění nezákonně vězněné osoby.⁸⁷

Vězeňská služba kromě věznic a vazebních věznic, tedy zařízení, kde se přímo naplňuje účel a výkon trestu odnětí svobody, zajišťuje také poskytování speciálních zdravotnických služeb (prostřednictvím svých vlastních zařízení nebo zajišťuje poskytnutí takové služby prostřednictvím mimovězeňských poskytovatelů) a vzdělávání odsouzených (prostřednictvím Středního odborného učiliště Vězeňské služby).⁸⁸

Vnitřní organizace jednotlivých zařízení se různí. Zpravidla bývají v jedné věznici (tedy „v jednom materiálním prostoru/areálu“) různá oddělení z hlediska zabezpečení (k tomuto více v kapitole 6), tak i z hlediska specifik některých kategorií odsouzených (například specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování ve Věznici Ostrov).⁸⁹ Samostatnou kapitolou organizace je členění podle fáze výkonu trestu. O tomto členění pohovořím v následující podkapitole.

---

⁸⁴ Vězeňská služba. [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 12. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/rychla-fakta/>

⁸⁵ § 1 odst. 4 zákon č. 555/1992 Sb.

⁸⁶ § 1 odst. 2 a odst. 4 tamtéž

⁸⁷ § 78 ZVTOS

⁸⁸ § 1 odst. 4 a § 2 odst. 1 písm. 1 zákon č. 555/1992 Sb.

⁸⁹ čl. 1 odst. 2 Vnitřního řádu pro odsouzené Věznice Ostrov [online]. [cit. 12. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-ostrov/wp-content/uploads/sites/25/2018/06/Vnit%C5%99n%C3%AD-%C5%99%C3%A1d-V-Ostrov-pro-odsouzen%C3%A9.pdf>

5.2. Oddíly

Věznice se z pohledu vnější a vnitřní diferenciacce dělí na věznice s ostrahou, respektive zvýšenou ostrahou, a potom do jednotlivých oddělení s určitým stupněm zabezpečení. Klíčem k takovému zařazování odsouzených je však pouze jejich bezpečnostní riziko. O tom, jak se posuzuje a jaké změny se v jeho posuzování udály, pohovořím v kapitole 6. Z hlediska ubytování odsouzených a způsobů zacházení s nimi bývá věznice rozdělena do tzv. oddílů (ty jsou zřizovány ve všech věznicích a na všech odděleních).

Specifikace oddílů bývá uvedena ve vnitřním řádu věznice, neexistuje tedy závazná právní norma na zákonné úrovni, která by ukládala věznicím povinnost oddíly zřídit.⁹⁰ ZTVOS v § 58 odst. 3 pouze stanoví, že pro určité typy odsouzených se zpravidla zřídí specializované oddíly. Jde konkrétně o matky s dětmi, trvale pracovní nezařaditelné a odsouzené s poruchami duševními a poruchami chování („*Pro odsouzené uvedené v § 67, 69 a 70 se **zpravidla** ve věznicích zřizují specializované oddíly*“). Upozorňuji zde na slůvko „zpravidla“, kterým zákonodárce naznačuje, že zřízení takového oddílu není povinnost a nelze vyžadovat, aby k tomu došlo vždy a v každém případě.

Co se týče jednotlivých specializovaných oddílů, k 14. 3. 2019 jsou ve věznicích zřízeny tyto⁹¹:

1. **Specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací**
  - Věznice Heřmanice
  - Věznice Vinařice
  - Věznice Stráž pod Ralskem
  - Věznice Karviná
2. **Specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování**
  - Vazební věznice Liberec
  - Věznice Horní Slavkov
  - Věznice Ostrov
  - Věznice Valdice
  - Věznice Příbram
  - Věznice Mírov
  - Věznice Rýnovice

---

⁹⁰ Základ pro zřízení jednotlivých oddělení dává v tomto případě NGR č. 35/2017 Sb., jedná se však o výlučně interní předpis Vězeňské služby.

⁹¹ Vnitřní řády jednotlivých věznic

3. Specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním návykových látek

- Věznice Kuřim
- Věznice Nové Sedlo
- Věznice Bělušice
- Věznice Všehrady
- Věznice Příbram
- Věznice Plzeň
- Věznice Ostrov
- Věznice Valdice

4. Specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním alkoholu a patologickým hráčstvím

- Věznice Heřmanice

5. Specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených matek nezletilých dětí

- Věznice Světlá nad Sázavou

6. Specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných

- Vazební věznice Ostrava
- Vazební věznice Liberec
- Vazební věznice Litoměřice
- Vazební věznice Praha-Ruzyně
- Věznice Kynšperk nad Ohří
- Vazební věznice Teplice
- Věznice Pardubice
- Věznice Rapotice
- Věznice Ostrov
- Věznice Světlá nad Sázavou
- Věznice Plzeň
- Vazební věznice České Budějovice
- Věznice Břeclav
- Věznice Karviná

7. Specializovaný oddíl pro výkon trestu odsouzených mužů příslušníků bezpečnostních sborů, vojáků z povolání a strážníků obecní policie

- Věznice a ÚpVZD Opava
- Věznice Stráž pod Ralskem
- Věznice Karviná

8. Specializovaný oddíl se zesíleným stavebně technickým zabezpečením pro výkon trestu velmi nebezpečných odsouzených

- Věznice Horní Slavkov
- Věznice Mírov
- Věznice Rýnovice
- Věznice Valdice
- Věznice Stráž pod Ralskem
- Věznice Karviná

9. Specializovaný oddíl pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického

- Věznice Znojmo
- Věznice Rýnovice

10. Specializovaný oddíl pro výkon ochranného léčení sexuologického

- Věznice Kuřim

11. Specializovaný oddíl pro mladé dospělé odsouzené

- Věznice Kuřim

Prvních sedm jmenovaných oddílů je zřízeno ze zákonné povinnosti § 58 odst. 3 ZVTOS, totiž: „Pro odsouzené uvedené v § 67, 69 a 70 se zpravidla ve věznici zřizují specializované oddíly. Totéž platí pro příslušníky bezpečnostních sborů, vojáky z povolání a strážníky obecní policie, byť jejich služební nebo obdobný poměr již netrvá.“, ve zmiňovaných ustanoveních jsou definováni odsouzení s poruchami chování a poruchami duševními, odsouzení trvale pracovně nezařaditelní a matky nezletilých dětí. Požadavky na jejich zřízení jsou konkretizovány v NGR č. 25/2012.

Oddíl se zesíleným stavebně technickým zabezpečením je zřizován na základě ZTVOS, který v § 72a odst. 2 vznáší požadavek na to, aby se velmi nebezpeční odsouzení umísťovali právě do takovýchto oddílů (ačkoli použití slůvka „zpravidla“ dává zase tušit jistou zmatečnost a nejasnost v textu zákona). Umístila jsem jej do výčtu „specializovaných oddílů“, jelikož i samy

vnitřní řády věznic jej ke specializovaným oddílům řadí, přičemž ZVTOS ani ŘVTOS jej jako „specializovaný“ nenazývají.⁹²

Ve věznicích jdou dále zřizovány specifické oddíly, které sice vnitřní řády systematizují jako „specializované oddíly“, jsou ovšem zřízeny na základě NGRŘ a nikoli zákona. Jde o tyto dva oddíly:

- Oddíl krizový⁹³
- Oddíl „bezdrogové zóny“ (jinde též „Bezdrogová zóna“)⁹⁴

První jmenovaný je oddíl, do něž jsou přerazováni na dočasnou dobu takoví odsouzení, pro něž by pobývání ve větším kolektivu odsouzených mohlo být z objektivních i subjektivních důvodů zdrojem psychického strádání nebo ohrožení. Rovněž i ti odsouzení, kteří vyžadují intenzivní psychologickou, psychiatrickou nebo speciálně výchovnou péči. A dále ti, kteří se stali terčem šikanování či homosexuálních útoků nebo se nacházejí v sociální krizi. Tito odsouzení jsou umístěni do krizového oddílu pouze dočasně, dokud za pomoci odborného personálu se jim nepodaří vyřešit aktuální problémy spojené s výkonem trestu a adaptovat se zpět na život ve vězeňské komunitě. Součástí krizového oddílu bývá zpravidla i uklidňující výzdoba, která by dočasně strádajícímu pomohla od překonání psychických překážek (např. stěny vymalované příjemnými, teplými, barvami, uklidňující obrazy na zdi apod.).⁹⁵

Bezdrogová zóna, pomineme-li nešťastnou terminologii evokující, že snad jinde v prostorách věznice se (legálně či nelegálně) drogy vyskytují, je oddělení zřízené pro ty odsouzené, kteří sice nejsou a nebyli uživateli drog, ale jsou jimi nejvíce ohroženi (např. působením spoluvězňů, rizikem aplikace drogy a následné závislosti právě ve výkonu trestu vlivem nedovoleného vnášení návykových látek do prostoru výkonu trestu atd.). Dále sem mohou být zařazeni i ti odsouzení, kteří sice uživateli drog byli, nyní jsou ale ochotni podrobit se ve výkonu trestu dobrovolné abstinenci. Požadavek dobrovolné abstinence je ostatně podepřen tím, že odsouzený je do oddílu bezdrogové zóny zařazen na základě vlastní žádosti a stejně tak existuje celá škála důvodů, pro něž může být z oddílu bezdrogové zóny vyřazen.⁹⁶ Je třeba mít na paměti, že principem bezdrogové zóny není specifické architektonicko-stavební řešení, které

---

⁹² § 72a odst. 2 ZVTOS srov. s § 95 ŘVTOS a s čl. 35 Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Mírov. [online]. [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznicemirov/wpcontent/uploads/sites/19/2018/07/Vnit%C5%99n%C3%AD-%C5%99%C3%A1d-pro-odsouzen%C3%A9.pdf>

⁹³ NGRŘ č. 25/2011

⁹⁴ NGRŘ č. 49/2001

⁹⁵ Zjištěno na základě vlastního pozorování ve Věznici Ostrov dne 29. 6. 2018

⁹⁶ Např. čl. 36 odst. 2 písm. a Vnitřního řádu pro odsouzené Věznice Kuřim [online]. [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-kurim/wp-content/uploads/sites/14/2018/04/Vni%C5%99n%C3%AD-%C5%99%C3%A1d-nov%C3%BD-2017.pdf>

by ztížilo přístup drogy do prostor oddílu, ale liší se od standardních oddílů svým přístupem k odsouzeným zejména ze strany civilního personálu.⁹⁷ Že jsou drogy mezi odsouzenými výrazný problém potvrzuje i Koncepce 2025, když uvádí, že v roce 2014 bylo na základě lékařských vyšetření ve výkonu trestu zjištěno, že až 40 % vězeňské populace trpí závislostí na drogách.⁹⁸ Ostatně, na program protidrogové politiky VS ČR v roce 2017 věnovala téměř 8 miliónů Kč, tedy dvojnásobek toho, co v roce 2016.⁹⁹

Krizový oddíl je k 16. 3. 2019 zřízen ve všech českých věznicích (včetně vazebních věznic), rovněž tak oddíl bezdrogové zóny.

Než se začnu věnovat oddílům odpovídajícím různým fázím výkonu trestu z hlediska časového, zmíním ještě dva specifické oddíly, které oplývají spíše funkční než časovou charakteristikou. Jde o:

- Uzavřený oddíl¹⁰⁰
- Eskortní oddíl

Jak bylo psáno výše, jde o svým způsobem specifické oddíly, protože se vymykají svojí funkcí. Uzavřený oddíl je oddíl určený k výkonu kázeňského trestu nazvaného – příhodně – „umístění do uzavřeného oddílu“.¹⁰¹ Kázeňský trest je obecně ukládán za porušení povinností ve výkonu trestu, to znamená na jedné straně povinností, které mají pravomoc ukládat příslušníci VS ČR a na straně druhé povinností, které odsouzeným ukládají civilní zaměstnanci. (Vzhledem k tomu, že odsouzený je tzv. *svěřen do péče* vychovateli oddílu, bude to nejčastěji právě vychovatel, kdo bude ukládat kázeňské tresty a odměny).¹⁰² Jedná se o vyčleněnou část věznice, která se liší nejen způsobem přístupu k odsouzenému, ale i vybavením a vzhledem cely. Tyto uzavřené oddíly se mnohdy dokonce nacházejí v podzemní(!) části areálu věznice, což jen zdůrazňuje jejich represivní funkci. Je třeba položit si ale otázku, zda si trestáním ve formě nepřátelského prostředí s minimálním přirozeným osvětlením a celkovým chladem místnosti

---

⁹⁷ MOŽÍŠ, Petr. *Prevence drog ve věznicích*. Liberec, 2010. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Přírodovědně-humanitní a pedagogická fakulta.

⁹⁸ Ostatně, vynalézavost odsouzených ve věci přístupu k návykovým látkám nezná hranic. Kromě dnes již „standardních“ předávání při návštěvách, případně při docházkách na venkovní pracoviště, zaznamenali pracovníci věznice i donášku drogy zvenčí za pomoci dronu. Ten údajně přiletěl k zamřížovanému oknu cely, odsouzený si zásilku s drogou odvázel z dronu a ten opět odletěl z areálu věznice ven. V současnosti stále není možné, také z důvodu tragického podstavu personálu věznice, na tyto situace účinně reagovat. (Zdroj: zjištěno na základě osobního rozhovoru s odbornými pracovníky Věznice Pardubice)

⁹⁹ Statistická ročenka VS ČR 2017 [online]. Vězeňská služba ČR. [cit. 16. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2018/10/Statisticka%20ro%C4%8Denka-2017.pdf>

¹⁰⁰ Zřízen na základě § 46 odst. 3 písm. f ZVTOS, resp. § 63 ŘTVOS, blíže k tomu NGR č. 35/2017

¹⁰¹ § 46 odst. 3 písm. f a písm. g ZVTOS

¹⁰² § 2 odst. 2 a § 8 odst. 3 ŘTVOS, dále k tomu HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 60

nepřenášíme něco ze způsobů zastaralé nehumánní totality (připustíme-li, že i toto prostředí naplňuje veškeré hygienické předpisy tak, jak to žádají patřičná ustanovení ŘVTOS¹⁰³).¹⁰⁴

Zákon rozeznává celkem tři typy kázeňských trestů, které se odehrávají na uzavřeném oddělení. A sice:

- umístění do uzavřeného oddílu až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
- celodenní umístění do uzavřeného oddílu až na 20 dnů,
- umístění do samovazby až na 20 dnů¹⁰⁵

Co se týče denního režimu, ten se od standardního oddílu výrazně liší. Odsouzení s celodenním umístěním z cely po celý den nevycházejí, strava je podávána výhradně otvorem ve dveřích. Aby se zabránilo „pospávání“ odsouzených během dne, je jim na uzavřeném oddíle postel ráno sklápěna ke zdi a v této poloze zamykána, nebo jsou odebírány matrace. Potrestaní opouští celu pouze za účelem vycházky, a to na přilehlý vycházkový dvůr. Přísnější jsou i možnosti přechovávání osobních věcí na cele. Odsouzený nemá k dispozici televizi ani radiopřijímač, dokonce ani literaturu, vyjma té právnícké a náboženské. Smysluplnost takových podmínek je přinejmenším diskutabilní zvláště v kontextu toho, že vlivem chronického nedostatku finančních prostředků ve vězeňství, nejsou věznice s to zajistit, aby odsouzeným byly k dispozici nejaktuálnější verze právních předpisů (pochopitelně, z bezpečnostních důvodů, vyjma v tištěné podobě).¹⁰⁶ Právo odsouzeného je tak vlastně omezeno skutečností, že studuje zastaralé a faktickému stavu neodpovídající právní předpisy. Jde o jednu z mnoha ukázek vyprázdněnosti právní teorie v konfrontaci s realitou českého vězeňství.¹⁰⁷

Zajímavostí je, že uzavřený oddíl není (ani přes požadavek ŘVTOS) zřízen k 16. 3. 2019 ve všech věznicích. V takovýchto případech se kázeňský trest vykonává na k tomu určených celách.¹⁰⁸

---

¹⁰³ § 63 odst. 1 ŘVTOS

¹⁰⁴ Poznatky o interiérové charakteristice uzavřených oddílů získané na základě vlastních zkušeností ze studijní návštěvy Věznice Ostrov, Vazební věznice Praha – Pankrác a Vazební věznice Plzeň

¹⁰⁵ § 46 odst. 3 písm. f, g a písm. a ZVTOS

¹⁰⁶ MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. Praktik (Leges), s. 7

¹⁰⁷ Zvláště v kontextu § 56 ŘVTOS, totiž že: *Při udělování kázeňských odměn a ukládání kázeňských trestů musí být respektovány pedagogické zásady, jejichž aplikace posiluje výchovný účinek udělené kázeňské odměny nebo uloženého kázeňského trestu, a to zejména zásady individualizace, přiměřenosti, stupňování, důslednosti a spravedlivosti.*

¹⁰⁸ Např. čl. 31 Vnitřního řádu Vazební věznice Liberec [online]. [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.vscr.cz/vazebni-veznice-liberec/wp-content/uploads/sites/16/2018/05/Vazebn%C3%AD-v%C4%9Bznice-Liberec_VTOS_platn%C3%BD-od-01.05.2018.pdf

Na obrázcích níže vyobrazena chodba uzavřeného oddílu a cela uzavřeného oddílu Věznice Nové Sedlo:

Obrázek 2 – Chodba uzavřeného oddílu Věznice Nové Sedlo

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo/o-nas/fotogalerie/> [cit. 12.6.2019]

Obrázek 3 – Cela uzavřeného oddílu Věznice Nové Sedlo

Zdroj: Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo/o-nas/fotogalerie/> [cit. 12.6.2019]

Důležité je na tomto místě zmínit také náleží Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 32/08, kterým Ústavní soud zrušil ustanovení § 76 odst. 6 ZVTOS v tomto znění: „*Nestanovili tento zákon jinak, nepodléhají rozhodnutí vydaná v kázeňském řízení přezkoumání soudu.*“ De facto zákon tímto ustanovením vylučoval z přezkumu všechna kázeňská rozhodnutí vyjma rozhodnutí o zabrání či propadnutí věci. V tom Ústavní soud shledal rozpor s právem na spravedlivý proces podle č. 36 odst. 1 a 2 Listiny, a především se potom pozastavil nad tím, že dosavadní znění zákona přiznávalo větší míru ochrany paradoxně majetkovým právům než těm,

kteřá přímo zasahují do tělesné integrity člověka. V současnosti je tedy podle § 52 odst. 4 ZVTOS možné podrobit soudnímu přezkumu nejen rozhodnutí o zabrání či propadnutí věci, ale také rozhodnutí spočívající v umístění do uzavřeného oddílu. Jiné kázeňské postihy (např. pokuta či zákaz přijetí balíčku) jsou ze soudního přezkumu i nadále vyloučeny. Proti všem rozhodnutím vydaným v kázeňském řízení však lze podat stížnost, o níž rozhodně ředitel věznice, respektive jím pověřený zaměstnanec, a vydal-li kázeňské rozhodnutí ředitel věznice, o stížnosti rozhoduje generální ředitel VS ČR.¹⁰⁹

Eskortní oddíl je rovněž výsadou pouze několika málo věznic.¹¹⁰ Jde o speciálně vyčleněný oddíl pro ty odsouzené, kteří pobývají v daném zařízení pouze za účelem provedení úkonu trestního řízení v obvodu dané věznice. Ocitají se v takovém oddílu jen na přechodnou dobu, než se vrátí do své kmenové věznice. Ve věznicích, kde takové přímo vyčleněné oddíly nemají, existují alespoň speciálně vyčleněné cely pro odsouzené eskortované z jiných zařízení na dobu určitou. Denní režim na takovýchto oddílech/celách se velmi podobá režimu vazebnímu, totiž odsouzení jsou na svých celách po dobu eskorty zamykáni zpravidla 24 hodin denně.

Oddíly související s jednotlivými fázemi výkonu trestu jsou následující:

- Přijímací oddíl
- Nástupní oddíl
- Standardní oddíl
- Výstupní oddíl

Přijímací oddíl nezřizují všechny věznice. Jde o takový oddíl, do něž nastoupí odsouzený na základě nařízení výkonu trestu soudem a v němž se provedou nezbytná lékařská a diagnostická vyšetření. Ta se následně zasílají Generálnímu ředitelství vězeňské služby, a to rozhoduje o tom, ve které konkrétní věznici bude trest vykonán.¹¹¹ Z uvedeného vyplývá, že některé z tuzemských věznic mají charakter tzv. nástupních věznic (nebo také „příjmových“), to znamená věznic, v nichž se do výkonu trestu nastupuje, ale není pravidlem, aby v nich byl uložený trest i vykonán. K 16. 3. 2019 mají zřícen přijímací oddíl tyto věznice:

- Vazební věznice Olomouc
- Vazební věznice Ostrava
- Vazební věznice a ÚpVZD Brno
- Vazební věznice Hradec Králové

---

¹⁰⁹ § 52 odst. 3 ZVTOS

¹¹⁰ Konkrétně jde o Vazební věznici Olomouc a Vazební věznici Ostrava

¹¹¹ § 6 ŘVTOS

- Vazební věznice Liberec
- Vazební věznice Praha Ruzyně
- Vazební věznice Praha Pankrác
- Vazební věznice Teplice
- Vazební věznice České Budějovice
- Vazební věznice Litoměřice
- Věznice Ostrov
- Věznice Plzeň
- Věznice Znojmo
- Věznice Břeclav

Pobyt v tzv. přijímacím oddíle by neměl být zpravidla delší než 1 týden, praxe odsouzených se shoduje na tom, že toto období bývá mnohem delší. Důvodem je zřejmě opět zaneprázdněnost nedostatkového personálu, která zpomaluje všechny vězeňské procesy.¹¹²

Další fází z hlediska zahájení výkonu trestu odnětí svobody je pobyt na tzv. nástupním oddělení. To již zřizují všechny věznice na základě § 8 ŘVTOS, jelikož jeho cílem je „připravit“ nově nastoupivšího odsouzeného na výkon trestu, který si zpravidla vykoná právě v té věznici, do jejíhož nástupního oddělení byl umístěn. K otázce výběru konkrétní věznice podotýkám, že Generální ředitelství vězeňské služby se „řídí zejména druhem programů zacházení s odsouzenými realizovaných v jednotlivých věznicích a podle možností též přihlíží k tomu, aby odsouzený vykonával trest odnětí svobody (dále jen "trest") co nejbližší místu pobytu blízkých osob“.¹¹³ Uvedené pořadí naznačuje, že primárním kritériem je druh programů zacházení (viz kapitola 7.1) a až sekundárně se přihlíží k zázemí odsouzeného. Pod „druh programů zacházení“ lze však zahrnout také možnosti specializovaných oddělení a už z toho, co bylo uvedeno výše, vyplývá, že výběru není mnoho. Například specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací se nachází pouze ve čtyřech věznicích, a to ve Věznici Stráž pod Ralskem (1), Věznici Heřmanice (2), ve Věznici Vinařice (3) a ve Věznici Karviná (4). Při pohledu na mapu (viz níže) je jasné, že lze mnohým odsouzeným buď dopřát vhodnou péči formou specializovaného oddílu (a u mentálně retardovaných, coby objektivně slabších jedinců, by takový oddíl měl být podmínkou výkonu trestu)¹¹⁴, nebo vhodnou dojezdovou

¹¹² Tamtéž., srov. s <http://obase.cz/kdyz-musite-do-vezeni/jak-probiha-nastup-trestu-vazby/>, dále k tomu např. Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 44

¹¹³ § 7 ŘVTOS

¹¹⁴ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), s. 25

vzdálenost pro příbuzné, nikoli obojí. Vystává tak otázka, kterému principu dát přednost. EVP dávají jasný pokyn v bodu 17.1, kde stojí: „Pokud je to možné, musí být vězni umístěni ve věznicích co nejblíže jejich domova nebo místa jejich sociální rehabilitace.“ To se značně liší od dikce tuzemského právního předpisu. Ostatně, pro představu uvádím některá čísla: V roce 2005 činila průměrná vzdálenost mezi věznicí odsouzeného k dlouhodobému trestu odnětí svobody a místem jeho bydliště (a tedy rodinného zázemí) 187 km, u žen odsouzených k dlouhodobým trestům s místem výkonu ve Věznicí Opava dokonce průměrně 425 km. V roce 2009 průměrná vzdálenost u dlouhodobých trestů činila dokonce 224 km.¹¹⁵

Zejména na problematiku vzdáleností a odsouzených žen upozorňuje i Koncepce vězeňství do roku 2025: „Zásadním paradoxem českého vězeňství je přístup k vězněným ženám v této oblasti. Ženy, které řeší mnoho otázek spojených s rodinou, výchovou dětí apod., jsou umísťovány daleko od místa trvalého bydliště – tím jim nepřímou zamezujeme v kontaktech s rodinou a dětmi.“¹¹⁶ Vzhledem k výše uvedeným vzdálenostem (a podotýkám, že za posledních 10 let nedošlo k rozmnožení vězeňských zařízení v ČR) je jasné, že se situace se v dohledné době nezmění.

Obrázek 4 – Prostorové rozmístění věznic se zřízeným specializovaným oddílem pro odsouzené s mentální retardací

Zdroj: Vlastní zpracování za použití <https://mapy.cz>

K výše uvedenému je nutno zohlednit také faktor přeplněnosti věznic. Vystávají tak otázky jako:

- Neměli by se odsouzení přiřazovat podle toho, kde je „zrovna místo“?

¹¹⁵ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. Teoretik, s. 214-216

¹¹⁶ Koncepce 2025, s. 45

- Jak je možné, že některé věznice vykazují naplnění kapacity na téměř 130 % a jiné „pouze“ 90 %?
- Jak obстоjí princip blízkosti k zázemí s principem zachování minimálního prostoru na jednoho odsouzeného¹¹⁷?

Ty demonstrují, že problematika přiřazování odsouzených do věznic k výkonu trestu není ideálně vyřešena a je třeba se jí zaobírat co nejdříve.

Svou roli v tomto opět hrají finance. Používáme-li pro výkon trestu zastaralá zařízení, která jsme převzali po bývalém totalitním politickém režimu, a která sloužila k výkonu jiných trestů (především k trestu nucených prací), musíme se smířit i s jejich lokací. Ta byla snad ideální v době nehumánních pracovních táborů, jelikož se nacházela v oblasti bohaté na nerosty, z hlediska současné definice trestu a jeho účelu je ale kontraproduktivní.

Je-li odsouzený eskortován z příjmové věznice do té, která mu byla určena k výkonu trestu, je jeho náplní v nástupním oddílu zejména seznámení s příslušnými právními předpisy, jimiž se bude jeho pobyt ve výkonu trestu řídit (tedy ZVTOS, ŘVTOS a vnitřní řád věznice). Personál má dále za úkol seznámit jej podrobněji s běžným chodem věznice, obeznámit jej s pravidly návštěv a telefonického spojení s příbuznými (za tímto účelem je od odsouzeného vyžádán i seznam příbuzných včetně jejich telefonních čísel). Zároveň se vypracuje prostřednictvím odborných zaměstnanců tzv. Komplexní zpráva SARPO o odsouzeném, která pomůže s vypracováním individualizovaného programu zacházení s odsouzeným a je také podkladem zařazení odsouzeného do konkrétního oddílu, tedy pod konkrétního vychovatele, nezřídká i na konkrétní celu. Zákon ji definuje jako: „*shrnutí výsledků psychologického, pedagogického, sociálního, případně lékařského posouzení, hodnocení rizik a potřeb a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného*“.¹¹⁸

Nástroj SARPO¹¹⁹, jako nástroj k prediktivnímu hodnocení rizik a kriminogenních faktorů je jedním z významných znaků modernizace českého vězeňství. Funguje, a je v praxi aplikován,

¹¹⁷ Ředitel Věznice Heřmanice v rozhovoru pro www.moravskoslezsky.denik.cz dokonce uvádí jako minimální prostor pro jednoho odsouzeného jako 3 m². To svědčí o tom, že problematika přeplněnosti zejména některých věznic nutí současné vězeňství operovat na samé tenké hranici mučení a nelidského zacházení a prostor vymezen ŘVTOS je už mnohými považován za nedosažitelný. Zdroj: *Přeplněné žaláře. Někde bude nutné rozšířit kapacitu* [online]. Moravskoslezský deník.cz [cit. 18. 3. 2019]. Dostupné z: https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/preplnene-zalare-nekde-bude-nutne-rozsirit-kapacitu-20170215.html, podobně se k problematice přeplněnosti staví i Věznice Jiřice, uveřejňující na svých webových stránkách kapacitu věznice výlučně přepočtem na 3 m² na odsouzeného [online]. Vězeňská služba ČR. [cit. 4. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-jirice/o-nas/zakladni-informace/>

¹¹⁸ § 41 odst. 2 ZVTOS

¹¹⁹ Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzeného

za předpokladu, že: „že zájmem společnosti je investovat zvláštní úsilí (intervenční programy) především do těch odsouzených, u nichž má takové úsilí šanci vést ke změně (tj. u ovlivnitelných odsouzených), a kde tato změna povede ke snížení nebezpečnosti pro společnost (riziko recidivy).“¹²⁰ To znamená, že ve vězeňské populaci existuje nějaká (většinová) skupina osob, které lze vhodným přístupem odvést od páčání další trestné činnosti. Odsouzení jsou tedy při pobytu v nástupním oddělení věznice podrobena specializovanému dotazníkově vedenému šetření za vedení odbornými pracovníky věznice.

Nástroj SARPO je rozdělen do více částí. Postupně zkoumá statické i dynamické faktory kriminogenního chování, ale také ty protektivní (to znamená ty, které by jej měly od páčání trestné činnosti spíše odrazovat). Dále riziko újmy, kterou by mohl způsobit, jeho vlastní sebehodnocení a celkovou adaptaci v nástupním oddělení. Výsledkem je právě tzv. Komplexní zpráva. Ta pracuje s pravděpodobností jejich rizik, nikoli s psychologickými či pedagogickými diagnostikami, a to ve formě číselných hodnot (0-100). Výsledkem je tak výrazně individualizovaný rozbor kriminogenních faktorů, které na odsouzeného působí, včetně pravděpodobnosti, s jakou jim odsouzený v budoucnu podlehne. Dokážeme z ní tedy i vyčíst, v jakých oblastech je odsouzeného třeba stimulovat, aby se tyto faktory oslabily a s nimi se snížilo i riziko recidivy.¹²¹

Jakmile je odsouzený přiřazen do konkrétního oddílu a pod konkrétního vychovatele, ocitá se v další fázi výkonu trestu, v tzv. standardním oddílu. K ubytovávání odsouzených podotýkám, že se zde setkáváme s podobnou terminologickou komplikací, jako u zřizování specializovaných oddílů. Jádrem problému je § 7 ZTVOS, který dává výčet skupin odsouzených umístěvaných **zpravidla** odděleně, tedy ne do jednoho oddílu (vyjma mužů a žen, kteří se umísťují odděleně vždy).¹²² Mám za to, že slovo „zpravidla“ zde opět dává příliš velký prostor možnosti odchýlit se od něčeho, na čem by měl zákonodárce trvat. Taková vágnost neodpovídá ani zrcadlovému požadavku EVP, aby mladiství byli *zařazeni do té části*

---

¹²⁰ DRAHÝ, František, Jindřich HŮRKA a Michal PETRAS. *SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie*. [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 16. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/02/SARPO.pdf>

¹²¹ Tamtéž

¹²² § 7 ZTVOS, který zní: *Odděleně se umísťují odsouzení muži od odsouzených žen, odsouzení s infekčním onemocněním nebo u nichž je podezření na infekční onemocnění a dále zpravidla odsouzení:*

- a) mladiství od dospělých,
- b) recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé,
- c) za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti,
- d) trvale pracovně nezařaditelní,
- e) s poruchami duševními, poruchami chování,
- f) s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí a
- g) velmi nebezpeční podle § 72a.

vězeňského ústavu, která je oddělena od částí věznice využívaných dospělými vězni s výjimkou případů, kdy se má za to, že by to nebylo v zájmu mladistvého vězně.¹²³ Kalvodová toto vykládá odkazem na § 61 odst. 3 ZTVOS, který dává řediteli věznice možnost podání návrhu soudu, aby rozhodl o tom, že mladistvý, který dovršil ve výkonu trestu 19. rok věku, bude přeřazen do věznice pro dospělé odsouzené. V jiné své publikaci se však i ona přiklání k tomu, že zákonná formulace je více než nešťastná.¹²⁴ Zákon sám až na slůvko „zpravidla“ mlčí, a dává tak možnost vícero výkladu, ačkoli přinejmenším z hlediska naplnění účelu trestu je nezbytné trvat na tom, aby byli mladiství odsouzení oddělováni od dospělých vždy. Praxe přitom ukazuje, že i tam, kde jsou dodrženy zákonné požadavky na oddělení mladistvých a dospělých, přesto existuje negativní vliv jedné skupiny na druhou. Ačkoli jsou mladiství odsouzení svými ubytovacími prostory fyzicky odděleni v rámci jedné věznice, tyto jejich ubytovny jsou v těsném sousedství ubytoven pro dospělé. Navíc sdílejí obě skupiny komunikační prostory uvnitř věznice (zde se tedy požadavek EVP stále nepodařilo naplnit). Vzniká tak riziko dvojího nebezpečí. Totiž mladiství delikventi jsou vystaveni působení dospělých a přejímají jejich antisociální postoje, naopak dospělí jsou mnohdy terčem brutálních útoků mladistvých.¹²⁵ Závěrečnou fází výkonu TOS může být tzv. výstupní oddíl. Ten je zřizován na základě ZVTOS, který však hovoří pouze o tom, že ve věznici takový oddíl „zřídit lze“.¹²⁶ To znamená, že je na rozhodnutí každé věznice, zda svým odsouzeným poskytne specializované výstupní zacházení či nikoli. K dnešnímu dni má výstupní oddíl zřízen valná většina věznic, vyjma:

- Vazební věznice Litoměřice
- Vazební věznice Hradec Králové
- Věznice a ÚpVZD Opava
- Věznice Jiřice

Cílem výstupního oddílu je potom příprava odsouzených na znovunabytou svobodu po propuštění. Zařazování jsou do tohoto oddílu zpravidla odsouzení, jejichž TOS trval déle než 3 roky, a to nejdříve 6 měsíců před předpokládanou dobou skončení trestu. Ve výjimečných případech lze do výstupního oddílu zařadit i odsouzené, kteří vykonávají kratší tresty, ale

---

¹²³ Bod 35.4 EVP

¹²⁴ KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 21, srov. s KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 200

¹²⁵ Agresivita mladistvých odsouzených je dlouhodobý problém, pro nějž je za současné situace téměř vyloučeno účinné výchovné a resocializační působení na mladistvé, neboť vězeňský personál věnuje většinu času kázeňskému usměrňování těchto delikventů. (Zdroj: MAREŠOVÁ, Alena, Eva BIEDERMANOVÁ, Jan ROZUM, Miroslav TAMCHYNA a Petra ZHRÍVALOVÁ. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 80

¹²⁶ § 74 odst. 1 ZVTOS

vzhledem ke jejich osobě je potřeba jim věnovat patřičnou pozornost výstupním programem zacházení.¹²⁷ O tom, kdo bude do výstupního oddílu zařazen, rozhoduje ředitel věznice na návrh odborných pracovníků. Vzhledem k omezené kapacitě takového oddílu je však částečně na vůli odsouzených, zda se nechají zařadit a zda je tedy na základě jejich impulsu příslušní pracovníci navrhnou na přeřazení. I přes značné benefity (vlastní příprava jídla, vyšší finanční limit jednorázových nákupů, možnost delšího sledování televize, seznamování s aktuálním společenským děním atd.), zaměstnanci se shodují na tom, že zájem o umístění do výstupního oddílu mezi odsouzenými příliš není.¹²⁸ To může být dáno tím, že odsouzení s delšími než tříletými tresty se pochopitelně dopustili závažnější trestné činnosti, případně se dopouštěli trestné činnosti opakovaně, a jsou tak méně motivováni k úspěšnému návratu do společnosti. V tomto oddílu by se mělo především dbát právě na snížení vlivu tzv. prizonizace (viz kapitola 7) a na přípravu života na svobodě v často technologicky vyvinutější společnosti.¹²⁹ I zde je možno vycházet z Komplexní zprávy SARPO a působit na odsouzeného tak, aby si před výstupem definitivně pořešil osobní záležitosti a zejména ty, které pravděpodobně přispěly k jeho kriminálnímu chování. Ostatně, pokud odsouzený takový speciálně-výstupní oddíl neabsolvuje, případně absolvuje-li jej bez zřetelnější motivace, může to vést k mnoha tragikomickým (a zbytečným) nedorozuměním v jeho životě na svobodě.¹³⁰

Problematika výstupů z výkonu trestu a (ne)absolvování výstupních programů ve specializovaných odděleních je navíc o to složitější vzhledem k možnostem podmíněného propuštění. V takovém případě dochází k propuštění ihned, aniž by se odsouzený na výstup intenzivněji připravoval. Dochází tak opět ke střetu protichůdných principů a do budoucna bude dle mého potřeba toto výstupně-výchovné působení rozšířit i do standardních oddílů výkonu trestu.

Na závěr této kapitoly krátce pohovořím o jedinečném specializovaném oddílu v podmínkách českého vězeňství, a sice o oddílu výkonu trestu matek s nezletilými dětmi. Ten byl zřízen v roce 2002 ve Věznici Světlá nad Sázavou a v současné době je konstruován až pro 15 vězenkyň s celkovým počtem 20 dětí. I přes to nebyl pro přísné podmínky zařazení oddíl nikdy

---

¹²⁷ § 74 ZVTOS společně s § 12 ŘVTOS a vnitřními řády jednotlivých věznic

¹²⁸ Poznatek získán z osobního rozhovoru s pracovníky Věznice Plzeň dne 15. 3. 2019

¹²⁹ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. s. 28

¹³⁰ Vedoucí pracoviště Resocializačních a reintegračních programů Centra sociálních služeb Praha Zuzana Stancová při osobním rozhovoru dne 25. 6. 2018 zmínila případ propuštěného, který po mnoha letech ve výkonu TOS nebyl naučen na princip samoobslužného nakupování. Byl tak ze supermarketu vyveden ochrankou a opět konfrontován s orgány činnými v trestním řízení, jelikož jeho zmatené postávání a popocházení v prostorách prodejny působilo nanejvýš podezřele

plně obsazen.¹³¹ Zřízení je na základě zákonného ustanovení § 67 ZVTOS, podle kterého v případech hodných zvláštního zřetele lze vyhovět žádosti matky, aby u sebe měla po dobu výkonu trestu své dítě (zpravidla) mladší 3 let.¹³² Ještě před vyhověním žádosti se však bere v potaz zdravotní stav dítěte a stanovisko orgánu sociálně právní ochrany dětí. Stejně tak matka musí splnit celou řadu podmínek daných ŘVTOS a vnitřním řádem Věznice. Jde zejména o tyto:

- Matka o dítě (toto či jiné) před výkonem trestu řádně pečovala a má možnost starat se o něj i po propuštění
- Matka má dostatek finančních prostředků, aby o dítě mohla při výkonu TOS řádně pečovat
- Matka složí na účet věznice částku odpovídající dvojnásobku měsíčního životního minima dítěte do 6 let¹³³
- Matka nebyla omezena či zbavena rodičovské odpovědnosti
- Neexistuje pro danou chvíli lepší způsob péče o dítě
- Doba výkonu trestu matky končí do 3. (případně 4.) roku života dítěte
- Trest je delší než 6 měsíců
- Matka je zařazena do věznice s ostrahou se středním stupněm zabezpečení

Vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou také specifikuje cíle tohoto specializovaného oddílu, a sice: *„posilování a rozvíjení kladné citové vazby mezi matkou a dítětem, vytvoření pevného vztahu vedoucího k rodičovské zodpovědnosti, uspokojování veškerých potřeb dětí při respektování daného stavu a stupně vývoje dítěte, rozvíjení pocitu samostatnosti a zodpovědnosti u odsouzených žen, stimulování pozitivních postojů a dovedností, které jsou žádoucí pro návrat do společnosti, vedení matek ke komplexní péči o duševní a psychický rozvoj dítěte.“*¹³⁴ Takto stanovené cíle ovšem vyznívají, jako by pobyt dítěte ve věznici měl pozitivní vliv pouze na matku. Jako by dítě bylo jen prostředkem k úspěšné resocializaci své matky. Mnoho významných psychologů ve svých studiích však dokázalo, že přítomnost matky je pro zdravý vývoj dítěte naprosto zásadní. Na specializovaný oddíl výkonu trestu matek s dětmi je

---

¹³¹ Výkon trestu odsouzených matek s dětmi [online]. VS ČR [cit. 5. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi/>

¹³² Vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou umožňuje v zájmu zachování sourozeneckých vazeb ve výjimečných případech o pobyt dítěte do 4 let

¹³³ To v současnosti podle nařízení vlády č. 409/2011 Sb. činí 1740,- Kč

¹³⁴ Čl. 36 odst. 3 Vnitřního řádu pro odsouzené Věznice Světlá nad Sázavou

tak třeba nahlížet nejen z pohledu reintegrace matky, ale také (a to možná především) z pohledu péče o zdravý vývoj dítěte a pěstování zdravých emočních vazeb.¹³⁵ Věk dítěte je navíc specifikován tak, aby si dítě neuvědomovalo prostředí, v němž se nachází. Tomu napomáhá i výzdoba: na zemi jsou plovoucí podlahy a koberce, stěny nesou veselé malby pohádkových postav, venku mají děti prolézačky a pískoviště. Matky jsou navíc umístěny po jedné se svými dětmi na pokoji a mohou nosit i vlastní oděv a obuv. Zde více než v jiných oddílech dochází k naplňování principu, aby se život ve vězení co nejvíce přibližoval *pozitivním aspektům života na svobodě*.¹³⁶

Recidiva u odsouzených žen pobývajících ve výkonu TOS se svými dětmi se pohybuje okolo 10 %. To je výsledkem jak působení dítěte na hodnotový žebříček matky, tak pěstování pocitu zodpovědnosti a základních sociálních dovedností při každodenní péči o dítě.¹³⁷

Níže jsou uvedeny fotografie ze specializovaného oddílu pro výkon trestu odsouzených matek s nezletilými dětmi:

Obrázek 5 – Prostor ubytování matek s dětmi ve Věznici Světlá nad Sázavou

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi/> [cit. 12.6.2019]

Obrázek 6 – Prostor ubytování matek s dětmi ve Věznici Světlá nad Sázavou

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi/> [cit. 12.6.2019]

¹³⁵ CRAWFORD, Thomas N. et al. *Early maternal separation and the trajectory of borderline personality disorder symptoms*. Development and Psychopathology 21/2009.

¹³⁶ Bod 5 EVP

¹³⁷ *Oddíl pro matky s dětmi existuje již více než 15 let* [online]. Vězeňská Služba ČR. [cit. 6. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/novinky/oddil-pro-matky-s-detmi-existuje-jiz-vice-nez-15-let/>

5.3. Personál

Jak už bylo zmíněno výše, kvalitní a motivovaný vězeňský personál je jedním ze základních předpokladů moderního a účinného vězeňství. Bohužel, v současnosti se potýkáme s nezanedbatelným nedostatkem vězeňských pracovníků, což se negativně projevuje také na úspěšnosti naplňování účelu trestu a také nad rychlostí modernizace vězeňství. Zejména civilní zaměstnanci stále více trpí pocity vyhoření a zmaru.¹³⁸ Navrátilová v syndromu vyhoření dokonce spatřuje nevyhnutelnost. Má za to, že po zhruba 10 letech se vlivem zafixování si běžných pracovních činností vytrácí zákonitě u personálu jakákoli motivace ke změně.¹³⁹ Jejich rozpoložení jistě ani nepřidává množství recidivistů, kteří se k nim i po pečlivém zacházení opakovaně vrací jako „staří známí“.

Personál věznice pro účely této práce rozdělím na dvě skupiny, první jsou příslušníci VS ČR coby ozbrojeného sboru a tou druhou jsou civilní zaměstnanci v pracovněprávním poměru.

5.3.1. Příslušníci Vězeňské služby

Tento bezpečnostní sbor vznikl zákonem č. 555/1992 Sb., zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážce České republiky, čímž alespoň část vězeňství překonala totalitní modely zacházení s odsouzenými, ale také personálně se odpoutala od vojenského pojetí vězeňského sboru. Zároveň tento nový zákon odráží i humanizační tendence EVP.¹⁴⁰ Nově vzniklé VS ČR byly stanoveny konkrétní povinnosti a oprávnění, a také upravena její podřízenost ministerstvu spravedlnosti.¹⁴¹ VS ČR v souvislosti s výkonem trestu: „*spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody.*“¹⁴² Mezi její další úkoly patří ale také eskorta osob při výkonu trestu odnětí svobody (například eskorta těch odsouzených, kteří dočasně kvůli soudnímu jednání budou pobývat v areálu jiné věznice) a vytváření podmínek pro pracovní činnost odsouzených a provoz samostatné hospodářské činnosti za účelem zaměstnání odsouzených. Dále se podílí se na naplňování programů zacházení a poskytuje osobám ve výkonu trestu zdravotnické služby.¹⁴³

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že příslušníci VS ČR budou rozděleni do vícera skupin podle toho, jaké konkrétní úkoly jim náleží (ačkoli zákon v § 3 shrnuje všechny příslušníky pod pojem

¹³⁸ Zjištěno na základě osobního rozhovoru s pracovníky Věznice Ostrov dne 29. 6. 2018

¹³⁹ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 95

¹⁴⁰ KARABEC, Zdeněk. *Perspektivy vězeňské služby*. České vězeňství. Rok: 1993. č. 1, s. 3

¹⁴¹ § 1 odst. 2 zák. č. 555/1992

¹⁴² Tamtéž § 2 odst. 1 písm. a

¹⁴³ Tamtéž písm. c, d, g, h, l

„vězeňská stráž“.) Dvě hlavní kategorie příslušníků vězeňské stráže jsou tzv. dozorce (spadající pod oblast výkonu trestu) a strážný (ten zajišťuje vnější ochranu areálu věznice).

Co se týče prvního jmenovaného, dozorce vykonává své povinnosti přímo v kontaktu s odsouzenými, zejména dohlíží na to, aby průběh výkonu trestu byl prováděn v souladu se zákony, respektive podzákonými předpisy. To znamená, že jim může přímo ukládat povinnosti, ale také v rámci svých oprávnění pomáhá naplňovat účel trestu a spolupracuje při tomto s odbornými zaměstnanci (psychology, sociálními pracovníky, vychovateli).¹⁴⁴ Oproti tomu náplň strážného je zajišťování bezpečnosti areálu věznice, a to jak vnější ostrahou (na věži a bráně), tak i uvnitř areálu. Dále strážní provádějí doprovody odsouzených k návštěvám, lékařským vyšetřením, k orgánům činným v trestním řízení a při dalších příležitostech.¹⁴⁵ Nutno dodat, že vnější ostraha věznice není zřízena ve všech typech vnitřní diferenciaci (viz kapitola 6.1), podle § 49 ŘVTOS nejsou zřízeny ozbrojené stráže zajišťující **vnější** bezpečnost objektu ve věznicích s ostrahou v oddělení s nízkým a středním stupněm zabezpečení (s výjimkou oddělení pro mladistvé).

5.3.2. Civilní zaměstnanci Vězeňské služby

V duchu moderního zacházení s odsouzenými a snahy odborně na ně působit, operují ve věznicích také (zejména) civilní odborníci z nejrůznějších oblastí. Etapa zcivilňování vězeňské služby se ostatně objevila spolu s reorganizací a přeměnou ozbrojených sborů zákonem č. 555/1992 Sb.¹⁴⁶ A zvyšování odbornosti personálu napomáhá i technologický pokrok, jelikož většina snah odsouzených o překonání stavebních a technických bariér je dnes monitorována citlivými senzory a personál se tak spíše může soustředit na zacházení než „hlídání“.¹⁴⁷

Jak bylo psáno výše, k odsouzeným má „nejblíže“ právě vychovatel. Zastává totiž funkci jakéhosi vedoucího oddílu, neboť v rámci svého oddílu (prostorově ohraničeného a jasně definovaného) rozhoduje o rozmístění odsouzených na cely, rozděluje mezi odsouzené plnění běžných činností, stará se o plány návštěv, kontroluje korespondenci odsouzených a stav cel (zejména mají-li odsouzení upravené lůžko podle pravidel vnitřního řádu, mají-li uklizené osobní potřeby a další) a přebírá od odsouzených většinu žádostí. Vzhledem k intenzivnímu styku s vězni je na něj také často ředitelem věznice delegována kázeňská pravomoc vůči

---

¹⁴⁴ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 55, dále k tomu MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*, s. 77

¹⁴⁵ MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*, s. 57, dále k tomu KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 183

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 18

odsouzeným (tzn. ukládá kázeňské tresty a uděluje kázeňské odměny).¹⁴⁸ Úkolem vychovatele je také průběžné vyhodnocování naplňování programu zacházení a ostatně i jeho každodenní organizování. Kromě těchto povinností se ale od něj navíc očekává, že povede odsouzené k přijetí viny a odpovědnosti, ke změně jejich hodnotového systému a životního stylu. Zkrátka, že bude odsouzeným příkladem.¹⁴⁹

Vedle „klasického“ vychovatele existuje i kvalifikovanější funkce tzv. vychovatele-terapeuta. Ten je způsobilý k vedení skupinových terapií zaměřených na vhodné působení na pachatele s cílem naplnit účel trestu. Takovými terapiemi může být například arteterapie, muzikoterapie, biblioterapie a další. Na tuto pozici by měli být vybíráni kvalifikovaní odborníci, nejlépe s vysokoškolským sociálně pracovním nebo psychologickým vzděláním.¹⁵⁰

Vzhledem k množství každodenních činností, které leží při styku s odsouzenými na bedrech vychovatelů, zakotvil ŘVTOS maximální počet odsouzených náležejících pod jednoho vychovatele, a sice: „*Jednomu vychovateli je svěřeno do péče zpravidla nejvýše 20 odsouzených.*“¹⁵¹ Realita současného vězeňství je ale úplně jiná. Při konzultaci tohoto tématu se zaměstnanci Věznice Ostrov se autorka práce dozvěděla, že k 29. 6. 2018 měl jeden vychovatel v péči oddíl o cca 50 odsouzených. Při konzultaci stejné otázky ve Věznici Plzeň vyšlo najevo, že k 15. 3. 2019 je pod jedním vychovatelem cca 40 odsouzených, ale zaměstnanci pamatují i nedávné časy, kdy vlivem personálních nedostatků bylo v péči jediného vychovatele i 90 odsouzených! Je nepochybné, že při takových poměrech je funkce vychovatele a jeho (kladné) působení na vězně značně sníženo.

Se zátěží vychovatelů souvisí i diskutované téma tzv. „barákového“. Za účinnosti starého zákona o výkonu trestu odnětí svobody nebylo výjimkou, že v rámci oddílové samosprávy fungovali někteří odsouzení jako tzv. pravá ruka vychovatele neboli „barákoví“. Pomáhali mu zajišťovat chod oddílu, dohlížet na pořádek a měli postavení jakési spojky mezi vychovatelem a odsouzenými. Za tyto služby jim náležely ze strany personálu určité výhody. Fakticky však docházelo k tomu, že vyvolení odsouzení získali nejen výsadní postavení, ale rovněž pravomoc ukládat jiným odsouzeným povinnosti nebo je navrhopat na kázeňské odměny. ZVTOS tento institut zrušil, když v § 15 stanovil, že odsouzení jsou si rovni v právech. Tím vznesl požadavek

---

¹⁴⁸ § 51 ZVTOS

¹⁴⁹ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 60, dále k tomu MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*, s. 101

¹⁵⁰ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 61

¹⁵¹ § 2 odst. 2 ŘVTOS

rovného přístupu k odsouzeným i ze strany pracovníků věznice.¹⁵² Praxe ale ukazuje, že tento přežitek je ve věznicích stále hojně využíván.¹⁵³

Vychovatelé jsou při svém výchovném působení metodicky řízení tzv. speciálními pedagogy.¹⁵⁴ Jedná se o specializované pracovníky věznice s vysokoškolským vzděláním v oboru „speciální pedagogika“. Speciální pedagog je zároveň koordinátorem celého týmu odborných zaměstnanců, kteří odsouzenému na základě Komplexní zprávy SARPO zpracovávají program zacházení. Jeho konkrétní sestavení je potom v rukách právě speciálního pedagoga.

O volnočasové aktivity odsouzených, jakými jsou například různé sporty nebo výtvarné kroužky, ale také vzdělávání, se stará tzv. lektor.¹⁵⁵

Dalším důležitým pracovníkem věznice je vězeňský psycholog. Ten spolu s vychovatelem, speciálním pedagogem a sociálním pracovníkem vypracovává pro odsouzeného Komplexní zprávu nástroje SARPO a i jinými diagnostickými způsoby analyzuje odsouzeného v nástupním oddělení. Z toho plyne, že má také nemalý vliv na vypracování vhodného individualizovaného programu zacházení. Jedná-li se o věznici se zřízeným příjmacím oddílem, psycholog se podílí na posuzování odsouzeného z hlediska vhodného specializovaného zacházení, a tedy pomáhá s výběrem konkrétní věznice. Může dát také impuls k přemístění odsouzeného, právě z důvodu vhodnějšího působení (například ve specializovaném oddělení výkonu trestu pro odsouzené s duševní poruchou mohou být odsouzení umístěni pouze na doporučení psychologa či psychiatra).¹⁵⁶ Kromě těchto specifických úloh má také obecné poslání pomáhat odsouzeným individuálně i v rámci terapeutických skupin s jejich psychickými problémy souvisejícími (ale i nesouvisejícími) s výkonem trestu. Dokonce může řediteli věznice doporučit umístění odsouzeného na krizový oddíl. Pro odsouzené je nositelem důvěry i autority a vzhledem k personální krizi, která způsobila, že na jednoho psychologa připadá ve věznici i 200 odsouzených, přistupují k němu odsouzení s větším pocitem anonymity než k vychovateli, a je to tak mnohdy psycholog a nikoli vychovatel, komu se odsouzení svěřují.¹⁵⁷ Hála shrnuje roli vězeňského psychologa jako „monitorovacího střediska“ veškerého vězeňského dění. To

---

¹⁵² KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 43

¹⁵³ Vychovatelé Věznice Ostrov a Věznice Plzeň se autorce práce svěřili, že mezi odsouzenými takové „pravé ruky“ opravdu mají. Navíc to v obou případech, při současné přeplněnosti věznic, chápali jako naprostou samozřejmost a nevyhnutelnost; dále k tomu například OTAKAR, Jiří. *Jak přežít kriminál, aneb, Rady, jak žít mezi vlky*. Praha: Pendulum, 2015, s. 46

¹⁵⁴ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 61

¹⁵⁵ Tamtéž

¹⁵⁶ § 94 odst. 1 ŘVTOS

¹⁵⁷ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 57, dále k tomu MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*, s. 102

znamená, že psychologova úloha spočívá ve vyhodnocování psychosociální situace celé věznice, včetně situace zaměstnanců a příslušníků nebo možných dopadů architektonických úprav. Na základě svých pozorování by pak měl navrhnout opatření řediteli věznice.¹⁵⁸

Sociálněprávní poradenství a konzultace odsouzeným zprostředkovává tzv. sociální pracovník. Vzhledem k tomu, že vězni bývají doslova odříznuti od vnějšího světa, a navíc v komplikovaných sociálních situacích (zejména v oblasti zadluženosti), obražejí se na sociálního pracovníka s otázkou praktického řešení problémů. Ideálním cílem sociálních pracovníků by mělo být, aby každý, kdo odchází z výkonu trestu zpět na svobodu, měl platný občanský průkaz, zajištěnou práci a bydlení. Za tímto účelem spolupracují významně s Probační a mediační službou, s charitami, ale i úřady práce a obecními úřady. Objevují se však k této profesi i kritické ohlasy, totiž že zavání nadbytečným paternalismem a nevede odsouzené k samostatné účasti na řešení problémů.¹⁵⁹

ŘVTOS uvádí: „*Ve věznicích obou základních typů pracují s odsouzenými zásadně stabilní týmy zaměstnanců Vězeňské služby složené ze speciálního pedagoga, psychologa, sociálního pracovníka, vychovatelů a dozorců s odpovídající speciální odbornou přípravou.*“¹⁶⁰ To se za současných podmínek a vězeňské organizace daří plnit, výjimkou samozřejmě může být přemístění odsouzeného do jiného oddílu nebo věznice vzhledem k přehodnocení jeho vnějších a vnitřních rizik. Zvláštní režim mají také doživotně odsouzení, neboť na oddíle, kde jsou umístěni takoví odsouzení, by měli ti samí dozorcí pracovat nejdéle jeden rok, odborní zaměstnanci potom nejdéle dva roky. Důvodem je, aby se zabránilo tzv. profesní slepotě těchto zaměstnanců, respektive příslušníků a nedošlo k nedovolenému navazování bližších vztahů s odsouzenými.¹⁶¹

Kromě toho, že ve vězeňské praxi zoufale chybí finance na spravedlivé ohodnocení pracovníků, což vede k nedostatku personálu v téměř všech tuzemských věznicích, spatřuji jeden významný personální problém i na poli teorie. Vzhledem k tomu, že vazební stíhání a následující výkon trestu odnětí svobody mohou v české věznici vykonávat také cizí státní příslušníci (a v hojně míře také vykonávají¹⁶²), vyvstává otázka tlumočení běžných pokynů ze strany personálu těmto český jazyk neovládajícím odsouzeným. ZVTOS pamatuje pouze na to, aby se odsouzení cizinci při nástupu do výkonu trestu poučili o právech a povinnostech v jazyce, kterému

---

¹⁵⁸ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 57

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 60

¹⁶⁰ § 2 odst. 2 ŘVTOS

¹⁶¹ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 84

¹⁶² K 12.6. 2019 je v ČR vězněno (tedy ve vazbě i ve výkonu TOS) 1 803 cizinců (zdroj: *Rychlá fakta* [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 12. 6. 2019] Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/rychla-fakta/>)

rozumějí, dále aby byli (je-li to možné) umístěni na celu s takovými osobami, s nimiž by mohli pro stejný nebo podobný jazyk komunikovat, dále vznáší požadavky na dostupnou četbu.¹⁶³ ŘVTOS se problematice tlumočení nevěnuje vůbec. Vystává tak otázka, jak odsouzeným cizincům tlumočit běžné pokyny pracovníků. Z finančních důvodů si věznice nemohou dovolit zaměstnávat tlumočnicka a jazyková bariéra mezi personálem a vězni může vést k mnoha tragickým důsledkům, zejména pro odsouzené.¹⁶⁴ V současné době se věznice netají ani tím, že pro sdělování základních pokynů odsouzeným cizincům používají především jiné odsouzené, kteří ovládají oba dva jazyky, a to stylem „přelož mu to“.¹⁶⁵ Tato primitivní metoda je samozřejmě mimořádně nespolehlivá. Neexistuje totiž přezkoumatelnost toho, co překládající opravdu sděluje. Pokládám za účelné, aby se přísunem finančních prostředků do vězeňství vyřešila i otázka tlumočení cizincům, nejlépe systematizováním místa vězeňského tlumočnicka.

---

¹⁶³ § 6 odst. 2, § 72 odst. 1, 2 a 6 ZVTOS

¹⁶⁴ Vedoucí Reintegračních a resocializačních programů CSS Praha Zuzana Stancová vzpomínala při osobním rozhovoru dne 25. 6. 2018 na případ občana USA vykonávajícího trest odnětí svobody ve Vazební věznici Pankrác. Tento odsouzený podle jejích slov neustále dostával kázeňské tresty umístění na uzavřený oddíl, až to v ní vzbudilo podezření. Po krátkém pátrání vyšlo najevo, že tento odsouzený nerozumí pokynům pracovníků věznice, tedy není s to plnit své povinnosti, a zároveň VS ČR neprojevuje ani účinnou snahu k zajištění tlumočení.

¹⁶⁵ Zjištěno na základě osobní komunikace s pracovníky Věznice Plzeň a Věznice Ostrov

6. Vnitřní a vnější diferenciacie

Pod pojmy vnitřní a vnější diferenciacie si představujeme kategorizování a třídění vězňů do různých typů věznic, respektive oddělení vzhledem k jejich tzv. vnějším a vnitřním rizikům. To znamená, že ne všichni vězni představují stejnou míru nebezpečnosti, a v souladu s naplňováním účelu trestu by se i míra jejich rizikovosti měla odrazit ve způsobu působení na ně.

Důležitost důsledné diferenciacie zdůrazňuje i Koncepce 2025, když říká, že: „(...) *bez důsledné diferenciacie a faktického oddělení jednotlivých diferenčních skupin je velmi obtížné pokoušet se o individuální způsob zacházení a přispívat tím ke snižování rizik recidivy odsouzených.*“ Zároveň poukazuje na úspěšnou zahraniční praxi diferenciacie podle programů zacházení a resocializačních metod, a nikoli podle typizace odsouzených.¹⁶⁶

Na tomto místě je třeba vysvětlit dva pojmy, pro tuto kapitolu zásadní. Nejprve pojem tzv. vnější (neboli soudní) diferenciacie. Tou se rozumí proces zařazení odsouzeného do konkrétní věznice (dnes dvou typů) na základě jeho kriminální minulosti a bezpečnostního rizika, které tato kariéra představuje. Základním kritériem této vnější diferenciacie je způsob vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti uvnitř věznice. To znamená, jaké jsou stavebnětechnické prostředky zajištění bezpečnosti, zda je součástí vnější ochrany také strážní služba, do jaké míry je odsouzeným povolen volný pohyb po areálu věznice a další.¹⁶⁷ Rozhodnutí o vnějším diferencování odsouzeného činí soud v odsuzujícím rozsudku, kterým ukládá trest odnětí svobody.

Vnitřní diferenciací se rozumí umístování odsouzených v rámci jednoho konkrétního vězeňského zařízení. To znamená na konkrétní oddělení, případně konkrétní oddíl, konkrétní celu, ale i ke konkrétním aktivitám v rámci programu zacházení. Vychází z premisy, že odsouzené je potřeba pro úspěšné a účelné naplňování programů zacházení diferenciovat podle míry rizika, které představují (také pro své spoluvězně), ale i podle míry pravděpodobnosti jejich resocializace a nápravy.¹⁶⁸ Vychází se z osoby konkrétního odsouzeného, jeho individuality a kriminogenních faktorů, které na něj působí. Je na první pohled jasné, že třídění v rámci této vnitřní diferenciacie je mnohem jemnější než třídění prováděné soudem. Zároveň i subjektivnější, a tedy méně standardizované a více rozporné.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 44

¹⁶⁷ KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 25

¹⁶⁸ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 20

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 84

Způsobů diferenciaci, respektive kategorizace odsouzených pro účely výkonu TOS je však mnoho. V rámci věznic je navíc utvořen zvláštní systém motivačních činitelů odsouzených vyjádřený konceptem tzv. tří prostupných skupin vnitřní diferenciaci (dále jen „PSVD“). Ty nezohledňují bezpečnostní riziko odsouzeného, nýbrž jeho motivaci k naplňování programu zacházení a běžných povinností a ke spáchanému trestnému činu. Jsou tedy jakýmsi ukazatelem vývoje pachatele a toho, jaké (zejména pozitivní) dopady na něj dosavadní výkon trestu měl. Po ukončení pobytu v nástupním oddělení je odsouzený zpravidla zařazen do II. PSVD a v závislosti na průběhu výkonu trestu může být přeřazen do I., respektive III. skupiny. Se zařazením do konkrétní skupiny jsou spojena speciální práva (respektive omezení práv) s cílem působit motivačně na odsouzeného, aby si plnil své povinnosti a dobrovolně se podroboval jemu sestaveným aktivitám v rámci programu zacházení. Motivačními bonusy I. (nejmírnější) PSVD jsou například: Povolení návštěv až pro 5 osob, jednorázový nákup až do výše 800,- Kč, předložení návrhu k realizaci opuštění věznice v souvislosti s návštěvou a další.¹⁷⁰

Dále například NGR č. 12/2012 třídí odsouzené do kategorií vzhledem k jejich náchylnosti k násilí ve věznici, a to jak z pozice oběti, tak pachatele. Rozeznává několik typů odsouzených (možný pachatel násilí [MPN], možná oběť násilí [MON], osoby s výrazně sníženou tělesnou hmotností [STH], osoby se zjevně nízkou mentální úrovní [NMU]¹⁷¹, další vytypované osoby, respektive další vytypované osoby z důvodu své profese nebo povolání [DVO/DVO-P]).¹⁷² K roku 2015 bylo v českých věznicích celkem 1 985 takto vytypovaných osob, přičemž nejvíce bylo nositelem označení „MON“, a to 766 osob.¹⁷³ Zajímavostí je, že nositelem tohoto označení se zpravidla vždy stávají pachatelé trestných činů na dětech, zejména pohlavního zneužití. Hála k tomu dodává: „*Je svéráznou tradicí, že se lidé obvinění nebo odsouzení za tento trestný čin, ocitají velmi, velmi nízko na pomyslném žebříčku vězeňské hierarchie.*“¹⁷⁴ Tzv. „MOŇáky“ jsou ale také senioři, a sice pro svůj pravidelný příjem ve formě starobního důchodu.¹⁷⁵

Dalším tříděním může být kategorizace z hlediska pravděpodobnosti útěku, respektive nedovoleného odchodu vězně¹⁷⁶, anebo, jak navrhuje Navrátilová, třídění z hlediska speciálních léčebných potřeb odsouzených (dělení na toxikomany, alkoholiky, sexuální delikventy...)¹⁷⁷ I

---

¹⁷⁰ Vnitřní řády jednotlivých věz, zde čl. 29 Vnitřního řádu Věznice Mírov

¹⁷¹ Nezaměňovat s účelem vytváření specializovaných oddílů pro mentálně retardované, tato kategorizace má za cíl pouze předcházet násilí ve vězeňském prostředí, nikoli účinně působit na vybrané typy odsouzených

¹⁷² NGR č. 12/2012 Sb.

¹⁷³ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*, s. 66

¹⁷⁴ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 111

¹⁷⁵ Např. OTAKAR, Jiří. *Jak přežít kriminál, aneb, Rady, jak žít mezi vlky*, s. 54

¹⁷⁶ NGR č. 29/2009 zavádějící Index útekářů a nebezpečných osob

¹⁷⁷ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 102

když něco podobného u nás momentálně funguje ve formě specializovaných oddílů, případně bezdrogových zón, kategorizace v praxi stále není důsledná.

K 1. 10. 2017 došlo k významné změně dosavadního pojetí vnitřní a vnější diferenciaci novelou TZ č. 58/2017 Sb., kterou se z pohledu vnější diferenciaci zredukovaly původní čtyři typy věznic (s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou) na pouhé dva (s ostrahou a se zvýšenou ostrahou). Nicméně jemnost klasifikačního síta byla zachována, když se naopak rozšířily možnosti vnitřní diferenciaci. Hlavním cílem této změny je posílení rozvoje a implementace specializovaného zacházení, a to jak ve formě specializovaných oddílů, tak tzv. standardizovaných programů zacházení.¹⁷⁸ Dosavadní úprava totiž způsobovala, že soudce rozhodoval o umístění odsouzeného do jednoho ze čtyř typů věznic výhradně na základě trestněprávních kritérii. To znamená, že při takové klasifikaci nebyla zohledněna jemnější charakteristika odsouzeného, ani jeho motivace k opakování trestné činnosti, případně šance na resocializaci. V praxi docházelo navíc k tomu, že různé soudy zařazovaly typově velmi podobné odsouzené do rozdílných typů věznic, což vedlo k množení programů zacházení pro ty stejné kategorie odsouzených, ale v rámci jiných vězeňských zařízení.¹⁷⁹ I z pohledu odsouzených a možností jejich nápravy je účinnější působení homogenního prostředí složeného z podobných kriminogenních faktorů než nesourodý kolektiv vězňů s navzájem odlišnými potřebami.¹⁸⁰

Soud navíc v rozhodnutí vycházel pouze z těch podkladů, které měl k dispozici v den vydání rozhodnutí. Neexistoval tedy způsob, jak do rozhodnutí zahrnout také budoucí vývoj odsouzeného během výkonu TOS. V praxi to znamenalo, že odsouzení mnohdy nebyli vězněni přesně v těch podmínkách, které by odpovídaly jejich aktuálnímu bezpečnostnímu riziku, což je jedním ze základních požadavků EVP (viz výše). Jistým kompromisem byla možnost podání žádosti o přeřazení, nicméně vzhledem k běžné vytíženosti soudů a k faktu, že žádosti o přeřazení je podáváno cca 2 000 ročně, bylo i takovéto rozhodování značně formalizované a nebylo s to důkladně zhodnotit všechny kategorizující faktory odsouzeného.¹⁸¹

Současná podoba vnější a vnitřní diferenciaci je následující. Soudce rozhoduje o přiřazení jednoho ze dvou typů věznic, a to takto:

---

¹⁷⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017 Sb., s. 1 [online]. [Cit. 16. 6. 2019]. Dostupné z:

<https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha-c--3---Duvodova-zprava-k-novelizovanemu-zneni-trestniho-zakoniku.pdf>

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 2

¹⁸⁰ SVOBODA, Milan. *Zamyšlená nad změnou vnější diferenciaci věznic z hlediska opravných prostředků proti stanovení stupně zabezpečení*. Trestněprávní revue. Rok: 2018, číslo: 10, s. 234

¹⁸¹ Tamtéž

„Soud zpravidla zařadí do věznice

a) s ostrahou pachatele, u kterého nejsou splněny podmínky pro zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou,

b) se zvýšenou ostrahou pachatele, kterému byl uložen výjimečný trest (§ 54), kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny (§ 108), kterému byl za zvlášť závažný zločin (§ 14 odst. 3) uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osm let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl nebo se pokusil uprchnout z vazby, z výkonu trestu nebo z výkonu zabezpečovací detence.

(3) Soud může zařadit pachatele do věznice jiného typu, než do které má být podle odstavce 2 zařazen, má-li se zřetelem na závažnost trestného činu a na stupeň a povahu narušení pachatele za to, že bude působení na něj, aby vedl řádný život, v jiném typu věznice lépe zaručeno; do věznice se zvýšenou ostrahou zařadí však vždy pachatele, jemuž byl uložen trest odnětí svobody na doživotí.¹⁸²

Je nezbytné zmínit, že ZVTOS dnes stojí na modelu tzv. formálně jednotného výkonu trestu. To znamená, že oba typy věznic se od sebe liší pouze způsobem vnějšího a vnitřního střežení. Kritériem tedy nejsou ani práva a povinnosti odsouzených, ani uplatňování programů zacházení.¹⁸³

Zařazením do typu věznice končí fáze vnější diferenciacie a nastupuje diferenciacie vnitřní. Ta spočívá v první řadě ve výběru konkrétní věznice, do níž bude odsouzený umístěn (pravidla pro zařazování viz kapitola 5.2). Je-li zařazen do věznice s ostrahou, je třeba odsouzeného umístit do jednoho z následujících oddělení:

a) s nízkým stupněm zabezpečení,

b) se středním stupněm zabezpečení a

c) s vysokým stupněm zabezpečení.¹⁸⁴

Kritériem je v tomto případě tzv. vnější a vnitřní riziko, tedy na jedné straně míra nebezpečnosti pro společnost s ohledem na kriminální kariéru, délku uloženého trestu, formu zavinění atd. a na straně druhé míra rizika během výkonu trestu s ohledem na individuální charakteristiku odsouzeného, pravděpodobnost pokusu o útěk nebo průběh předešlých trestů.¹⁸⁵ Vyhodnocení těchto rizik provádí odborná komise již při nástupu do výkonu trestu (tzn. v přijímacím oddíle),

---

¹⁸² § 56 odst. 2 a 3 TZ

¹⁸³ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s.111

¹⁸⁴ § 12a ZVTOS

¹⁸⁵ Tamtéž, § 12a odst. 3

zároveň je stanoven i požadovaný stupeň zabezpečení a tyto informace jsou předány Generálnímu ředitelství VS ČR.¹⁸⁶ O umístění do konkrétní věznice, v jejímž oddělení bude trest vykonán, rozhoduje právě Generální ředitelství VS ČR. Ředitelé příjmových věznic mají navíc možnost si odsouzené, kteří vykonají trest v jejich věznici, „vybírat“.¹⁸⁷ O změně stupně zabezpečení potom rozhoduje ředitel věznice na základě změny vnějších a vnitřních rizik, která se pravidelně vyhodnocují.¹⁸⁸

Po zařazení do oddělení následuje zařazení do oddílu. To už se děje v režii věznice výkonu trestu. Zejména se zvažuje, zda bude účel trestu naplněn pobytem na standardním oddílu, nebo je zapotřebí péče v oddílu specializovaném (ačkoli zohlednění nabízených specializovaných oddělení by mělo předcházet výběru konkrétní věznice, viz kapitola 5.2). Nutno přitom mít na paměti, že specializované oddíly se nezřizují ve všech odděleních a otázka vnějších a vnitřních rizik má tak v praxi přednost před potřebou zacházení. V praxi se zřizují také oddíly pro určitý typ odsouzených vzhledem k jejich pracovní činnosti. Například vězni pracující v oblasti stravování bývají koncentrováni v samostatném oddílu, stejně jako odsouzení pracující na třísměnný provoz. Samostatný oddíl mívají většinou také odsouzení klasifikovaní jako „MON“. Jedná se však o neoficiální rozdělování, které není upraveno ani vězeňským řádem.¹⁸⁹

Zajímavou problematikou vnitřní diferenciací je také zařazování pachatelů nedbalostních trestných činů. To v současnosti probíhá mezi ostatní odsouzené, bez ohledu na formu zavinění. Absence diferenciací v tomto případě vede k výrazně negativnímu jevu. Totiž odsouzení za nedbalostní trestný čin pocítují v začátcích trestního řízení vinu za své nezodpovědné a nedbalé kriminální jednání a uvědomují si, že se dostali do nepříjemné situace vlastní chybou. Jakmile se ovšem dostanou do kontaktu s deviantními jedinci se závažnější formou zavinění a rozsáhlejší trestnou činností, docházejí k přesvědčení, že vlastně „nic hrozného neudělali“ v porovnání s tím, čeho se dopustili jejich spoluvězni. Tím popřou svou vinu a nastoupí pocit křivdy a nedůvěry v celý právní i společenský systém. Pozoruhodný je i psychologický aspekt této přeměny. Zatímco v prvních fázích trestu se odsouzený za nedbalostní trestný čin trápí pro svou chybu a lituje svého jednání, po konfrontaci s „otrlými kriminálníky“ a falešné racionalizací se jeho psychický stav výrazně zlepšuje a doba ve výkonu trestu se pro něj stává snesitelnější.¹⁹⁰ Resocializační působení je zde více než u pachatelů úmyslných trestných činů

---

¹⁸⁶ § 6 ŘVTOS

¹⁸⁷ § 9 odst. 3 ZVTOS

¹⁸⁸ § 11 ŘVTOS

¹⁸⁹ OTAKAR, Jiří. *Jak přežít kriminál, aneb, Rady, jak žít mezi vlky*, s. 39

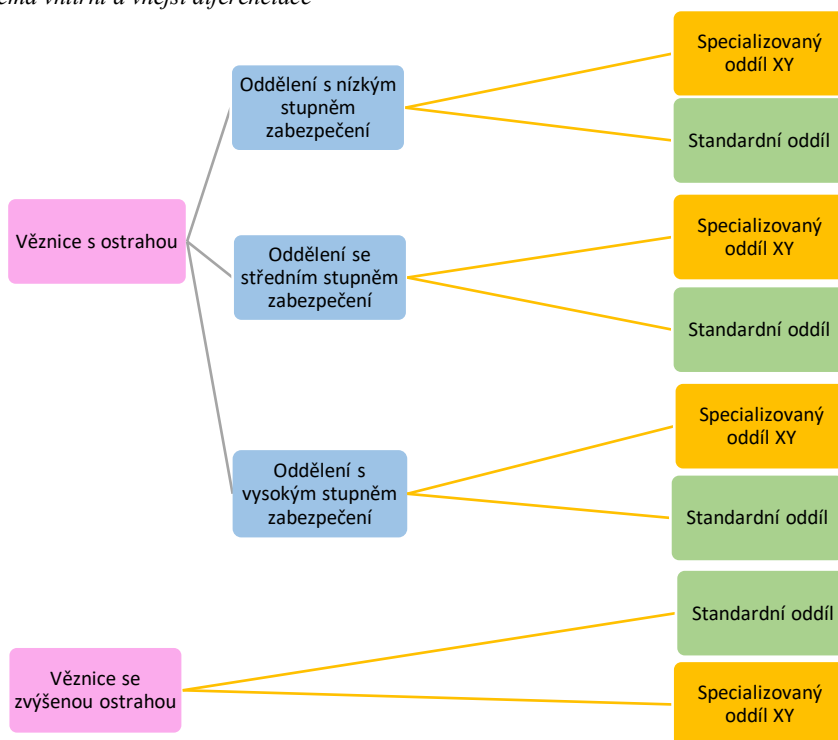
¹⁹⁰ MAREŠOVÁ, Alena, Eva BIEDERMANOVÁ, Jan ROZUM, Miroslav TAMCHYNA a Petra ZHŘÍVALOVÁ. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*, s. 85

potlačeno kriminální infekcí a prizonizací, čímž se zvyšuje také pravděpodobnost recidivy u dříve uvědomělého odsouzeného. Do budoucna je tedy nevyhnutelné rozdělovat nejen prvotrestané od recidivistů, ale také pachatele podle formy zavinění trestného činu.

Na obrázku níže uvádím zjednodušené schéma současné diferenciaci věznic: typ věznice (nejčastěji v objektu zřízeno rovněž ve formě „oddělení“) – oddělení – oddíl.

Oddíly se dále dělí na ložnice, případně cely.

Graf 2 – Schéma vnitřní a vnější diferenciaci

Zdroj: Vlastní zpracování.

V souladu se starou úpravou je tak vlastně zachována možnost čtyř základních bezpečnostních režimů, nicméně systém je dnes mnohem flexibilnější, když k přeřazování mezi prvními třemi není třeba rozhodnutí soudu.¹⁹¹ Personál věznice, v níž se o přeřazení do jiného oddělení rozhoduje, má navíc k dispozici mnohem více informací o konkrétním odsouzeném, než kdy mohl mít soud, a rozhodování je tak i objektivnější (navíc se na něm podílí celá řada odborných zaměstnanců VS ČR). Od novely se dále očekává, že povede k daleko jemnějšímu rozřídění odsouzených, i díky nástroji SARPO, a zároveň budou do jednotlivých věznic umisťováni odsouzení s velmi podobnou skladbou kriminogenních rizik, což umožní sestavení jednotného programu zacházení pro větší počet odsouzených.¹⁹²

¹⁹² Důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017 Sb., s. 8

Bylo by chybou vyvozovat, že zmíněnou novou diferenciací pomalu přesouváme pravomoc rozhodovat o způsobu výkonu trestu ze soudů na orgány státní správy. Takovéto rozhodnutí stále nese prvky rozhodnutí o trestu a o tomto náleží rozhodovat výlučně soudu.¹⁹³ Diferenciace pouze přináší kompromis mezi zárukami právního státu a účinnou flexibilitou výkonu trestu. Zároveň se tak snažíme přiblížit moderním penitenciárním trendům, totiž přesunout rozhodování o konkrétním umístění odsouzeného z beder soudů na bedra orgánů vězeňské správy. Z pohledu zahraniční zkušenosti jsme byli jedním z posledních evropských států, kde o tomto zařazení do stupně zabezpečení rozhodoval výlučně soud, aniž by byl o osobě odsouzeného dostatečně informován.¹⁹⁴ Nedomyšlenost této progresse se však ukazuje ve chvíli, kdy si odsouzený proti rozhodnutí o umístění do oddělení se středním nebo vysokým stupněm zabezpečení podá proti takovému rozhodnutí opravný prostředek. O návrhu na umístění do oddělení s mírnějším stupněm zabezpečení totiž opět rozhoduje soud.¹⁹⁵ Jestliže tak cílem novely bylo přesunout rozhodování o zacházení s odsouzenými na moderní prediktivní nástroje (SARPO) a odborné zaměstnance VS ČR, užitím opravného prostředku ve věci se dostáváme zpět do starého, zjevně dlouhodobě neefektivního a kritizovaného, systému.¹⁹⁶ Ještě horší je však situace těch odsouzených, kteří nastoupili do výkonu trestu před účinností novely a jejich umístění do nově vzniklých oddělení vnitřní diference jim bylo pouze oznámeno (tedy nedošlo k vydání rozhodnutí o umístění, protože de facto k umístění došlo rozhodnutím soudu podle staré úpravy). Tyto osoby nemají možnost podat si žádný opravný prostředek a trest tak vykonávají i nadále podle překonaných principů.¹⁹⁷

---

¹⁹³ Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 5/94

¹⁹⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017, s. 9

¹⁹⁵ Podle § 324a TR

¹⁹⁶ SVOBODA, Milan. *Zamyšlení nad změnou vnější diference věznic z hlediska opravných prostředků proti stanovení stupně zabezpečení*, s. 234, dále k tomu FABÍKOVÁ, Jana. *Diference odsouzených a psychologické aspekty s diferenciací spojené*. Diplomová práce. Brno, 2017, s. 30

¹⁹⁷ Tamtéž

7. Programy zacházení a možnosti resocializace odsouzených

Jak bylo popsáno výše, výkon TOS neobsahuje pouze složku eliminační, totiž dočasné zabránění pachateli v konání kriminální činnosti, ale také složku výchovnou. Jedním ze základních prvků účelu trestu je speciální působení na odsouzeného, aby se pro futuro kriminálnímu chování vyvaroval a „vedl po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem“.¹⁹⁸ To znamená, že cílem moderní penologie už není jen zajistit, že pachatel bude po propuštění respektovat právní normy, ale také jeho plnohodnotné a zdravé znovuzачlenění do společnosti.¹⁹⁹ Hála vyzdvihuje potřebu zejména takového působení, které v odsouzeném vzbudí aktivní snahu o převzetí zodpovědnosti za vlastní život a úsilí dosáhnout úspěšné osobní reintegrace.²⁰⁰ Je důležité na úvod také podotknout, že snahy personálu, i samotných odsouzených naplnit účel trestu se dennodenně střetávají s působením kontraproduktivních efektů, zejména tzv. prizonizace. Jde o proces, kdy se jedinec adaptuje na specifické prostředí a subkulturu, v tomto případě vězení. Tím do jisté míry ztrácí vlastní iniciativu a aktivitu, a dokonce pocit zodpovědnosti za své činy, dostává se do stavu smíšeného z hibernace, konformismu a pasivity a působení na něj se výrazně znesnadňuje.²⁰¹ Sílu tohoto efektu dokládají také výzkumy; totiž u prvotrestaných dochází ke splynutí a ztotožnění se s vězeňským prostředím a pravidly do 3 měsíců od nástupu výkonu trestu, u recidivistů ale již v řádu několika hodin.²⁰² Účinnost pozitivních terapeutických a výchovných programů ale oslabuje i samo prostředí, v němž se tyto programy realizují, neboť věznice sama o sobě je nevhodným místem pro pozitivní působení.²⁰³

Na odsouzené negativně působí hluková zátěž (externí i uvnitř věznice), zvláště pokud jsou umístěni v „městských“ věznicích a nemají možnost uniknout všudypřítomnému hluku z dopravy nebo například ze stavebních prací. Hluk navíc působí jako významný stresový faktor a v kombinaci s přeplněností cel vzniká vysoké riziko nepokojů. Stáří a původní účelové určení budov, v nichž se vykonává TOS, navíc zapříčiňují nevyhovující podmínky teplotní i vlhkostní. Do toho vstupuje skutečnost všeobecně povoleného kouření v prostorách výkonu trestu,

---

¹⁹⁸ § 1 odst. 2 ZVTOS

¹⁹⁹ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 18

²⁰⁰ Tamtéž, s. 20

²⁰¹ Tamtéž, s. 65, dále k tomu BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), s. 144-5

²⁰² TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 95

²⁰³ GRŮVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd., s. 183

přičemž studie prokázaly že jedna vykouřená cigareta prokazatelně snižuje množství záporných iontů v místnosti a vede ke zvýšené podrážděnosti osob. Samotnou kapitolou je i nedostatečná osvětlenost místností (spolu s realitou zaprášených oken), která s sebou kromě dalšího přináší bolesti hlavy a zvýšenou únavu. Konceptem vyhovujícího prostředí pro odsouzené, které by napomáhalo pozitivnímu působení na ně, se věnuje samostatný vědní obor tzv. penitenciární psychohygieny.²⁰⁴ Tuzemská realita zde opět naráží na nedostatek financí, a tak z hlediska moderních poznatků o architektuře a penitenciárním interiérovém designu stále zůstáváme jen hluboko v teorii (ačkoli jistý posun lze spatřit ve vybarvení stěn, kde světlé barvy již většinou vystřídaly „totalitní“ zeleň).²⁰⁵

Je nepopíratelné, že v současném českém vězeňství je ztráta svobody jen jedním z dílčích negativ, které na odsouzené dopadají. Lze říci, že některá další jsou s touto primární ztrátou neoddělitelně spojená, ale zároveň existují mnohé prvky, které vznikají až sekundárně v důsledku nevyhovujících podmínek ve výkonu trestu. Každá změna k lepšímu vyžaduje nejprve teoretické kroky, tzn. (nejen) penologické výzkumy a studie ohledně efektivního zacházení s vězni, a následně jejich aplikaci v praxi. Bylo velkým pokrokem, že jsme se od 90. let začali věnovat výzkumu efektivnosti trestu a terapeutického působení na odsouzené, které ve vyspělých státech Západu probíhají již od 70. let 20. století. K uvedení poznatků i do praxe nás však čeká ještě dlouhá cesta.²⁰⁶ A možná máme co dohánět i v teoretické osvětě, pokud stále ve 21. století panují na vysokých místech VS ČR názory, že: „*Náprava ve vězení je téměř utopie, protože pokud už se někdo dostane do vězení vědomě a zaviněně, bývá už dost pozdě na nápravu.*“²⁰⁷

7.1. Programy zacházení

Prostředkem k dosahování účelu trestu jsou dle díkce zákona tzv. programy zacházení.²⁰⁸ Jde o pojem odpovídající zhruba anglickému „treatment“, který do jisté míry vysvětluje povahu a smysl práce s odsouzenými.²⁰⁹ Zákonná definice potom zní: „*K dosažení účelu výkonu trestu věznic stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení, jehož cílem je připravit odsouzeného na soběstačný*

---

²⁰⁴ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 47-49

²⁰⁵ Tamtéž

²⁰⁶ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, s. 7

²⁰⁷ MALÁ, Drahošíra. *Vězeňství po česku*, s. 83, dále k tomu Koncepte 2025, s. 106

²⁰⁸ § 40 odst. 2 ZVTOS

²⁰⁹ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 210

život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu.“²¹⁰ Jejich existence jako taková vychází z poznatku, že nejlepší prevencí nežádoucího chování je smysluplná denní náplň. Ve vězeňství to platí dvojnásob, jelikož je vizitkou velmi zaostalé penologie, pokud je každodenní život odsouzených rozdělen na čas mezi snídaní, obědem a večeří.²¹¹ Důvodů pro zavedení smysluplných a účelových aktivit je však více. Mimo zmíněnou eliminaci nežádoucího chování během výkonu trestu shledáváme v programech zacházení příležitost vypěstovat v odsouzených pracovní návyky a naučit je aktivnímu trávení volného času. Odborníci se shodují na tom, že jedním z nejdůležitějších kriminogenních faktorů je právě pasivní trávení volného času.²¹² I zde však vyvstává v praxi momentálně neřešitelný problém ohledně pracovních míst pro odsouzené.²¹³ Těch je dlouhodobě mnohem méně než práce schopných vězňů, a tak dochází k zajímavému paradoxu. Odsouzený za trestný čin, který by chtěl pracovat, vypěstovat si (respektive udržet) pracovní návyky a pomalu vyrovnávat své dluhy, zejména ty vzniklé v souvislosti s trestnou činností, práci „nesežene“ a zůstává v nečinnosti dnem za dnem. Na to navazuje fakt, že se mu k dluhům „tam venku“ přidávají také dluhy na úhradě výkonu trestu.

Pro odsouzené, kteří přicházejí do výkonu trestu s pracovními návyky již zavedenými, naopak pobyt ve věznici hrozí ztrátou těchto návyků (nebo alespoň jejich oslabením), ale rovněž ztrátou fyzické, psychické a intelektuální kondice.²¹⁴

Samostatnou skupinou jsou odsouzení, kteří se i přes pokročilý věk (40 let a více) nikdy pracovním aktivitám nevěnovali. I takových je ve 21. století v českých věznicích nezanedbatelný počet a o jejich možné resocializaci pochybují nejen sami vězeňští pracovníci.²¹⁵

Ačkoli se věznice snaží zorganizovat co nejvíce zájmových aktivit pro odsouzené, je to právě nedostatek volnočasových možností, které odsouzení opakovaně v souvislosti s výkonem trestu označují za největší negativum. Nedostatek podnětů je nejvíce spojován s problematikou mladistvých (a mladých dospělých) odsouzených, kteří v rámci zdravého osobnostního vývoje

---

²¹⁰ § 40 odst. 2 ZVTOS

²¹¹ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 63 a 105

²¹² BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, s. 27

²¹³ Zaměstnanost odsouzených dlouhodobě nepřesahuje 60 % (viz Statistické ročenky VS ČR. [online].

Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/statistiky/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby/>), toto číslo však zahrnuje také odsouzené zařazené ve speciálních terapeutických programech a odsouzené zaměstnané bez nároku na odměnu v rámci běžného chodu věznice. Zaměstnanost odsouzených, kteří pobírají ve výkonu trestu odměnu, je tak cca jen 40 % (viz Koncepce 2025, s. 10.)

²¹⁴ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, s. 27

²¹⁵ Zjištěno na základě osobního rozhovoru se speciálním psychologem Věznice Plzeň dne 15. 3. 2019

nové podněty vyhledávají a potřebují.²¹⁶ Nedostatek sportovních a jiných fyzických aktivit, nahrazený bezcílným trávením času na ubytovnách, vede u těchto vězňů k výraznému růstu agrese. Hovoří se dokonce o tzv. permanentní agresivitě, která v podstatě znemožňuje jakékoli pozitivní působení na odsouzené.²¹⁷

Rutina navíc vede k zajímavému vedlejšímu jevu, totiž konformismu a orientaci spíše na vztahy mezi odsouzenými navzájem. Vazby založené na loajalitě a pomoci mezi vězni naopak vzdalují jejich pozornost od snah personálu. Navíc vězni začleňováni do nových vzorců chování a pravidel prožívají pocity odcizení a manipulace, a to je nutně staví do opozice vůči vnějším resocializačním a převýchovným tlakům.²¹⁸

Mám za to, že existence a potřeba programů zacházení je už nyní dostatečně obhájena proti nesouhlasným názorům volajícím po odstranění „přehnané humanizace“.²¹⁹ Ačkoli je tomu pouhých 15 let od doby, kdy tehdejší generální ředitel VS ČR vyšel na veřejnost s názorem, že: „*Přílišná pseudohumanizace je na úkor kázně, hlavním úkolem vězeňské služby je zajistit bezpečnost občanů*“²²⁰, nezbývá než doufat, že jsme se mezitím ve věci praktického vězeňství posunuli daleko od primitivního chápání trestu a zacházení coby dvou protikladných a navzájem se vylučujících přístupů.

Program zacházení je soubor aktivit a povinností odsouzeného, jejichž plněním v ideálním případě spěje k naplnění účelu trestu podle § 1 odst. 2 ZVTOS. Součástí programu zacházení zpravidla bývají tyto aktivity:

- pracovní aktivity,
- vzdělávací aktivity,
- speciální výchovné aktivity,
- zájmové aktivity,
- oblast utváření vnějších vztahů.²²¹

Každému odsouzenému je přitom vypracován, respektive speciálním pedagogem sestaven, individualizovaný program zacházení, a to na základě podkladů z Komplexní zprávy SARPO.²²² Vzhledem k potřebám odsouzeného je možno sestavit čtyři druhy programů, a to

---

²¹⁶ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 63

²¹⁷ MAREŠOVÁ, Alena, Eva BIEDERMANOVÁ, Jan ROZUM, Miroslav TAMCHYNA a Petra ZHRÍVALOVÁ. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*, s. 71

²¹⁸ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 64-65

²¹⁹ MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*, s. 21

²²⁰ Tamtéž, s. 9

²²¹ § 36 odst. 2 ŘVTOS

²²² Viz například čl. 27 odst. 2 Vnitřního řádu pro odsouzené Věznice Ostrov

- program minimálního zacházení (odsouzený s nízkými riziky)
- program standardního zacházení (odsouzený se středními až vysokými riziky)
- program specializovaného zacházení (odsouzený s vysokými až velmi vysokými riziky, uplatňuje se na specializovaných oddílech)
- program výstupního zacházení (realizovaný ve výstupních odděleních a u těch odsouzených, kterým je vzhledem k délce jejich trestu potřeba pomoci s vytvářením podmínek pro soběstačný život)²²³

Jelikož základním pravidlem účinné nápravy je motivace napravovaného, i programy zacházení jsou aplikovány na principu dobrovolnosti. To znamená, že připadá-li pro odsouzeného více programů zacházení, je mu umožněn výběr toho, kterého se chce účastnit. Pokud odsouzený odmítá všechny nabízené varianty, je mu uloženo plnění alespoň základního motivačního programu, který dbá na dodržování pořádku a bezpečnosti při výkonu trestu. Odborná intervence je zde poskytována individuálně podle potřeb odsouzeného, a to s cílem působit na jeho hodnotový systém.²²⁴

Plnění programu zacházení a aktivit z něj vyplývající jsou pravidelně vyhodnocovány, přičemž toto hodnocení je následně důležitým podkladem pro řadu rozhodnutí souvisejících s osobou odsouzeného. Vyhodnocení probíhá v, pokud možno, pravidelných intervalech stanovených podle způsobu výkonu trestu (s nejdelší periodou ve věznici se zvýšenou ostrahou, a to jednou za 6 měsíců).²²⁵ Na základě zjištěného se potom může podle potřeb odsouzeného program aktualizovat. Zpráva o průběžném plnění programu je podkladem například pro přeřazení do věznice jiného typu nebo zařazení do PSVD.

Anonymizovaný program zacházení poskytnutý Vazební věznicí Teplice je součástí této práce jako příloha.

7.1.1. Zaměstnávání

Prvními zmíněnými aktivitami obsaženými v programu zacházení jsou aktivity pracovní, přičemž těmito se rozumí zaměstnávání, práce spojené s běžným chodem věznice (úklid, pomocné práce v kuchyni, skladu, prádelně aj., jde vlastně o období prací, které lidé vykonávají ve své domácnosti²²⁶), ale také pracovní terapie. Kromě povinnosti plnit si program zacházení vyvstává odsouzeným povinnost ve výkonu trestu pracovat (ve smyslu „být zaměstnán“) i ze

²²³ § 36a ŘVTOS

²²⁴ § 37 tamtéž

²²⁵ § 38 tamtéž

²²⁶ KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 107

zákona. U toho se ovšem přihlíží k jejich fyzickému a zdravotnímu stavu.²²⁷ Jak bylo psáno výše, teorie je ve značném rozporu s praxí, když v současné době je zaměstnaných pouze asi 40 % z celkového počtu práce schopných odsouzených (zatímco vůbec žádný zájem o práci nemají asi jen 4 % odsouzených).²²⁸ Pozitivním trendem je nicméně zavádění nových provozů v areálech věznic. Naposledy byly takto otevřeny nové výrobní prostory 18. 3. 2019 ve Věznici Plzeň, a to až pro 80 odsouzených. Na jejich výstavbě se rovněž podíleli odsouzení a VS ČR takovým „svěpomocným“ zaměstnáním na rekonstrukci mimochodem ušetřila více než 1 170 000,- Kč.²²⁹

S nezaměstnaností odsouzených mají tradičně menší problém malé věznice, které dokáží odsouzené plně zaměstnat ve vnitřním provozu. Trend maximální možné zaměstnanosti se ale objevuje i jinde. Například u odsouzených zařazených do projektu Otevřené věznice při Věznici Jiřice došlo k takovému naplnění zaměstnanosti, že věznice již neuzavírá smlouvy s nevězeňskými subjekty, jelikož nemá v nabídce dost pracovních sil. Díky obecně vysoké společenské zaměstnanosti posledních let se tak konečně daří, alespoň v dílčích oblastech, zvyšovat vězeňskou zaměstnanost.²³⁰

Pro vznik povinnosti pracovat (a zde opět hovořím ve významu „být zaměstnán“) jsou určující dvě podmínky. Odsouzený musí být za prvé do práce zařazen (v rámci vnitřního provozu, vlastní výroby, vlastní podnikatelské činnosti věznice nebo smluvně u jiných subjektů), a to ředitelem věznice na základě doporučení odborných pracovníků.²³¹ Druhou podmínkou je, aby byl zdravotně způsobilý k výkonu práce. Jsou-li splněny obě podmínky, je z resocializačního hlediska vysoce žádoucí, aby odsouzený opravdu do zaměstnání docházel. Má to svá nesporná pozitiva nejen psychologická (udržení, respektive vytvoření pracovních návyků), ale také ekonomická.²³² Odsouzený se naučí zodpovědnosti a samostatnosti a zároveň z výdělku má možnost hradit své dluhy (a není tajemstvím, že většina odsouzených vysoké dluhy opravdu má, navíc se jim k tomu přičítá i povinnost hradit náklady trestu a další dluhy vůči VS ČR.)²³³

---

²²⁷ § 28 odst. 1 a § 29 odst. 1 ZVTOS

²²⁸ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 209

²²⁹ *Borská věznice má po rekonstrukci nové výrobní prostory* [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 25. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/novinky/borska-veznice-ma-po-rekonstrukci-nove-vyrobni-prostory/>

²³⁰ BERNÁTH, Michal. *Vězni u nás mají výhody, jsme na ně ale nadmíru přísní, říká ředitelka první české otevřené věznice*. [online]. [cit. 6. 4. 2019] Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/vezni-u-nas-maji-vyhody-jsme-na-ne-ale-nadmiru-prisni-rika-reditelka-prvni-ceske-otevrene-veznice.A180904_115225_ln_domov_mber

²³¹ § 30 ZVTOS

²³² KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 99, dále k tomu BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, s. 16

²³³ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, s. 16

Ostatně zaměstnávat odsouzené a napomáhat tak nejen jejich resocializaci, ale rovněž i solvenci, je i zájmem samotného státu. K roku 31. 12. 2018 bylo z řad vězňů (propuštěných i toho času vězněných ve vazbě i TOS) 36 605 osob dlužníky VS ČR. Celková dlužná částka těchto osob činila více než 229 miliónů Kč.²³⁴ Pokud by se podařilo v nejbližších letech zvýšit dostatečně zaměstnanost odsouzených, jistě by se podařilo také zpomalit růst dluhů vůči VS ČR.

Jak jsem zmínila výše, věznice mají v zásadě dvě možnosti, jak od souzené zaměstnat. Ve vlastním objektu nebo na základě smlouvy s nevězeňským subjektem. První uvedený způsob zaměstnání znamená, že odsouzení jsou zaměstnáni v rámci provozu věznice, její vlastní výroby nebo její vlastní podnikatelské činnosti. Mohou tedy vykonávat například typicky údržbářské práce (malování, opravy instalatérské a topenářské, stavební práce, pomocné práce v kuchyni a jiné). Nebo se mohou podílet na vlastní ekonomické činnosti věznice, tedy i věznice může vystupovat jako podnikatelský subjekt (s odděleným hospodařením od samotného provozu věznice) a zaměstnávat odsouzené. Oblastí je mnoho, od dřevovýroby, přes tiskárenskou činnost až k praní prádla.²³⁵ Například při Vazební Věznici Pankrác funguje od roku 2011 kovovýrobní středisko KOVO, a to včetně e-shopu pro veřejnost.²³⁶ Podobnou možností je ale také možnost poskytovat vězněné osoby jiným subjektům, které je využívají na výrobní činnost. Nejedná se však o zaměstnávání u jiného subjektu, protože odsouzení formálně stále jsou zaměstnanci věznice, coby podnikatele, jehož činnost spočívá právě v poskytování pracovní síly.²³⁷

Zajímavým tématem je otázka odsouzených lékařů. Věznice totiž trpí i nedostatkem poskytovatelů zdravotních služeb a z České lékařské komory se pravidelně ozývají názory, že by mělo být odsouzeným lékařům umožněno vykonávat tuto profesi ve výkonu trestu vůči dalším odsouzeným, čímž by se vyřešil problém s jejich zaměstnaností, ale také s nedostatkem lékařů ve věznicích obecně. V nedávné době došlo k ukotvení takové možnosti i na zákonné úrovni, totiž § 29 odst. 2 písm. a ZVTOS výslovně zmiňuje, aby se při zařazování odsouzených do práce přihlédlo k jejich „*schopnostem poskytovat zdravotní služby*.“ V praxi se tomu české vězeňství stále brání, jednak z obav o zneužití pravomoci takových „vězněných lékařů“, na

---

²³⁴ Statistická ročenka 2018 VS ČR

²³⁵ Zajímavostí je, že jednotlivé věznice si takto „vypomáhají navzájem“. Například prádelní středisko při Věznici Plzeň slouží jako prádelna také jiným věznicím, a to až do vzdálenosti 100 km od Plzně. Věznice Heřmanice je zase výrobcem veškerého nábytku pro potřeby vězeňství u nás. (Zjištěno na základě osobního rozhovoru s pracovníky Věznice Plzeň dne 15. 3. 2019)

²³⁶ <https://www.arestshop.cz/o-nas>

²³⁷ Například Věznice Heřmanice dodává odsouzené osoby hned několika podnikatelským subjektům. Zdroj: Vězeňská služba ČR. [online]. [cit. 25. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-hermanice/zamestnavani-veznu/vyrobní-cinnost-hospodarske-stredisko/>)

druhé straně by tak vznikla i zajímavá situace z hlediska autority, kdy odsouzený by rozhodoval např. o pracovní neschopnosti jiného odsouzeného, přičemž VS ČR by toto rozhodnutí musela akceptovat a sama se jím řídit.²³⁸

Druhou možností je uzavření smlouvy s jinými podnikatelskými subjekty, kteří se tak formálně stanou zaměstnavateli odsouzených. Počty takto zaměstnaných odsouzených jsou tradičně nižší než počty zaměstnaných věznicí, snad zde stále přetrvává jakási skepse vůči zaměstnávání „kriminálů“. ²³⁹ Na druhou stranu, výhody pro takového soukromého zaměstnavatele jsou nezanedbatelné. Odsouzení mají vlastní tabulky pro odměňování dané nařízením vlády č. 361/2017 Sb., přičemž jejich odměna je nižší než minimální mzda. Nemají nárok na dovolenou, nenáleží jim ani vyplácení odměny v případě prostoje na straně zaměstnavatele.²⁴⁰

Z hlediska místa výkonu práce může odsouzený vykonávat pracovní činnost v areálu věznice (ve výrobních halách samotné věznice nebo v prostorách, které věznice pronajímá jiným podnikatelským subjektům) nebo dokonce mimo areál věznice, na tzv. venkovním pracovišti. Druhá zmíněná varianta není pochopitelně dána všem odsouzeným a vzhledem k bezpečnostním rizikům ji povoluje ředitel věznice.²⁴¹ Je to ale možnost, jak výrazně rozšířit nabídku pracovních míst pro odsouzené. Ti se mohou věnovat například úklidu veřejných prostranství nebo práci v takových provozech, které pro svou specifickou povahu nemohou být umístěny v areálu věznice (např. třídění odpadu).

Samostatnou problematiku tvoří odměňování odsouzených. To se řídí výše uvedeným nařízením vlády č. 361/2017 Sb., které rozeznává čtyři stupně pracovní odměny podle její výše, a to v závislosti na tom, do jaké míry je práce kvalifikovaná (tzn. od práce k níž není třeba žádná pracovní kvalifikace až po práci, k níž je zapotřebí vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu). Nejnižší odměnou vypočítanou podle tzv. časové složky odměny je v současnosti 5 500,- Kč právě za nekvalifikovanou pracovní činnost a nejvyšší 13 700,- za pracovní činnost vyžadující vysokoškolské vzdělání, a to v obou případech za kalendářní měsíc.²⁴² Druhou možností je, že odměna nevychází z tzv. časové složky, ale úkolové složky,

---

²³⁸ MALECKÝ, Robert. *Lex Rath v praxi: O služby lékařů ve vězení není zájem* [online]. Česká justice. [cit. 25. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2015/01/lex-rath-v-praxi-o-sluzby-lekaru-ve-vezeni-neni-zajem/>

²³⁹ V roce 2017 bylo 2 265 osob zaměstnaných u podnikatelského subjektu, 3 457 potom ve věznici (v rámci samostatného hospodářského střediska), v roce 2018 už jen 1906 osob u podnikatelských subjektů a 4 191 osob ve věznicích). Čísla nezahrnují osoby zaměstnané v běžném provozu věznic (cca 3 000 osob v obou případech). Zdroj: Aktuální počty zaměstnaných vězňů [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 15. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/rychla-fakta/aktualni-pocty-zamestnanych-veznu/>

²⁴⁰ Tamtéž

²⁴¹ § 45 ŘVTOS

²⁴² § 3 odst. 1 Nařízení vlády č. 361/2017 Sb.

a potom náleží odsouzenému určitá odměna za hodinu práce, opět podle toho, do jaké míry jde o práci kvalifikovanou, a zda jde o vícesměnný provoz (zde se částky pohybují od 31,62 Kč/hod až po 84,33 Kč/hod).²⁴³

V obou případech odsouzenému ještě náleží příplatky za práci o víkendu, za práci v noci a další. Na první pohled je ale jasné, že výdělek při výkonu trestu se ani zdaleka nemůže rovnat tomu, co by si byl odsouzený vydělal na svobodě při stejné pracovní činnosti. Problémem odměňování je i tzv. skupování práce spočívající v tom, že odsouzení vystaveni nátlaku či příslibu benefitů v naturáliích poskytují výsledky své vlastní pracovní činnosti jiným odsouzeným a tito je potom vydávají za své vlastní pracovní plody, čímž mohou dosáhnout mnohem vyšší odměny, a to na úkor jiných. Vzhledem k mimořádně silným vztahům loajality a neotřesitelnému hierarchickému systému ve věznicích jde bohužel o spíše pravidelnou součást zaměstnávání než o raritu.²⁴⁴

Z čisté odměny, na kterou má odsouzený nárok, se následně sráží některé částky za účelem vyrovnání jeho dluhů na svobodě i ve výkonu trestu. Tyto srážky jsou stanoveny vyhláškou ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., a to v této výši:

- 30 % srážky na úhradu výživného nezaopatřených dětí
- 26 % srážky na úhradu nákladů výkonu trestu (max. 1 500,- za kalendářní měsíc)
- 12 % srážky prováděné a základě nařízeného výkonu rozhodnutí soudu nebo orgánu státní správy
- 4 % na ostatní srážky
- 17 % na kapesné
- 11 % na úložné

Porovnáme-li výše odměn (které jsou uváděny jako tzv. hrubé, to znamená bude se z nich nadále odvádět pojistné na sociální zabezpečení, zdravotní pojištění a daň z příjmu) a výše jednotlivých srážek, připočteme-li k tomu i odůvodněnou potřebu nákupů ve věznicí (drogistické potřeby, káva a další), výsledná zbytková částka rozhodně vypovídá o tom, kolik se dá ve věznicí vlastně „vydělat“ na splácení dluhů. Prostým výpočtem docházíme k tomu, že zaměstnání při výkonu trestu má mnohem více psychologicko-resocializační efekt, než ten ekonomicko-resocializační.

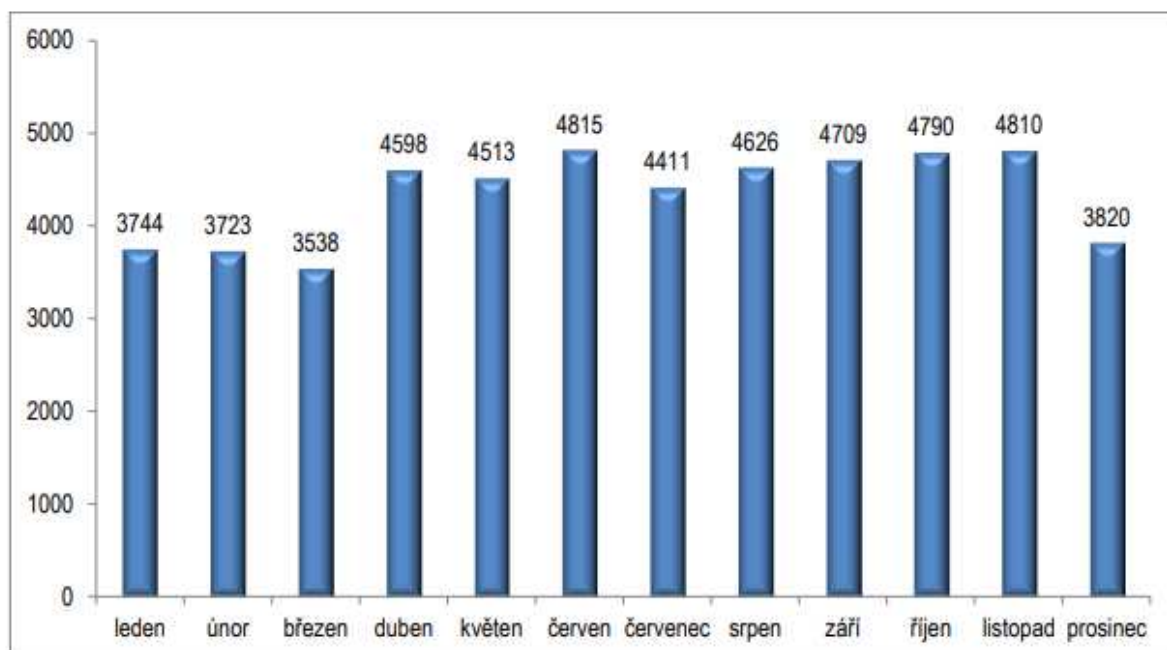
---

²⁴³ § 4 tamtéž

²⁴⁴ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, s. 9

Pro ilustraci přikládám vývoj průměrné mzdy odsouzených v roce 2018 a meziroční srovnání vývoje průměrných odměn odsouzených mezi lety 1995–2013.²⁴⁵

Graf 3 – Vývoj průměrné měsíční pracovní odměny odsouzených v roce 2018 (Kč)

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2019/05/Statistic%C3%A1-ro%C4%8Denka-2018.pdf> [cit. 12.6.2019]

Tabulka 1 – Vývoj průměrných odměn odsouzených mezi lety 1995–2013

Rok	Průměrná vězeňská odměna	Průměrná mzda	Minimální mzda	Vězeňská / průměrná odměna za práci	Vězeňská / minimální odměna za práci
2013	3777	26637	8208,3	14,18	46,01
2012	3560	25101	8000	14,18	44,5
2011	3639	24126	8000	15,08	45,49
2010	3806	23797	8000	15,99	47,58
2009	3615	23344	8000	15,49	45,19
2008	3902	22592	8000	17,27	48,78
2007	3935	20957	8000	18,78	49,19
2006	4190	19546	7762,5	21,44	53,98
2005	4200	18344	7185	22,9	58,46
2004	4181	17466	6700	23,94	62,4
2003	4119	16430	6200	25,07	66,44
2002	4046	15524	5700	26,06	70,98
2001	3935	14378	5000	27,37	78,7
2000	3938	13219	4250	29,79	92,66
1995	2577	8307	2200	31,02	117,1

Zdroj: DRÁPAL, Jakub. Vězni dnes vydělávají o polovinu méně než dřív. České vězeňství. Č. 4/2014. s. 8

²⁴⁵ DRÁPAL, Jakub. Vězni dnes vydělávají o polovinu méně než dřív. České vězeňství. Rok: 2014, č. 4, s. 8

Zatímco odměna odsouzených se příliš nezměnila, vývoj průměrné mzdy a minimální mzdy je markantní, stejně jako cenová inflace zboží. Odsouzeným se tak každoročně zmenšují šance na ekonomickou resocializaci a jejich výdělek je od roku symboličtějšího charakteru.²⁴⁶ Rozhodně se tak vzdalujeme od původního účelu zaměstnávání odsouzených.

7.1.2. Vzdělávání

Další aktivitou odsouzených v rámci programů zacházení je vzdělávání. Je zákonnou povinností věznice zajišťovat, aby si odsouzení mohli prohlubovat svoji pracovní kvalifikaci a všeobecnou informovanost.²⁴⁷ Zároveň by odsouzeným věznice měla umožnit získání základního nebo středoškolského vzdělání, případně i vysokoškolského.²⁴⁸ Dokladem toho, jak je v duchu moderních penitenciárních metod vzdělávání důležité, je i zákonné ustanovení § 34 odst. 2 ZVTOS, totiž že na odsouzené, kteří navštěvují denní studium, se pohlíží jako na odsouzené zařazené do práce (to znamená, že povinnost pracovat je rovnocenná se vzděláváním, nevyřešená je ovšem otázka případného odměňování studujících odsouzených²⁴⁹). Navíc se jedná o významnou resocializační metodu, jelikož znalosti a poznatky získané takovým vzděláváním zvyšují šance odsouzeného na bezproblémový návrat do společnosti a uplatnění na trhu práce.²⁵⁰ Objevují se kritické názory, že vzhledem k vysokému podílu recidivistů je vzdělávání odsouzených vlastně smysl postrádající vyčerpávání lidských i finančních prostředků. Na druhou stranu, zvyšování pracovní kvalifikace recidivistů prospívá i vězeňství směrem dovnitř, když tito vlastně ve věznici zůstávají, ale mohou být přerazováni na čím dál kvalifikovanější a potřebnější pracovní pozice. Ve zkratce, i vzděláváním recidivistů si věznice pěstují odborníky pro vlastní účely.²⁵¹ Nejpočetnější skupinu odsouzených v současnosti tvoří odsouzení s dokončeným základním vzděláním (naopak počet odsouzených, kteří by potřebovali i kurz základního vzdělání, rok od roku klesá).²⁵² Důležitost poskytovat ve výkonu trestu vzdělávací kurzy demonstruje do jisté míry i níže uvedený graf vzdělanosti odsouzených k 31. 12. 2017.

---

²⁴⁶ Tamtéž

²⁴⁷ § 29 odst. 2 písm. c ZVTOS

²⁴⁸ § 34 tamtéž

²⁴⁹ Koncepce 2025, s. 27

²⁵⁰ KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 113

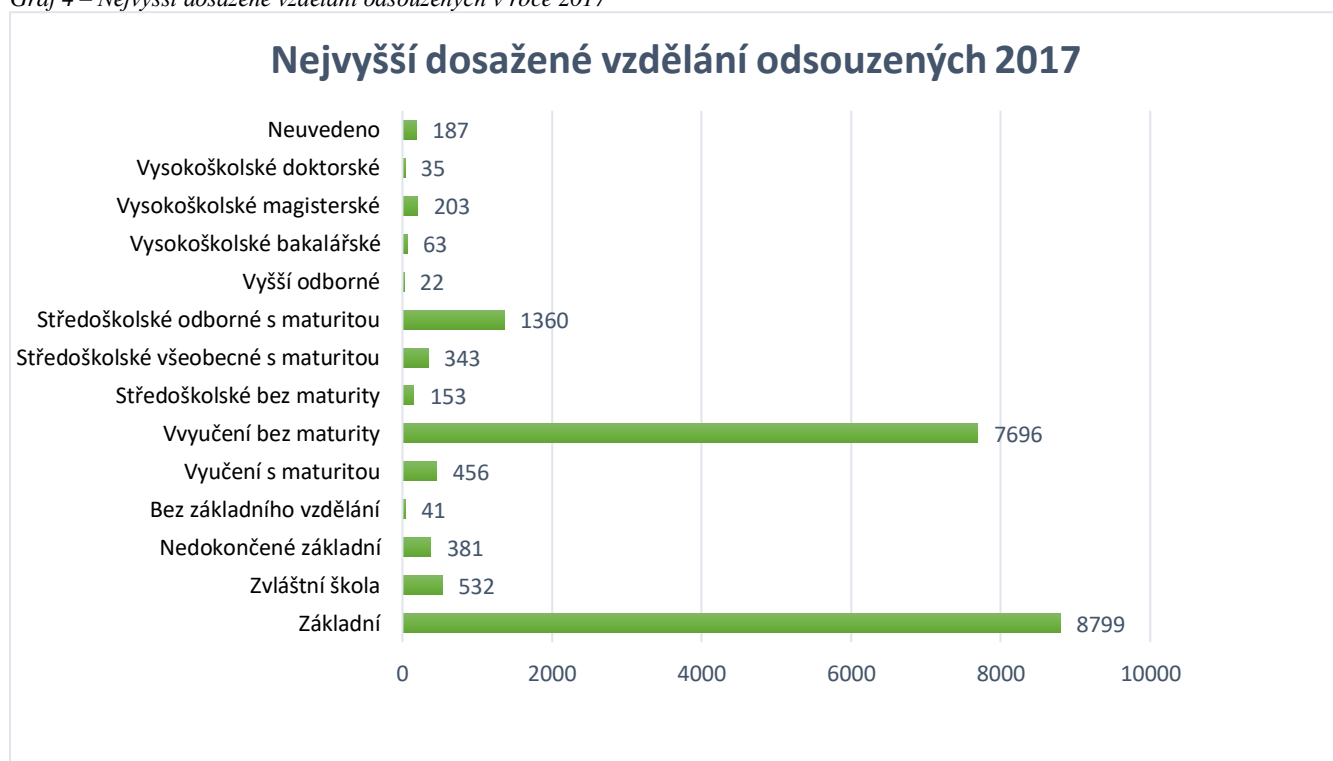
²⁵¹ Vzdělávání odsouzených. [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 26. 3. 2019]. Dostupné z:

<https://www.vscr.cz/veznice-znojmo/informacni-servis/vzdelavani-odsouzenych/>

²⁵² ²⁵² KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 113-114

Graf 4 – Nejvyšší dosažené vzdělání odsouzených v roce 2017

Zdroj: Vlastní zpracování. Dostupné z: Statistická ročenka VS ČR 2017

Z grafu vyplývá, že absolutně nejvíce je odsouzených s ukončeným základním vzděláním a odsouzených s výučním listem bez maturity. Jak lze vysledovat z jednotlivých Statistických ročenek VS ČR, jde o dlouhodobý a poměrně neměnný trend. Zároveň můžeme z těchto dat vyvodit, že nejvíce péče je třeba na úseku právě středoškolského vzdělávání, naopak problém úplné negramotnosti je dnes už problémem jen několika desítek osob.

Podle ŘVTOS se vzděláváním konkrétně rozumí:

- vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm,
- vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu),
- vzdělávání v korespondenčních kursech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky.²⁵³

Přičemž prioritou je, aby vzdělávání poskytovala právě odloučená pracoviště učiliště a k možnosti, že by vzdělání poskytovali zaměstnanci oddělení výkonu trestu, se má přistoupit až

²⁵³ § 36 odst. 4 ŘVTOS

v případě, že věznice nemá zřízeno výše zmíněné odloučené pracoviště.²⁵⁴ Osobně považuji za velmi důležité ustanovení § 46 odst. 3, totiž že z dokladů o vzdělání odsouzených nesmí být patrné, že bylo získáno během výkonu trestu. To výrazně zvyšuje jejich uplatnitelnost na trhu práce, protože se tak prakticky vyhnou problémům s předsudky (a zpochybňováním kvality vzdělávání ve věznicích) a může to posílit i jejich motivaci k samotnému studiu.

Podobně jako u zaměstnání, i ve věci vzdělávání může být ředitelem věznice některým odsouzeným povoleno odcházet mimo areál věznice, a to do školy. Takovouto možnost, změny kolektivu a režimu, považuji vedle samotného vzdělávání za další velmi významný resocializační faktor.

Střední odborné učiliště VS ČR je organizační jednotkou VS ČR podle § 1 odst. 4 zák. č. 555/1992 Sb. a z rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je od roku 1996 formálně školou s oprávněním vydávat příslušná vysvědčení. V současnosti má svá odloučená pracoviště v desíti tuzemských věznicích, a to:

- Školské vzdělávací středisko (dále jen „SVŠ“) Věznice Heřmanice
- ŠVS Věznice Pardubice
- ŠVS Věznice Plzeň
- ŠVS Věznice Valdice
- ŠVS Věznice Rýnovice
- ŠVS Věznice Světlá nad Sázavou
- ŠVS Věznice Kuřim
- ŠVS Věznice Kuřim – pobočka Věznice Znojmo
- ŠVS Věznice Stráž pod Ralskem
- ŠVS Věznice Všehrdy²⁵⁵

Odsouzený ovšem není omezen pouze na nabídku oborů a kurzů, které poskytuje ŠVS zřízené ve věznici jeho pobytu (respektive na nabídky výchovných pracovníků, pokud SVŠ zřízeno není), ale může vystudovat dálkovou formou i maturitní či vysokoškolský obor. Například při Katolické teologické fakultě UK funguje projekt Centrum pro vysokoškolské vzdělávání odsouzených, které odsouzeným mužům nabízí studium vysokoškolského oboru teologie. Kromě běžných přijímacích zkoušek však odsouzení musí projít i výběrem komise, která zohlední dosavadní průběh trestu a jejich bezpečnostní rizika. Jde tedy o jakýsi „bonus“, nikoli nárok. Následně jsou přemístěni (je-li to možné) do Vazební Věznice Praha-Ruzyně, kde výuka

---

²⁵⁴ § 46 odst. 1 tamtéž

²⁵⁵ *Organizační struktura* [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 25. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/stredni-odborne-uciliste/o-nas/organizacni-struktura/>

probíhá. K 8. 4. 2019 měl tento obor po deseti letech praxe již 60 studujících a 2 úspěšné absolventy z řad odsouzených.²⁵⁶

Zajímavostí je, že odsouzení využívají i nabídku vzdělávacích aktivit k tomu, aby si pobyt ve výkonu trestu usnadnili. Není výjimkou, že si zažádají o přeřazení do jiné věznice (například pro to, že soudce místně příslušný žádané věznici je „mírnější“ co do podmíněného propouštění) a důvodem, který formálně uvádějí, je právě studium oboru či účast na kurzu, který věznice jejich dosavadního pobytu nenabízí. V duchu moderní penitenciaristiky je takovým požadavkům často vyhověno a odsouzený tak opravdu přemístění dosáhne (po ukončení vzdělávací aktivity se samozřejmě do původní věznice již nevrací).²⁵⁷

Mimo toto formální vzdělávání, jehož výsledkem je doklad o dosaženém vzdělání uplatnitelný na trhu práce, je odsouzeným poskytováno i tzv. neformální vzdělávání (jehož dokladem je pouhé potvrzení nebo nic) jako přímá součást programů zacházení ve formě nejrůznějších odborných či jazykových kurzů. To zajišťují jak pracovníci věznice, tak i odsouzení sobě navzájem.²⁵⁸ Vzdělávací aktivity nabízené odsouzeným mají vesměs ten společný rys, že se soustředí na uplatnitelnost takového studijního zaměření na trhu práce. Je to ostatně i jedním z požadavků Koncepce 2025, totiž aby se kvalifikace odsouzených rozšiřovala v přímé návaznosti na situaci na pracovním trhu.²⁵⁹ To sice zvyšuje pravděpodobnost úspěšné ekonomické adaptace ve společnosti, je nutno ale také pamatovat na vlastní zájem odsouzených. Navrátilová navrhuje, aby se studijní obory rozšířily i o obory v praxi méně využitelné, ale o něž by mohl mezi odsouzenými být větší zájem (například literatura nebo umění).²⁶⁰ Při současné personální a finanční situaci českého vězeňství je sice jen těžko představitelné, že by věznice pořádaly odborné kurzy astronomie, samotný nápad považuji ale za vhodný. Odhlédneme-li od praktické stránky vzdělávání, musíme mít pořád na paměti i neméně důležitou stránku výchovnou a motivační. Studium literatury a umění by mohlo odsouzeným například pomoci zvnitřnit si nový hodnotový řád.

Na závěr k otázce vzdělávání uvádím některá data ohledně oborů a rekvalifikačních kurzů poskytovaných SOU VS ČR. K dnešnímu dni je odsouzeným nabízeno 7 různých studijních oborů, a to:

---

²⁵⁶ Zjištěno na základě vlastní žádosti o informace podle zák. č. 106/1999 Sb.

²⁵⁷ Zjištěno na základě osobního rozhovoru se zaměstnanci Vazební věznice Plzeň dne 15. 3. 2019

²⁵⁸ Při osobním rozhovoru s odsouzeným ve Věznici Ostrov se tento autorce práce pochlubil, že vede na svém oddíle kurzy italštiny a rád by se tomuto věnoval také po propuštění. Aniž by autorka vkládala větší naděje do jeho cílevědomosti a hladkého návratu na svobody, třeba uznat, že tato aktivita na něj měla alespoň významný motivační efekt.

²⁵⁹ Koncepce 2025, s. 11

²⁶⁰ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 103

- Elektrotechnické a strojně montážní práce
- Práce ve stravování
- Strojírenské práce
- Obráběč kovů
- Šití prádla
- Dřevařská výroba
- Provozní služby

A dále více než 20 různých rekvalifikačních kurzů (včetně doplnění základního vzdělání nebo trénování paměti)

7.1.3. Speciálně výchovné aktivity

Součástí programů zacházení jsou i tzv. speciálně výchovné aktivity. ŘVTOS je definuje následovně: „*Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí sociální, speciální pedagogické, psychologické a terapeutické působení vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, zaměřené zejména na*

- a) oblast příčin a důsledků páchaní trestné činnosti,*
- b) rizika a kriminogenní potřeby,*
- c) osobnost odsouzeného, nebo*
- d) změnu postojů, myšlení a chování odsouzeného“²⁶¹*

Hlavním cílem těchto aktivit je naučit odsouzené přijímat vinu a s tím přijímat nové hodnoty nebo měnit nastavení jejich hodnotového žebříčku. Tím se snižuje riziko recidivy jejich kriminálního chování a dochází tak k naplnění dílčího cíle účelu trestu, jak je vymezen § 1 odst. 2 ZVTOS.

Tyto aktivity jsou náplní programů zacházení zejména u odsouzených s vysokými až velmi vysokými riziky, kterým je zpravidla sestavován specializovaný program zacházení. Vzhledem k závažnosti trestné činnosti (nebo jejímu častému opakování) se u těchto odsouzených předpokládá i větší nesoulad nastavených hodnot s hodnotami společnosti. Vycházíme totiž ze zásady, že „*styl zacházení s vězněm by měl odpovídat jeho povaze a případně poruše jeho osobnosti“²⁶²*, tedy „narušenějšímu“ odsouzenému se závažnější trestnou činností je třeba věnovat také intenzivnější a odbornější intervenci. Hála k tomu zdůrazňuje, že by bylo naivní

²⁶¹ § 36 odst. 5 ŘVTOS

²⁶² TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 103

očekávat, že k interiorizaci viny dojde automaticky. Naopak je podle něj naprosto nezbytná účelná a intenzivní mezilidská komunikace (tj. zejména komunikace s psychologem a dalšími odborníky), která může pomoci odsouzenému odbourat některé kriminogenní faktory.²⁶³

K prvnímu stádiu přijetí viny a zaujímání postoje vůči spáchanému trestnému činu nicméně dochází ještě před samotným výkonem trestu, především během soudní fáze trestního řízení. Stále však zůstává vysoké procento odsouzených, kteří vinu nikdy vnitřně neakceptují a trest se pro ně stává jakousi součástí života, kterou je prostě třeba přestát (tím pochopitelně zcela ztrácí na efektivitě individuálně preventivní funkce trestu). Je totiž rozdíl mezi tzv. účelovým přiznáním viny (které je podpořeno řadou motivačních činitelů jako například šancí na podmíněné propuštění) a opravdovým přijetím vlastního pochybení a zodpovědnosti za kriminální jednání. Z „běžných“ odsouzených vinu popírá po celou dobu výkonu trestu jen naprosté minimum (ovšem nevíme, kolik z nich ji přijalo pouze účelově). Jiná situace panuje u doživotně odsouzených, kde chybí řada motivátorů a vinu zcela popírá až 38 % odsouzených.²⁶⁴ Součástí speciálních výchovných aktivit jsou ale také skupinové či individuální aktivity, které mají odsouzenému pomoci v budování a přisvojování si některých sociálních dovedností. Například mezilidské komunikaci, zvládání stresu nebo program aktivního stylu života.²⁶⁵ Mohou mít velmi blízko k tzv. volnočasovým aktivitám, rozdíl ale spočívá v odborném působení na odsouzené, kteří jsou při výchovných aktivitách vedeni zejména k zaujetí určitých životních postojů a je na ně během jejich činnosti intenzivně terapeuticky působeno.

Předposlední ŘVTOS zmiňovanou složkou programů zacházení jsou zájmové aktivity. Jde jednoduše o takové činnosti, které rozvíjejí schopnosti a vědomosti odsouzeného, a to pod dohledem odborného zaměstnance (nejčastěji tzv. lektora nebo vychovatele). Vedle toho ŘVTOS rozeznává ještě zájmové aktivity volnočasové, které provozují odsouzení nad rámec programu zacházení (např. četba, šachy, samostatná výtvarná činnost, sportovní aktivity a další). Výběr těchto aktivit úzce souvisí opět s otázkou architektonické povahy českých věznic a financí. Některé z věznic mají nabídku volnočasových aktivit vyloženě chudou právě z důvodu, že v době jejich výstavby (respektive v době, kdy byly jako objekt určeny k výkonu TOS) se ještě s volnočasovými aktivitami odsouzených nepočítalo a potřebná stavební úprava je buď příliš nákladná, nebo rovnou nemožná. Typickým představitelem takto nevhodně

---

²⁶³ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 42

²⁶⁴ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 95-99

²⁶⁵ *Programy zacházení* [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 26. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-karvina/o-nas/vykon-vezenstvi/programy-zachazeni/>

řešeného objektu je Věznice Mírov, která je přestavěným hradem z 12. století, a navíc byla původně určena pouze k výkonu vazby.²⁶⁶

7.1.4. Extramurální aktivity

Poslední zmiňovanou skupinou aktivit programů zacházení jsou tzv. extramurální aktivity. Jde o činnosti, kterými si odsouzený upevňuje nebo obnovuje svůj vztah se světem „za zdmi“ věznice. Tím je myšlen nejen vztah k rodinnému zázemí (samozřejmě pozitivně působícímu), do kterého by se mohl po propuštění vrátit, ale také k jinému, méně kriminogennímu, prostředí, než z jakého do výkonu trestu vstupoval. Součástí těchto aktivit je také cílené rozvíjení těch dovedností, které jsou v občanské společnosti využitelné nebo dokonce nepostradatelné. Konkrétní náplní jsou pravidelné kontakty s rodinnou (telefonické i při návštěvách), ale i vycházky tzv. za poznáním, pod dozorem pracovníka věznice, možnost opuštění věznice v souvislosti s návštěvou (podle § 19 odst. 8 ZVTOS) anebo přerušení trestu (§ 56 ZVTOS).²⁶⁷ Součástí extramurálních aktivit je do jisté míry i zaměstnání mimo areál věznice či docházení do školy (viz kapitola 7.1.2.)²⁶⁸. Odsouzení si mohou pomalu zvykat na to, jak se svět „venku“ změnil během jejich pobytu ve věznici (například jak se změnila cena zboží, jak fungují jednotlivé správní úřady a další), rozpomínat se na jeho obecně platná pravidla nebo si vypěstovat zcela nové návyky a potřeby (například v oblasti kultury).²⁶⁹ Cílem je v podstatě eliminace vědecky popsaného tzv. šoku ze svobody, který mnoho odsouzených zastihne. Jde o stav, kdy propuštěný nepocítuje žádné jistoty, nerozumí světu kolem sebe a návrat do výkonu trestu je pro něj útekem do bezpečí.²⁷⁰ Důležitou roli přitom hraje také vězeňský slang, respektive argot. Odsouzení dlouhodobě vystaveni specifickému druhu dorozumívání mívají po propuštění komplikace s běžnou mezilidskou komunikací.²⁷¹ Navíc jim chybějící jazykové prostředky výrazně ztěžují přístup k úřadům a zaměstnání. Extramurální aktivity tak mají svůj význam především před výstupem z výkonu trestu, neboť pomáhají odsouzeným odbourávat příznaky prizonizace a získávat potřebné jistoty před tím, než budou muset opět vzít život čistě do svých rukou.

---

²⁶⁶ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 79

²⁶⁷ § 53 odst. 6 ZVTOS

²⁶⁸ Statistická ročenka 2017 VS ČR

²⁶⁹ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, s. 28

²⁷⁰ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*, s. 162

²⁷¹ BERNÁTH, Michal. *Vězni u nás mají výhody, jsme na ně ale nadměru přísní, říká ředitelka první české otevřené věznice*.

7.1.5. Standardizované programy

V zájmu co nejefektivnějšího působení na odsouzené, respektive na konkrétní skupiny odsouzených, byly odborníky sestaveny velmi jasně strukturované a konkrétní tzv. standardizované programy zacházení. Ty se aplikují na předem definovanou skupinu odsouzených s cílem snižovat riziko jejich recidivy. Zaměřují se zpravidla na typově určenou kriminální činnost a její pachatele, a to pod vedením speciálně vyškolených lektorů. Těžištěm pro zařazení do programu je tak v první řadě druh kriminální kariéry, zohledňují se ale také kriminogenní faktory odsouzeného a vzhledem k personální náročnosti programu také jeho motivace. V jednoduchosti lze říci, že standardizovaný program sice na jedné straně potlačuje individuální potřeby odsouzeného, ale jelikož prošel důslednou pilotáží a výzkumem empiricky sesbíraných dat, funguje na principu aplikace „toho, co funguje“ (*what works*).²⁷²

V současnosti jsou ve věznicích (nikoli ve všech!) zřízeny tyto standardizované programy:

Program 3Z neboli „*Zastav se, zamysli se, změň se*“, který se zaměřuje na opakovaně trestané odsouzené, a to za převážně majetkovou trestnou činnost. Cílem je během jedenácti sezení dovést účastníky programu k získání nadhledu na vlastní trestnou činnost uvědomění si konkrétních následků z takovéto činnosti vyplývajících. Program „3Z“ je aktuálně nejrozšířenějším standardizovaným programem v českých věznicích.²⁷³

Dalším z programů je program **GREPP**, který se orientuje na pachatele násilné trestné činnosti na dětech (včetně sexuálního jednání). Jeho cílem není ani tak terapeutická změna osobnosti pachatele, jako především uvědomění si vlastní činnosti a jejích důsledků. Problém odborníci nicméně shledávají v tom, že k tomuto programu zatím chybí smysluplné kontinuální působení. Odsouzení se po šesti týdnech intenzivní intervence staví motivovaně k interiorizaci viny, nicméně není s nimi dále pracováno a tato motivace se po návratu do standardního zacházení postupně oslabuje.²⁷⁴ Zejména u takto závažné trestné činnosti by bylo na místě přijít s intenzivnějším zacházením, aby odsouzený měl více času definitivně přijmout vinu a odpovědnost.

Pro mladistvé odsouzené je ve vybraných věznicích organizován standardizovaný program **TP 21 junior**, jehož cílem je snižovat násilí mezi mladistvými. I zde je primární metodou poskytnutí nadhledu odsouzeným mladistvým na jejich kriminální činnost a působit na ně takovým způsobem, aby si sami uvědomovali důsledky svého závažného jednání. Vytypovanou

---

²⁷² BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, s. 31

²⁷³ Tamtéž, s. 32-50

²⁷⁴ *Standardizovaný program GREPP* [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo/novinky/vzdelavani-veznu/standardizovany-program-grepp/>

skupinu tvoří maximálně 12 odsouzených, kteří se ve výkonu trestu projevují zvýšenou agresí vůči ostatním odsouzeným. Vzhledem k všeobecnému nedostatku volnočasových aktivit a vzruchů ve věznici, což bylo popsáno výše, je důležitou součástí zacházení s mladistvými odsouzenými právě poskytnutí dostatečného „vyžití“ a smysluplné zaplnění jejich volného času. Součástí programu jsou tak i např. sportovní hry nebo duchovní cvičení.²⁷⁵

Pro odsouzené za trestné činy související s dopravou je v některých věznicích uskutečňován program **PARDON (Resocializace Pachatelů DOpravních Nehod)**. Jde o vzdělávací a terapeutický program zaměřující se na rizika vyplývající z dopravy a řízení motorových vozidel, ale také na otázky s řízením související, jako je například zdravotní stav nebo návykové látky.²⁷⁶

Posledním programem aktuálně zavedeným do vězeňské praxe je program **KEMP** určený pro odsouzené s násilnou trestnou činností. Tento program vyniká svou délkou, trvá minimálně 18 měsíců (zatímco předcházející programy se pořádají zpravidla i dvakrát do roka, pro dvě různé skupiny odsouzených). Odsouzení jsou i zde vedeni k přijetí viny a snižování své agrese (včetně agrese verbální).

V současnosti probíhá pilotáž dalších typizovaných programů, které, ukáží-li se jako účinné, by mohly být rovněž standardizovány (například kontinuální program pro zacházení se zadluženými odsouzenými).²⁷⁷ Ostatně standardizace programů zacházení spolu s jejich typovým rozšiřováním a zaváděním do více věznic je i cílem Koncepce 2025. Vzhledem k hluboké personální krizi českého vězeňství je ale jejich uvádění do praxe stále velmi obtížné a nákladné.

Mimoto probíhají speciální programy zacházení, které si samy zřizují a organizují jednotlivé věznice (zatímco výše jmenované programy jsou kodifikovány v příloze NGR č. 35/2011 Sb.). Například Věznice Karviná pořádá již několikátým rokem speciální program pro pachatele trestného činu zanedbání povinné výživy (tzv. Program 2013).²⁷⁸ Tyto „lokální“ programy jsou alespoň jistým kompromisem mezi nežádoucí roztržičností zacházení a nákladným zaváděním standardizovaných postupů pod vedením speciálně vyškoleného personálu.

---

²⁷⁵ *Terapeutický program TP 21 pro mladistvé odsouzené* [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy/novinky/terapeuticky-program-tp-21-pro-mladistve-odsouzene/>

²⁷⁶ *Jedenáctkrát PARDON* [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-odolov/novinky/jedenactkrat-pardon/>

²⁷⁷ *Práce se zadluženým klientem ve výkonu trestu a po propuštění* [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/novinky/prace-se-zadluzenym-klientem-ve-vykonu-trestu-a-po-propusteni/>

²⁷⁸ MAREŠOVÁ, Alena, Eva BIEDERMANOVÁ, Jan ROZUM, Miroslav TAMCHYNA a Petra ZHRÍVALOVÁ. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*, s. 71

7.2. Možnosti resocializace při výkonu TOS

Jak vyplývá už z předcházejících kapitol, resocializace odsouzených je jedním z dílčích cílů TOS stanovených v § 1 odst. 2 ZVTOS. Konkrétní zákonný požadavek zní, aby odsouzení vedli po propuštění „soběstačný život v souladu se zákonem“, tedy aby byli zejména ekonomicky soběstační. Pro některé z odsouzených je to však nepoznaná praxe (jak bylo zmíněno v předcházejících kapitolách, někteří odsouzení si za celý život nevytvořili pracovní návyky), pro jiné zase praxe zapomenutá. K ochraně společnosti patří nejen pachatele eliminovat, ale efektivně čelit i skutečnosti, že se do společnosti jednoho dne vrátí. A je tedy v zájmu celé společnosti, aby na takového pachatele bylo pozitivně působeno a zrodila se v něm samotném motivace ke změně stylu života.

Je třeba na úvod také vysvětlit samotný pojem socializace, respektive resocializace. Člověk od svého narození po celý život prochází procesem postupného biologického a sociálního zrání. Přisvojuje si hodnoty a vstupuje do společenských rolí. Neúspěšná nebo neúplná socializace potom vede k určitým sociálním deviacím u takového jedince. Resocializace předpokládá, že k určitému stupni socializace již došlo, ale hodnoty a normy nemusely být ve shodě s tím, co vyznává společnost jako celek. Představuje tedy takové působení na pachatele trestného činu, které mu pomůže přeorientovat se na celospolečensky uznávané hodnoty a zmírní jeho vybočení.²⁷⁹

Toto působení je obsaženo především ve výše rozebíraných programech zacházení, ale také v jiných aspektech výkonu TOS (pozitivní příklad vychovatele, volnočasové aktivity atd.). Moderní penologie navíc ukázala, že působit výchovně na pachatele trestné činnosti až *po* vykonání trestu dramaticky snižuje účinnost takového působení.²⁸⁰ Neznamená to ovšem, že by resocializační působení na odsouzené bylo omezeno pouze na dobu, kdy je vykonáván TOS. Ideálním modelem je teoretická příprava na soběstačnost během výkonu TOS, na níž navazuje účinná postpenitenciární péče po propuštění. Kalvodová dokonce zdůrazňuje, že „*dosažení účelu TOS není možné, zejména u některých kategorií odsouzených, bez navazujícího dohledu a pomoci.*“²⁸¹

Důležitost resocializace vyzdvihují i EVP už v preambuli. Tam stojí, že věznice, zajistí při výkonu TOS takové podmínky, které „*uvězněným nabízejí smysluplné pracovní činnosti i*

---

²⁷⁹ BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*, s. 8

²⁸⁰ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s.104

²⁸¹ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 226

programy zacházení, čímž je připraví na jejich opětovné začlenění do společnosti.“ Začlenění do společnosti tak EVP chápou přímo jako eliminaci recidivy, ačkoli ZVTOS výslovně uvádí i formulí „v souladu se zákonem“. Ve světle EVP je tak stěžejním cílem trestu právě resocializace.

Koncepce 2025 přichází s podobným názorem, když už v úvodu tvrdí, že „*příprava na propuštění odsouzeného a na jeho život po opuštění věznice začíná dnem jeho nástupu do výkonu trestu odnětí svobody.*“ Intenzita této přípravy se v průběhu výkonu trestu liší, vůbec nejslabší resocializační prvky má zacházení s doživotně odsouzenými.²⁸² I zacházení s takovou skupinou vězňů by mělo ale skýtat určité psychologicko-terapeutické prvky, aby se osobnost odsouzeného neustále rozvíjela.²⁸³ Ostatně, ani u doživotně odsouzených není možnost návratu na svobodu úplně vyloučena, což by se mělo také odrazit v příslušném reintegračním působení.²⁸⁴ Naopak nejsilnější resocializační působení nabízejí výstupní oddíly věznic. Jak bylo uvedeno výše, odsouzení se v nich učí nejen vlastní zodpovědnosti a zručnosti, ale seznamují se také s děním ve světě. Navrátilová však shrnuje, že zatímco odsouzení vnímají svůj návrat do společnosti vesměs pozitivně a těší se na „nový začátek“, intenzivní, a především aktivní přípravy na takový život se jim dostává jen zřídka.²⁸⁵ I k resocializačním snahám je přitom potřeba přistupovat se značnou individualizací, neboť odsouzení mají různé předpoklady k začlenění do společnosti nejen vzhledem ke svým osobním predispozicím, ale také sociálním vazbám na svobodě.²⁸⁶

Proti výchovnému resocializačnímu úsilí nicméně působí efekt prizonizace (viz výše). V odsouzeném se nejen postupně potlačují jeho aktivní sociální dovednosti, ale navíc společná zkušenost vězňůných tyto osoby staví do opozice vůči věznitelům. A věznitelů nepředstavují jen příslušníci VS ČR, nýbrž společnost jako celek.²⁸⁷

Z dílčích faktorů působících proti recidivě (a tedy pro resocializaci) zmíním na prvním místě zaměstnávání odsouzených. Vytvoření, respektive udržení, pracovních návyků je jedním ze základních předpokladů ekonomické soběstačnosti propuštěného. Důležitost tohoto faktoru zdůrazňuje i Koncepce 2025 slovy: „*S ohledem na smysl a účel nepodmíněného trestu odnětí svobody je zřejmé, že zaměstnávání představuje jeden ze základních způsobů odborného*

---

²⁸² TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 85

²⁸³ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*, s. 104-105

²⁸⁴ Naopak ESLP již mnohokrát uvedl, že doživotní trest, který nenabízí žádné možnosti „redukce“ na trest mírnější, je porušením článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Viz např. Kafkaris proti Kypru nebo Igorov proti Bulharsku.

²⁸⁵ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 95

²⁸⁶ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*, s. 161

²⁸⁷ Tamtéž, s. 144

*zacházení s odsouzenými a též jeden z hlavních faktorů, který napomáhá resocializaci.*²⁸⁸ Kromě upevnění/vytvoření pracovních návyků zmiňuje také pozitivní vliv zaměstnání na dluhovou situaci odsouzeného. Zaměstnání ve výkonu trestu doslova dává odsouzenému možnost „vydělat si“ na řešení finanční situace. Jak je to doopravdy s vyděláváním ve výkonu trestu, bylo uvedeno v jedné z předešlých kapitol. Existuje však ještě jedna diskutovaná oblast, a sice povinnosti odsouzených hradit náklady výkonu trestu. Někteří odborníci si kladou otázku, proč vlastně po odsouzených stát žádá náhradu výkonu trestu (případně vazby), jestliže se jedná o částku vlastně symbolickou. Drápal zmiňuje dva ideologické a navzájem si odporující tábory myšlenky hradit náklady trestu. Podle prvního si odsouzený ve věznicí neplatí jídlo ani ubytování, zatímco na svobodě by se těmto výdajům nevyhnul. Je tedy zcela správné, že náklady trestu hradí. Druhý tábor naopak namítá, že tato povinnost má charakter jakéhosi druhého trestu, který odsouzené povede k recidivě.²⁸⁹ Pro porovnání: průměrné náklady VS ČR na jednoho odsouzeného na jeden den za rok 2017 činily 1 187,- Kč.²⁹⁰ Odsouzený sice hradí tyto náklady, ovšem ve výši maximálně 1 500,- Kč za měsíc. To znamená, že odsouzený hradí maximálně jednu třicetinu skutečných nákladů. Zároveň mu k tomu přibývají i další dluhy vůči VS ČR (lékařské ošetření a další), čímž vzniká již výše uvedená dlužná částka přesahující 229 miliónů Kč, přičemž úspěšné vymáhání této částky po propuštěných se pohybuje okolo 4 % objemu pohledávek.²⁹¹ Na základě těchto čísel je patrné, že stát vyžaduje úhradu nákladů symbolickými částkami, které přesto není schopen efektivně vymáhat. Při pohledu na osobu odsouzeného se tato částka 1 500,- Kč za měsíc (respektive méně, v závislosti na výši odměny) jeví jako nezanedbatelné obohacení použitelné právě na ekonomickou resocializaci. Stejného názoru je ostatně i Rada pro lidská práva, která volala po přehodnocení této kontraproduktivní povinnosti už v roce 2005.²⁹²

Dalším významným resocializačním faktorem je vzdělávání. I to odsouzeným pomáhá k ekonomické stabilizaci po propuštění. Z grafů uvedených v kapitole 7.1.2. vyplynulo, že významná skupina vězňů má pouze znalosti základní školy a vyučení se v některém oboru pro ně může znamenat nejen šanci na získání vůbec nějakého zaměstnání, ale také šanci na zaměstnání lépe finančně ohodnocené. Někteří odsouzení dokonce úplně ztrácí motivaci k

---

²⁸⁸ Koncepce 2025, s. 8-9

²⁸⁹ DRÁPAL, Jakub. *Vězeňské poplatky z české a mezinárodní perspektivy – 1. část*. Trestněprávní revue. Rok: 2015, č. 5, s. 107

²⁹⁰ Statistická ročenka 2018 VS ČR

²⁹¹ Tamtéž

²⁹² *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2005*. [online]. [cit. 30. 3. 2019]. s. 23. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/r/p/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-2005-17710/>

„soběstačnému životu v souladu se zákonem“, jelikož se už dopředu obávají, kolik peněz jim vlastně zůstane ze mzdy po odečtení všech splátek dluhů.²⁹³ Vyšší vzdělání by tak pro ně mohlo být branou k vyššímu výdělku.

Odborníci se shodují, že naprosto zásadní význam pro resocializaci mají extramurální vazby. Tedy kontakt s rodinnou a jinými blízkými osobami na svobodě, pochopitelně za předpokladu, že tyto snižují působení kriminogenních faktorů a ne naopak.²⁹⁴ Koncepce 2025 dokonce zmiňuje sociální práci s odsouzenými, za účelem obnovení/uchování jejich emocionálních vazeb, jako ten vůbec nejsilnější a mnohdy jediný motivační faktor.²⁹⁵ Faktem také zůstává, že zejména u dlouhodobých trestů, kde je otázka eliminace vlivu prizonizace ještě před propuštěním nejvíce nasnadě, jsou extramurální vazby nejvíce oslabeny. Například z celkového počtu doživotně odsouzených v ČR nemá až 62 % žádné vazby s vnějším světem.²⁹⁶ Svou roli v tom určitě hraje i neurčitost jejich trestu. Z hlediska resocializačního je tato skutečnost znepokojující, z pohledu psychologického ale naprosto pochopitelná. Navrátilová přichází rovněž s myšlenkou, že faktorem nejvíce ovlivňující vztah rodinných příslušníků k osobě odsouzeného je vliv jeho trestu na ekonomickou situaci rodiny.²⁹⁷ To znamená, že rodinní příslušníci vězňům snáze odpustí jejich morální úpadek než jejich úpadek finanční. V kontextu chronického nedostatku práce ve výkonu trestu, a tedy finanční závislosti odsouzených na rodinách (a naopak finanční krizi rodin nezaměstnaných odsouzených) vystupuje problematika zaměstnanosti opět do popředí jako významný resocializační prvek.

Jako jeden z pozitivně působících faktorů resocializace je chápán také institut podmíněného propuštění. Sám o sobě je naplněním zásady účelnosti trestu. Ukáže-li se totiž v průběhu výkonu trestu, že dalšího působení na pachatele již není potřeba, je možno od vykonání bývalé části trestu upustit, a to na základě rozhodnutí soudu.²⁹⁸ Diskutabilní je jeho povaha motivační, jelikož odsouzený, vedený vidinou dřívějšího propuštění, může vykazovat známky „nápravy“ pouze účelově. V opačném případě ale tímto institutem naplňujeme zásadu „věznění v podmínkách odpovídajících nebezpečnosti“ a také tím řešíme problém přeplněnosti věznic.²⁹⁹ Jeho resocializační charakter spočívá v tom, že odsouzený se dostává sice na svobodu, jeho první kroky jsou ale omezeny podmínkou vedení „řádného života“, případně stanovenými

---

²⁹³ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 76

²⁹⁴ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 95

²⁹⁵ Koncepce 2025, s. 57

²⁹⁶ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 98

²⁹⁷ Tamtéž, s. 95

²⁹⁸ § 88 TZ

²⁹⁹ KOVÁŘOVÁ, Kateřina. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jakožto jeden z možných institutů napomáhajících snazší resocializaci odsouzeného*. *Trestněprávní revue*. Rok: 2019, č. 2, s. 35

omezení/povinnostmi nebo vysloveným dohledem.³⁰⁰ Vychází totiž z myšlenky progresivního trestu, kdy jsou v závislosti na stupni dosažené převýchovy pachatelů pomalu zmírňovány podmínky trestu, a to až do konečného propuštění na svobodu.³⁰¹ Na stranu druhou s sebou nese ta negativa, že vězeň je propuštěn ihned, a tedy nezbyvá čas na žádnou teoretickou přípravu výstupu z výkonu trestu, které by se mu dostalo při standardním průběhu. Je na místě proto zvážit, zda by se intenzivnější resocializační programy, charakterem blízké výstupním, neměly nabízet všem odsouzeným a ve všech fázích jejich trestu, nebo alespoň v rozumné době před jejich plánovanou žádostí o podmíněné propuštění.³⁰² O rizikovosti absence výstupního programu před podmíněným propuštěním leccos vypovídají i statistiky.³⁰³

Tabulka 2 – Úspěšnost podmíněného propuštění 2011-2016

Rok	Počet podmíněně propuštěných	Počet nařízeních výkonu zbytku trestu	V procentech
2011	3267	1003	30,70 %
2012	3423	949	27,72 %
2013	2781	419	15,06 %
2014	2 317	639	27,57 %
2015	2424	654	26,98 %
2016	2415	606	25,09 %

Zdroj: Vlastní zpracování na základě: VICHEREK, Roman. Současné trendy vývoje podmíněného propuštění. Trestněprávní revue. Č. 1/2018. s. 6

Z uvedeného vyplývá, že poslední roky téměř třetina podmíněně propuštěných nedokáže dodržet podmínky takového propuštění a vrací se do výkonu trestu. Jinými slovy, až po propuštění se ukáže, že taková osoba na propuštění připravena nebyla. A je možno se pouze domnívat, zda důvodem tohoto zklamání bylo účelové předstírání nápravy nebo jen nepřipravenost odsouzeného na život na svobodě.

³⁰⁰ § 89 TZ

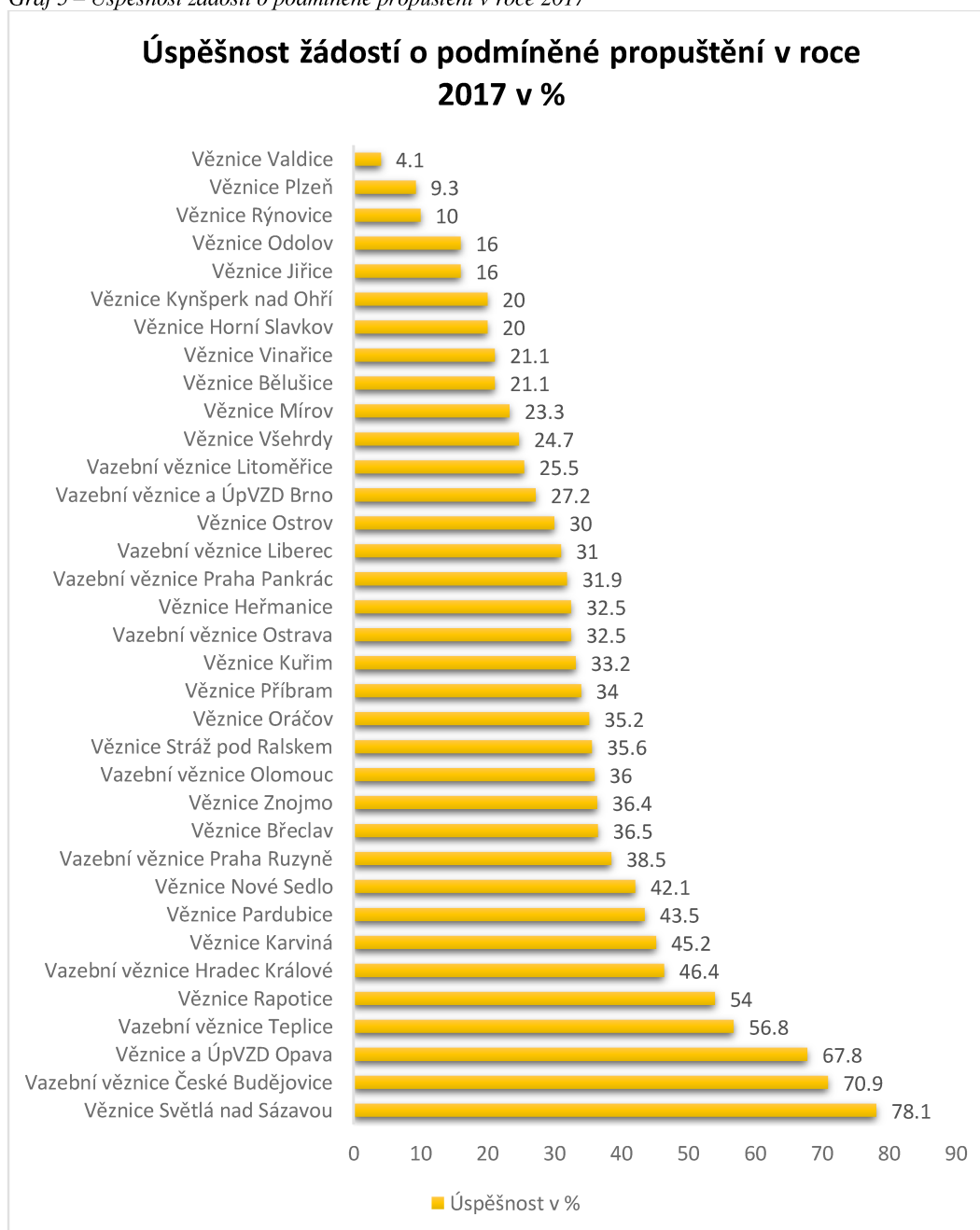
³⁰¹ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*, s. 106

³⁰² Takový program v současnosti nabízí například pracoviště Reintegračních a resocializačních programů při Centru sociálních služeb Praha. Účast na takovém programu je ale zcela dobrovolná, a navíc se potýká se slabou informovaností odsouzených ohledně možnosti zažádat si o odbornou pomoc u tohoto pracoviště. (Zdroj: STANCOVÁ, Zuzana. *Cesta změny – cesta na svobodu*. Newsletter Centra sociálních služeb Praha. Č. 6/2017, s. 7)

³⁰³ VICHEREK, Roman. *Současné trendy vývoje podmíněného propuštění*. Trestněprávní revue. Rok: 2018, č. 1, s. 6

Stinnou stránkou podmíněného propuštění je všeobecně známá skutečnost, že ne všichni soudci jsou v otázce rozhodování o propuštění stejně přísní. S tím jsou obeznámeni také odsouzení, kteří si již při výkonu trestu sdělují své zkušenosti a informace. V praxi dochází k častým žádostem o přeřazení právě v době, kdy si již odsouzený může zažádat o podmíněné propuštění, a sice skutečným důvodem žádosti je přeřazení do územní působnosti toho soudu, který je vnímán jako „mírnější“. Za tímto účelem dokonce vznikají neoficiální statistiky úspěšnosti.³⁰⁴

Graf 5 – Úspěšnost žádostí o podmíněné propuštění v roce 2017

³⁰⁴ Veliký průzkum podmíněného propuštění. [online]. O base.cz [cit. 3. 4. 2019]. Dostupné z: <http://obase.cz/veliky-pruzkum-podmineného-propousteni/>

Zdroj: Vlastní zpracování na základě: Veliký průzkum podmíněného propuštění. [online]. O base.cz [cit. 3. 4. 2019]. Dostupné z: <http://obase.cz/veliky-pruzkum-podmineného-propousteni/>

Na první pohled je z grafu vidět, že úspěšnost napříč českými věznicemi je velmi kolísavá. Je třeba si ale uvědomit, že v různých věznicích jsou také různé typy odsouzených a úspěšnost v podaných žádostech o podmíněné propuštění se v první řadě odvíjí od složení žadatelů, nikoli od přisnosti soudce. Nejmenší procentuální vyjádření úspěšnosti má Věznice Valdice, jedná se přitom o věznici profilovanou jako věznice se zvýšenou ostrahou, zřizující navíc pouze oddělení se středním a vysokým stupněm zabezpečení. Zároveň jde o jednu z šesti tuzemských věznic, kde je zřízen specializovaný oddíl se zesíleným stavebně technickým zabezpečením pro velmi nebezpečné odsouzené. Odsouzení umístění do Valdic tedy objektivně mají nižší předpoklady pro naplnění podmínek podmíněného propuštění.

Nejvýmluvnějším argumentem intenzivní penitenciární resocializace jsou však samy hodnoty recidivy. Tu můžeme chápat z několika různých hledisek:

- Kriminologická recidiva (pachatel opětovně spáchal trestný čin, a to bez ohledu na to, zda byl za předchozí trestný čin vůbec trestně stíhán)
- Trestněprávní recidiva (pachatel opětovně spáchal trestný čin, přičemž za předchozí kriminální jednání byl pravomocně odsouzen)
- Penologická recidiva (osoba se opakovaně ocitla ve výkonu trestu odnětí svobody)³⁰⁵

Pro účely této práce je stěžejní výzkum recidivy penologické, tedy jaké procento bývalých vězňů se opět za mříže vrátí. Ta se v posledních letech pohybuje vždy nad hranicí 60 %.³⁰⁶ Ze statistik rovněž vyplývá, že některé trestné činy vykazují vyšší míru recidivy než jiné. Tradičně se hovoří o těchto:

- Majetková trestná činnost (zejména krádež)
- Maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání
- Zanedbání povinné výživy

Odsouzení za tyto trestné činy tvoří dokonce až 75 % všech odsouzených k nepodmíněnému TOS.³⁰⁷ Zejména trest odnětí svobody ukládaný za poslední zmíněný čin je mnohdy vykládán jako kontraproduktivní vzhledem k chráněnému zájmu. Odsouzený přichází o své příjmy na

---

³⁰⁵ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd., s. 101

³⁰⁶ HULMÁKOVÁ, Jana. *K možnostem a limitům rozvoje vybraných alternativních způsobů výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v České republice*. Trestněprávní revue. Rok: 2017, č. 10, s. 234

³⁰⁷ Koncepce 2025, s. 119

svobodě a nedostane-li se mu zaměstnání ani při výkonu trestu, jeho neschopnost plnit vyživovací povinnost se jen prohlubuje.³⁰⁸

Nejnáchylnější k recidivě jsou odsouzení v období do šesti měsíců od propuštění, většina z nich potom spáchá opětovně trestný čin do tří let od návratu na svobodu.³⁰⁹ Z toho vyplývá zvláštní důležitost tzv. postpenitenciární péče, tedy péče *po* propuštění na svobodu. Je na dobrovolnosti propuštěného, zda se rozhodne navštívit některou z organizací nabízejících pomoc bývalým vězňům, či zda navštíví sociálního kurátora nebo se spolehne jen na pomoc své rodiny a blízkých. Mnoho odsouzených se však potýká s tím, že po propuštění neví, kam přesně a na koho se obrátit. Z výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci vyplynulo, že na sociálního pracovníka nebo charitativní organizaci se chystá obrátit po propuštění pouze 13,9 %, respektive 1,5 % vězňů. Naopak u rodiny a příbuzných bude hledat pomoc až 69,2 %.³¹⁰ Takový velký rozdíl v hodnotách napovídá, že odsouzení ve výkonu trestu upínají své naděje k rodině a o jiných možnostech možná nemají dost informací.³¹¹ Je důležité informovat odsouzené ve výkonu trestu co nejvíce o tom, na koho se obrátit po propuštění a jak postupovat, přičemž toto je i požadavkem bodu 7. EVP. Neziskových organizací na tomto poli působí dost, jejich spolupráce s věznicemi je však omezená.³¹² Vědomí, že „mám kam jít“ je nakonec může i více motivovat k začlenění do společnosti.

---

³⁰⁸ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 43

³⁰⁹ Tamtéž, dále k tomu KOVÁŘOVÁ, Kateřina. *Resocializace odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody*. Trestněprávní revue. Rok: 2017, č. 9, s. 206

³¹⁰ SCHEINOST, Miroslav. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie, s. 81

³¹¹ To je i názor vedoucí Resocializačního a reintegračního centra Zuzany Stancové, který prezentovala při osobním rozhovoru dne 25. 6. 2018

³¹² V roce 2013 spolupracovalo s některou neziskovou organizací 23 věznic s ročním počtem klientů 5 035. Při průměrném počtu osob, které ročně projdou českými věznicemi (cca 35 000), jde zhruba o 14 % odsouzených. (Zdroj: Koncepce 2025, s. 91 a 119)

8. Vybrané otázky denního režimu odsouzených

Pobyt ve výkonu trestu se od běžného života liší v mnoha aspektech. Bylo pohovořeno o organizaci a členění věznic, o teoretických východiscích zacházení s odsouzenými i o praktických náplních výkonu TOS. V této kapitole podám stručný popis některých každodenních činností odsouzených, které nejsou ani tak součástí výchovného působení, jako spíše součástí denního chodu věznice.

8.1. Ubytování odsouzených

Algoritmus zařazení odsouzeného do oddílu, tedy mezi konkrétní skupinu jiných odsouzených, byl popsán výše. Následuje však přidělení do konkrétní místnosti, v níž bude odsouzený pobývat. Tou mohou být tzv. ložnice nebo přímo cely, v závislosti na architektonické povaze věznice. Zpravidla ty objekty, jejichž původní určení bylo jiné než výkon trestu, ubytovávají odsouzené ve větších světnicích/ložnicích³¹³, naopak budovy ryze vězeňské většinou oplývají menšími celami a dveřmi s nahlížecími otvory.³¹⁴ Od toho se odvíjí také přístup k sanitárním místnostem. Cely zpravidla obsahují rovněž toaletu (oddělenou od zbytku místnosti tak, aby nebyla porušena důstojnost odsouzených), zatímco světnicové uspořádání nabízí umístění toalety v rámci společné chodby oddílu.³¹⁵ Odsouzení umístění na oddíle se zesíleným stavebně technickým zabezpečením (viz kapitola 5.2) jsou ubytováni po menším počtu osob (po dvou nebo i po jednom), zpravidla je součástí jejich cely/světnice také toaleta. Na konkrétní celu/světnici zařazuje odsouzené vychovatel oddílu, v závislosti na jejich osobnostních rysech, ale i jazykové vybavenosti (viz kapitola 5.3.2). Lůžková organizace místnosti je potom již ryze v rukou vězeňské hierarchie, přičemž platí pravidlo, že ti „silnější“ mají vyhrazené dolní lůžko patrové postele a jedinci na nižším stupni vězeňské hierarchie se musí spokojit s lůžkem horním.³¹⁶

Minimální prostorová plocha na jednoho odsouzeného činí 4 m², nicméně ESLP již dříve připustil, že je možno odsouzené ubytovat i na ploše menší, neklesne-li pod 3 m² na osobu a má-li odsouzený zároveň možnost pohybovat se během dne ve větším prostoru (například po chodbě).³¹⁷ Moderní vězeňství, včetně toho českého, se snaží zvýšit co nejvíce dobu, po kterou

---

³¹³ Zejména bývalé pracovní tábory se projektovaly jako objekty „kolektivní výchovy“, kde hromadné ubytování bylo přímou součástí působení na odsouzené (Zdroj: Koncepce 2025, s. 55)

³¹⁴ Například Věznice Mírov má světnici i pro 18 odsouzených. Zdroj: VS ČR

³¹⁵ § 17 odst. 5 ŘVTOS

³¹⁶ DIRGA, Lukáš; LOCHMANNOVÁ, Alena a JURÍČEK, Petr. *The Structure of the Inmate Population in Czech Prisons*. Sociológia 47. Č. 6/2015. s. 559

³¹⁷ Lind proti Rusku, rozsudek ze dne 6. 12. 2007, č. 25664/05, dále k tomu například Valašinas proti Litvě, rozsudek ze dne 24. 7. 2001, č. 44558/98

jsou odsouzení – ve standardním oddělení – mimo své cely/světnice.³¹⁸ V průběhu dne tak mívají odsouzení zpravidla možnost pohybovat se po celém oddíle volně. Nicméně některé věznice z důvodů předcházení šikaně mezi odsouzenými vylučují, aby se odsouzení na světnicích/celách vzájemně navštěvovali.³¹⁹ Rovněž může být některým odsouzeným ze stejného důvodu, nebo všem odsouzeným v případě mimořádné události, prodloužena doba, po kterou jsou na cele uzamykáni.

Pro osobní věci mají odsouzení vyhrazené uzamykatelné plechové skříňky. Množství osobních věcí, které může mít odsouzený při sobě na cele/světnici se potom odvíjí od prostorové kapacity takové skříňky. Ostatní věci, případně cennosti, si odsouzení nechávají ve skladu.

Na fotografiích uvádím postupně:

- světnice odsouzených Věznice Rapotice a Věznice Nové Sedlo
- cela doživotně odsouzeného Věznice Valdice
- cela výstupního oddělení Věznice Valdice
- model úpravy lůžka Věznice Ostrov

Obrázek 7 – Světnice odsouzených Věznice Rapotice

Zdroj: VS ČR. Dostupné z <https://www.vscr.cz/veznice-rapotice/o-nas/zakladni-informace/> [cit. 12.6.2019]

³¹⁸ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 64

³¹⁹ Například čl. 7 odst. 5 Vnitřního řádu Vazební věznice Plzeň

Obrázek 8 – Světnice odsouzených Věznice Nové Sedlo

Zdroj: VS ČR. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo/o-nas/fotogalerie/> [cit. 12.6.2019]

Obrázek 9 – Cela doživotně odsouzeného Věznice Valdice

Zdroj: VS ČR. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-valdice/o-nas/fotogalerie-a-prezentace/> [cit. 12.6.2019]

Obrázek 10 – Cela doživotně odsouzeného Věznice Valdice

Zdroj: VS ČR. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-valdice/o-nas/fotogalerie-a-prezentace/> [cit. 12.6.2019]

Obrázek 11 – Celo výstupního oddělení Věznice Valdice

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-valdice/o-nas/fotogalerie-a-prezentace/> [cit. 12.6.2019]

Obrázek 12 – Model úpravy lůžka Věznice Ostrov

Zdroj: VS ČR. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-ostrov/wp-content/uploads/sites/25/2018/06/Vnit%C5%99n%C3%AD-%C5%99%C3%A1d-V-Ostrov-pro-odsouzen%C3%A9.pdf> [cit. 12.6.2019]

Západní státy zatím naplňují účel TOS ubytováním odsouzených, pokud možno, individuálně. Kanadské vězeňství stojí na systému jeden vězeň = jedna cela, Nizozemsko zaručuje odsouzeným samostatnou celu alespoň na noc.³²⁰ Ubytování po deseti a výše je tedy výsadou spíše východních států, s dlouholetou zkušeností s nápravnými pracovními tábory. Rovněž Slovenské věznice se potýkají s přelidněnými světnicemi, například Ústav na výkon

³²⁰ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 230 a 238

trestu odňatia slobody Dubnica nad Váhom ubytováva odsouzené ve světnicích i po 19 osobách.³²¹

8.2. Odívání

Odsouzeným je k výkonu trestu určen speciální oděv, který dostávají při svém nástupu od vězeňské služby, a to postupně ve všech variantách podle ročního období.³²² Zaměstnaní vězni navíc dostávají i speciální pracovní oděv, v závislosti na druhu vykonávané práce. EVP k tomu vznáší podmínku, aby vězeňský oděv („volnočasový“ i pracovní) nevyvolával v odsouzených pocit ponížení a degradace.³²³ Oděv, který odsouzení muži dostávají od věznice, sestává zpravidla z:

- Tričko (2x); obě šedá a jedno z nich s krátkým rukávem
- Venkovní obuv
- Pantofle
- Vězeňské kalhoty s opaskem + kabát (tzv. „sintr“)
- Ponožky (2x)
- Spodní prádlo (2x)
- Ručník (2x)
- Kapesník (2x)
- Utěrka
- Pyžamo
- Spodní zimní prádlo
- Kabát
- Čepice
- Rukavice
- Šála³²⁴

Některé věznice ve svém vnitřním řádu dokonce přesně definují, jakým způsobem má odsouzený chodit vystrojen:

(3) Nošení vězeňského oděvu v ubytovacích prostorech:

---

³²¹ Zbor väzenskej a justičnej stráže. [online]. [cit. 4. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.zvjs.sk/node/410021>

³²² § 18 ŘVTOS

³²³ Bod 20.2 EVP

³²⁴ OTAKAR, Jiří. *Jak přežít kriminál, aneb, Rady, jak žít mezi vlky*, s. 84 a MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*, s. 53

a) odsouzený je ustrojen ve vězeňských kalhotách a vězeňském tričku nebo košili (zastrčených do kalhot; košili má zapnutou mimo posledního vrchního knoflíku u límečku) případně zapnuté vězeňské blůze,

b) v době od večerky do budíčku je v ložnici (v cele) odsouzený ustrojen do pyžama nebo spodního prádla; při sledování televize (dále jen „TV“) v kulturní místnosti je ustrojen dle písm. a).

(4) Nošení vězeňského oděvu mimo ubytovací prostory:

a) v období od 4. do 30. 9. je odsouzený ustrojen ve vězeňských kalhotách a vězeňském tričku nebo košili (zastrčených do kalhot; košili má zapnutou mimo posledního vrchního knoflíku u límečku) případně zapnuté vězeňské blůze,

b) v období od 1. 10. do 31. 3. je odsouzený ustrojen ve vězeňských kalhotách, vězeňském tričku nebo košili (zastrčených do kalhot; košili má zapnutou mimo posledního vrchního knoflíku u límečku), vězeňské blůze a zimním kabátu, které má vždy zapnuty,

c) zimní oteplovací vestu odsouzený nenosí jako svrchní oděv,

d) vězeňskou obuv má odsouzený vždy řádně zavázanou, přezůvky mimo oddíl odsouzený nepoužívá,

e) na společné akce, tj. проверки početního stavu, vycházky, nástupy na odběr stravy apod. odsouzení nastupují v jednotné stroji.³²⁵

Pro účely výkonu kázeňského trestu je odsouzenému poskytnuta tepláková souprava. Tu je oprávněn nosit také na základě lékařského povolení, vyžaduje-li jeho zdravotní stav úlevu od vězeňského stejnokroje.

Odsouzeným umístěným do oddělení s nízkým stupněm zabezpečení věznice s ostrahou je však povoleno nosit vlastní oděv kdykoli mimo pracovní aktivity. Odsouzeným ve středním stupni zabezpečení a odsouzeným mladistvým je vlastní oděv povolen při návštěvách, bohoslužbách a při akcích konaných mimo věznici v rámci plnění programů zacházení. Rovněž výše zmíněné skupiny odsouzených mají povoleno nošení vlastního oděvu v mimopracovní době při zařazení do výstupního oddílu. Kromě toho je všem vězňům umožněno užívat vlastní sportovní oblečení, včetně obuvi, při sportovních vycházkách a vlastní spodní prádlo, včetně ponožek, kdykoli. Povolení nosit vlastní oděv a obuv kdykoli mají také matky, které vykonávají trest spolu se svými nezletilými dětmi na specializovaném oddíle.³²⁶

³²⁵ Čl. 5 odst. 3 a 4 Vnitřního řádu Věznice Nové Sedlo

³²⁶ § 91 odst. 4 ŘVTOS

Má-li s sebou odsouzený ve věznici vlastní oblečení, je povinen udržovat si jej v čistotě na vlastní náklady.³²⁷ To znamená, že výměna a čištění vězeňského oděvu probíhá v režii věznice, vlastní oblečení si ale vězeň musí vyprat sám ve vlastní nádobě (nebo umyvadle) a za použití vlastních drogistických potřeb. Věznice sice odsouzeným poskytuje základní hygienické potřeby, jako je mýdlo, ale pouze nejlevnější variantu, která příliš „nevoní“. Odsouzení si tak velmi často na vlastní náklady pořizují voňavější drogistické výrobky a ve volném čase si prádlo přepírají a suší přímo na oddíle.³²⁸

Množství a druh vlastního oblečení (ale i doplňků!) je dáno vnitřním řádem věznice. Například Věznice Valdice nepovoluje odsouzeným žádné doplňky, včetně šperků, a množství spodního prádla omezuje souhlasem vychovatele.³²⁹

Na fotografiích níže je vyobrazen vězeňský stejnokroj pro ženy a muže:

Obrázek 13 – Oděv ženy a muže ve výkonu trestu odnětí svobody

Zdroj: VS ČR

S otázkou odívání úzce souvisí otázka osobní hygieny jako takové. Jak bylo zmíněno výše, odsouzení mají kdykoli k dispozici toalety, a to včetně umyvadel nebo umýváren. Celotělovou hygienu by měla věznice umožnit alespoň dvakrát týdně prostřednictvím sprchování v teplé vodě.³³⁰ Níže uvádím rozpis koupání a výměny prádla Věznice Litoměřice. Jak je patrné,

---

³²⁷ § 18 ŘVTOS

³²⁸ Odsouzení Věznice Ostrov autorku práce seznámili se svými technikami praní prádla, když předvedli názornou ukázkou namáčení osobních věcí v kýblu a jejich „praní“ za pomoci instalatérského zvonu.

³²⁹ Čl. 5 Vnitřního řádu Věznice Valdice

³³⁰ § 21 odst. 2 ŘVTOS

věznice sice dodržuje pravidlo koupání dvakrát za 7 dní, nicméně mezi jednotlivými „koupacími dny“ se objevuje i mezera čtyř dní. Připočte-li se k tomu omezený počet kusů oblečení k pravidelné výměně a počet osob na světnicích, lze si snadno udělat obrázek o hygienické situaci českého vězeňství.

Obrázek 14 – Plán koupání, výměny prádla a nákupu

Plán koupání, výměny prádla a nákupů pro odsouzené:

	pondělí	úterý	středa	čtvrtek	pátek
Přízemí	koupání ženy*, prádlo		nákupy	koupání ženy*	nákupy
I. patro	koupání, prádlo	nákupy	koupání	nákupy	
II. patro	nákupy muži	koupání, prádlo	nákupy		koupání,
III. patro	koupání	nákupy	koupání, prádlo	nákupy	
IV. patro	nákupy	koupání	nákupy	koupání, prádlo	

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/vazebni-veznice-litomerice/wp-content/uploads/sites/17/2017/05/V%C5%98-pro-odsouzen%C3%A9-VV-Litom%C4%9B%C5%99ice-2016.pdf> [cit. 12.6.2019]

8.3. Stravování

EVP v bodě 22.1 stanoví, že: „Věznům musí být poskytována strava s přihlédnutím k jejich věku, zdravotnímu a tělesnému stavu, náboženskému přesvědčení, kulturním zvyklostem a charakteru vykonávané práce“ a dále, že u konkrétního odsouzeného může být lékařem nařízena změna stravy neboli určitá dieta.³³¹ To znamená, že kromě klasického jídelníčku, sestaveného podle kalorického výdeje odsouzeného, jsou ve věznicích připravovány také dietní pokrmy, a to pro celou řadu druhů stravovacího omezení. Jako příklad uvádím Věznici Rýnovice, která aktuálně odsouzeným nabízí tyto dietní režimy:

- Strava nedráždivá
- Strava vhodná pro diabetiky
- Strava šetřící³³²

Dále jsou v oblasti stravování zohledňovány některé, zejména náboženské, preference vězňů. Zákon ovšem připouští, že ne vždy může být v možnostech věznice účinně zajistit speciální pokrmy všem náboženským a kulturním podskupinám. Zároveň by ale nemělo být vězňům bráněno v nákupu doplňkové stravy z vlastních prostředků.³³³ Kalvodová uvádí, že vyhověním speciálním náboženských a kulturním požadavkům některých odsouzených předcházíme

³³¹ Bod 22.6 EVP

³³² *Stravování odsouzených*. [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 1. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-rynovice/o-nas/vykon-vezenstvi/stravovani-odsouzenych/>

³³³ § 16 odst. 1 ZVTOS

mimořádným událostem jako je například odmítání stravy, tzv. hladovka.³³⁴ Význam stravy zdůrazňuje také Hála, podle něhož má kvalita, množství a pestrost stravy už odedávna nemalý podíl na morálce „mužstva“.³³⁵

Množství a kvalita stravy se odvíjí také od množství financí, které mají věznic k dispozici. To je stanoveno celorepublikově tzv. stravovací normou, jež v současnosti činí 57,- Kč na odsouzeného na den. Z této částky se hradí snídaně, oběd a večeře, pracujícím odsouzeným navíc náleží zvláštní přídavky.³³⁶ I přes důkladné výpočty kalorických potřeb jednotlivých skupin odsouzených je běžným jevem, že zejména pro mladé dospělé odsouzené je jejich denní kalorický příjem neodpovídající k potřebám organismu, a naopak u starších vězňů dochází ke kalorickému přebytku.³³⁷ Navíc je nedílnou součástí spoluvězeňské hierarchie, že s potravinami se tzv. kšeftuje. Zvláště možnost zařadit některé odsouzené do práce okolo vězeňské kuchyně a stravování dělá z těchto jedinců vězně jedinečného postavení, kteří v praxi mají velký vliv na to, kdo dostane jaké množství stravy.³³⁸

Strava je dnes v drtivé většině věznic vydávána v tomu uzpůsobených jídelnách, pouze výjimečně rozvážena výhradně do jednotlivých cel.³³⁹ V některých věznicích je zaveden kompromis mezi jídelnou a konzumací na celách/světnicích, totiž odsouzení se pro jídlo dostaví do výdejny, konzumace ale proběhne na cele/světnici.³⁴⁰ Odsouzeným, kteří jsou trvale umístěni na cely, je strava podávána do této cely. Ještě předtím je však hotová strava kontrolována vedoucím kuchyně, a dokonce ochutnávána vrchním inspektorem vězeňské stráže.³⁴¹

Zvláštní stravovací režim je umožněn také odsouzeným ve výstupních oddílech. Ti si z potravin pořízených věznicí mohou připravovat pokrmy sami, v k tomu určených kuchyňkách. Podobný režim mají také mladiství a ženy ve specializovaném oddíle pro výkon trestu matek s nezletilými dětmi.³⁴² U všech tří skupin je cílem především dosažení jejich lepší připravenosti na soběstačný život, ve smyslu účelu TOS.

---

³³⁴ KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 46

³³⁵ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 49

³³⁶ ŠAMALÍK, Martin. *Vybrané otázky výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody*. Praha, 2016. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta.

³³⁷ MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*, s. 51

³³⁸ OTAKAR, Jiří. *Jak přežít kriminál, aneb, Rady, jak žít mezi vlky*. s. 38-45

³³⁹ Například Vazební věznice Plzeň neměla po celou dobu své historie ani jednou vyčleněnou jídelnu odsouzených, dodnes je tak jídlo rozváženo do cel, kde je odsouzení také konzumují.

³⁴⁰ Například Věznice Ostrov, oddíl pro výkon specializovaného zacházení

³⁴¹ KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 45

³⁴² Tamtéž, s. 46

Mimo stravování v režii věznice je odsouzeným povoleno také uskutečnit nákup vybraných potravin (ale také oblečení či drogistických potřeb) ve vězeňské kantýně.³⁴³ Finanční výše jejich nákupů je omezena jejich příslušností do určité PSVD (viz kapitola 6). Poslední možností stravování je přijímání potravin prostřednictvím balíků zasílaných odsouzeným „zvenčí“, nejčastěji od příbuzných. I zde ovšem panují jistá omezení vzhledem k možné zkáze potravin. Co se týče nápojů, EVP kladou požadavek, aby odsouzení měli neustále, po celý den, přístup k pitné vodě. V uzamykatelných celách je tohoto dosaženo instalací umyvadla s přístupem k pitné vodě. Odsouzení pobývající na světnicích mají neustále přístup do koupelen nebo umýváren v rámci oddílu. Dále má většina odsouzených možnost připravovat si v průběhu dne teplé nápoje. Kdo tuto možnost nemá, například z důvodu celodenního uzavření na cele (s výjimkou výkonu kázeňských trestů), tomu je nabízena vřelá voda k přípravě teplého nápoje nejméně dvakrát denně.³⁴⁴

Konzumace probíhá prostřednictvím plechových šálků na stravu (tzv. ešusy), které odsouzení dostávají spolu s vězeňským oděvem již při nástupu do výkonu trestu.³⁴⁵

Na fotografiích níže je vyobrazena

- Jídelna Věznice Rýnovice
- Jídelna Věznice Nové Sedlo
- Vězeňská kantýna Věznice Kynšperk nad Ohří
- Kuchyňka výstupního oddílu Věznice Nové Sedlo

Obrázek 15 – Jídelna Věznice Rýnovice

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-rynovice/> [cit. 12.6.2019]

³⁴³ Nabízený sortiment vězeňských kantýn je vymezen § 23 odst. 2 ZVTOS a specifikován vnitřním řádem věznic.

³⁴⁴ § 15 ŘVTOS

³⁴⁵ MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*, s. 53

Obrázek 16 – Jídelna Věznice Nové Sedlo

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo/o-nas/fotogalerie/> [cit. 12.6.2019]

Obrázek 17 – Kantýna Věznice Kynšperk nad Ohří

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-kynsperk-nad-ohri/o-nas/fotogalerie/> [cit. 12.6.2019]

Obrázek 18 – Kuchyňka výstupního oddílu Věznice Nové Sedlo

Zdroj: VS ČR Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-nove-sedlo/o-nas/fotogalerie/> [cit. 12.6.2019]

8.4. Mimořádné události

Součástí každodenního života ve věznici jsou i některé mimořádné situace. Tedy takové, jimž lze jen s obtížemi účinně předcházet, a přitom představují určitou bezpečnostní hrozbu, ať už pro vězeňství jako celek, konkrétní věznici, pro spoluvězně nebo pro původce události samotného. Charakteristickým rysem nejen moderních vězeňských systémů je účinné předcházení mimořádným událostem, ale zároveň nepodceňování integrace principu humanizace. V případě, že taková událost nastane, měla by vězeňská služba být schopna ukázat sílu ozbrojeného sboru.³⁴⁶ Hála rozděluje mimořádné události do tří podskupin, a sice:

- Útěky a odchody
- Násilí
- Sebeпоškozování (včetně sebevražd)³⁴⁷

Toto dělení bude dodrženo i v této práci pro účely stručného shrnutí výskytu a řešení mimořádných událostí v českém vězeňství.

8.4.1. Útěky a odchody

K nedovolenému opuštění areálu věznice překonáním překážek (tzv. útěku) dochází i přes důmyslná signalizační zařízení v areálech věznic. Vzhledem k jejich finanční nákladnosti nelze ale ani zdaleka opomíjet lidský faktor neboli „hlídací“ činnost personálu. V této oblasti se ovšem lze setkat se zanedbáním povinností příslušníků VS ČR i civilních zaměstnanců. Je to zejména stereotyp každodenního života věznice, co vede pracovníky k nedbalostem v plnění úkolů a může vyústit i v tzv. profesní slepotu.³⁴⁸ Řešením je jednak důraz na odbornější výcvik personálu, ale také investice do komplexnějších signalizačních zařízení.

Útěky jsou obecně typické spíše pro odsouzené k dlouhodobějším trestům. Ostatně, dlouhý čas strávený nečinností v oddíle (nebo cele) poskytuje těmto odsouzeným dostatek prostoru pro zorganizování účinného útoku. Zejména doživotně odsouzení si dokáží utvořit ucelený přehled nejen o stavebnětechnickém provedení areálu, ale také o jednotlivých krocích dozorcí činnosti příslušníků VS ČR či o fungování eskort. Vedle nebezpečí navazování bližších vztahů se zaměstnanci (viz výše) je tak riziko sběru informací dalším důvodem pro nutnou rotaci doživotně odsouzených v rámci vězeňských zařízení.³⁴⁹

---

³⁴⁶ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 97

³⁴⁷ Tamtéž, s. 98-109

³⁴⁸ Tamtéž, s. 98

³⁴⁹ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 84

Vysoce rizikové jsou také eskorty odsouzených, tedy případy, kdy se odsouzení s doprovodem ozbrojených příslušníků VS ČR ocitají mimo areál věznice. Za rok 2018 se 8 % všech případů použití donucovacích prostředků ze strany VS ČR odehrálo právě při výkonu eskorty (při celkovém počtu 111 000 eskortovaných osob v tomto roce).³⁵⁰

I přes to jsou útky dnes spíše velmi ojedinělou záležitostí než skutečnou hrozbou. O tom svědčí také statistiky: mezi lety 2014 a 2018 došlo pouze k šesti případům útěku odsouzeného.³⁵¹

Druhou, častější, variantou opuštění věznice je tzv. odchod a zneužití volného pohybu, zejména na nestřeženém pracovišti nebo v souvislosti s povolením návštěvy mimo areál věznice. Nejde tedy o klasické překonání překážek, ale spíše o nesplnění povinností vyplývajících ze speciálního povolení věznici opustit. Během let 2014 až 2018 došlo celkem k 138 případům odchodu či zneužití volného pohybu.

8.4.2. Násilí

Násilí se z pohledu teorie ve věznicích projevuje dvěma způsoby. Zaprvé jde o násilí tzv. kolektivní, jehož vyjádřením jsou především hromadné – kolektivní – vzpoury. Vedle toho se ale VS ČR potýká také s mnohem častější obdobou tzv. interpersonálního násilí neboli násilí, které samo o sobě chod věznice nenarušuje, zasahuje ale do vztahů mezi vězni a také do vztahů mezi vězni a personálem.³⁵² Pro kolektivní projevy násilí dnes VS ČR užívá spíše než „vzpoury“ výraz „hromadná vystoupení“. Zatímco 90. léta minulého století byla na mimořádné události tohoto typu bohatá, situace se ve 21. století spolu s modernizací a humanizací výrazně uklidnila.³⁵³ V souvislosti s přijetím nového zákona o výkonu trestu odnětí svobody (č. 169/1999 Sb., účinný od 1. 1. 2000) došlo sice rovněž k hromadným nepokojům, celkově lze ovšem posledních 20 let českého vězeňství charakterizovat jako léta klidu.³⁵⁴ Ze statistik vyplývá, že v letech 2014 až 2018 došlo k pouze pěti událostem klasifikovaných jako „hromadné vystoupení odsouzených“, na nichž se podílelo 573 osob.³⁵⁵

Jak bylo uvedeno výše, mnohem častějším problémem je násilí tzv. interpersonální, které se stalo (či odjakživa bylo) nedílnou součástí subkulturních vězeňských norem.³⁵⁶ K tomu dochází jak mezi odsouzenými navzájem, tak i vůči personálu a lze se setkat také s případy násilí ze

---

³⁵⁰ Statistická ročenka 2018 VS Č

³⁵¹ Statistické ročenky VS ČR 2014-2018

³⁵² BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*, s. 48

³⁵³ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 97

³⁵⁴ MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*, s. 20

³⁵⁵ Statistické ročenky VS ČR 2014-2018

³⁵⁶ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*, s. 46

strany personálu na odsouzených.³⁵⁷ Hned na úvod nutno podotknout, že případy, kdy na jedné straně násilného konfliktu stojí vězeňský personál, jsou méně časté než ty ryze mezivězeňské. Důvodem je i fakt, že násilí páchané na ostatních odsouzených je zpravidla obtížněji zjištělné a postihnuteľné a pro násilníky vyústí jen v mírnější potrestání, pokud ve vůbec nějaké.³⁵⁸ Pro ilustraci: mezi lety 1996 a 2013 docházelo pouze k cca 33 napadením personálu ze strany odsouzených ročně.³⁵⁹ Mezi lety 2014 až 2018 celkem ke 100 případům napadení personálu, z toho pouze 5 případů mířilo na civilní zaměstnance.³⁶⁰

Pod pojem „násilí“ je třeba zařadit veškeré formy fyzických útoků, včetně sexuálních, ale také útoky verbální, psychické vydírání, šikanu a ekonomické zneužívání.³⁶¹ Důvodů použití násilí je mnoho. V pohnutkách pachatelů shledáváme jak potřebu upevnění či získání společenského statusu, ale také možnost materiálního obohacení. Ve vězeňské hierarchii se také ustálilo nepsané pravidlo „šikanuj, nebo budeš šikanován“.³⁶²

Je třeba si přiznat, že vzhledem k široké škále násilného působení mezi vězni, jsou nástroje přecházení vězeňské služby jen velmi omezené. Fyzické útoky se zpravidla monitorují zrakovými prohlídkami personálu (modřiny, rány apod.), ale také tzv. mimořádnými lékařskými prohlídkami. Ostatní formy útoků jsou zjištělné jen velmi obtížně, zásadní význam má aktivita vězňů samotných. Hlášení takových útoků personálu je však z pohledu „vězeňského kodexu“ jedním z nejhorších prohřešků, za něž následuje opět přísné potrestání, což výrazně snižuje efektivitu potírání násilí ve věznicích.³⁶³

Nástrojem předcházení je i kategorizace odsouzených (viz kapitola 6) podle jejich náchylnosti k účasti na násilí (z pozice oběti i agresora). Slabinou tohoto třídění je skutečnost, že mezi vězni je obecně známo, kdo je zařazen do jaké kategorie, a pro zranitelné jedince je „nálepka“ jen dalším přitížením a snížením ve vězeňské hierarchii a nese s sebou i intenzivnější útoky.³⁶⁴ Konečně, sklon odsouzeného k autoagresi nebo k agresi vůči spoluvězňům je také jednou ze složek jeho zkoumané rizikovosti pro účely Komplexní zprávy SARPO, což reflektuje také požadavek EVP.³⁶⁵

---

³⁵⁷ Tamtéž, s. 48

³⁵⁸ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 105

³⁵⁹ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*, s. 50

³⁶⁰ Statistické ročenky VS ČR 2014-2018

³⁶¹ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*, s. 48

³⁶² Tamtéž, s. 55

³⁶³ OTAKAR, Jiří. *Jak vydržet vazbu, aneb, Čtení pro všechny, které tento osud potká*. Praha: Pendulum, 2014, s. 116

³⁶⁴ OTAKAR, Jiří. *Jak přežít kriminál, aneb, Rady, jak žít mezi vlky*, s. 137

³⁶⁵ Tamtéž, s. 25.; Bod 52.1 EVP.

Předcházení a řešení interpersonálního násilí by mělo spočívat především v separaci potenciálních obětí od pachatelů, i zde ovšem narážíme na přeplněnost věznic, čímž jsou izolace omezeny, ne-li znemožněny. Jak bylo psáno výše (viz kapitola 8.1.), některé věznice přijaly specifická opatření ve formě zákazu návštěvy cizích světnic/cel. Cílem je dosažení větší transparentnosti vztahů mezi vězni a zabránění násilí mimo dohled zaměstnanců a příslušníků VS ČR. O tom, do jaké míry je tento způsob efektivní, však nejsou k dispozici žádná data a o účinnosti lze jen spekulovat.

Další možností předcházení násilí je také uložení kázeňského trestu, což je metoda výlučně represivní, stejně jako předání věci orgánům činným v trestním řízení. Druhá zmíněná varianta je krátkozraká zejména ve vztahu k doživotně odsouzeným pachatelům. Těm již byl uložen ten nejvyšší možný trest v systému tuzemských trestních sankcí a není tak již možné je žádným způsobem v rámci trestního práva postihnout. Fakticky se tyto odsouzení stávají ve výkonu trestu beztrestnými. Navrátilová přiznává, že jediný způsob, jak působit na tyto potenciální pachatele násilí, je přijmout přísnější úpravu ve věci možného požádání o podmíněné propuštění.³⁶⁶

Zaměstnanci a příslušníci VS ČR jsou potom chráněni jednak oprávněním použití donucovacích prostředků, ale při styku s odsouzenými také zvláštním stavebnětechnickým provedením prostor výkonu trestu. Zejména na oddílech se zvýšeným stavebně technickým zabezpečením bývá odsouzeným zamezen přístup k oknům a dveřím, což vytváří účinnou bariéru jejich útokům na personál.³⁶⁷

8.4.3. Sebepoškozování

Zvláštní formou násilí ve věznicích je také sebepoškozování. Škála spouštěčů takového jednání je značně široká. Odsouzení se sebepoškozují, aby se tak „pomstili“ orgánům činným v trestním řízení za uvěznění, v jiných případech svou činností sledují vyvinout dostatečný nátlak na účinné prosazení vlastních požadavků. Objevují se ale také případy, kdy odsouzený se uchýlí k násilí na sobě samém, protože je to jediný prostředek, kterým může upoutat pozornost VS ČR a přinutit ji řešit jeho osobní problémy. Zejména dlouhodobá deprivace a pokřivené hodnoty i vztahy ve věznicích způsobují, že odsouzení vnímají své drobné problémy a nesnáze daleko citlivěji, než by tomu bylo na svobodě.³⁶⁸ Hála vzpomíná, že jeden z odsouzených se uchýlil k hladovce poté, co mu někdo ze spoluvězňů odcizil plyšovou hračku.³⁶⁹

---

³⁶⁶ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 84

³⁶⁷ Tamtéž, s. 80

³⁶⁸ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 109-113

³⁶⁹ Tamtéž

Téměř všechny projevy sebepoškozování směřují vůči vězeňské správě. Jejich cílem je především upoutat pozornost a způsobit vězňům komplikace. Někteří odsouzení jsou ale vedeni také naivní představou, že způsobením si zranění budou hospitalizováni v nemocnici, nebo jim dokonce bude přerušena trest.³⁷⁰ Způsoby, jakými odsouzení k této formě násilí přistupují, jsou nesmírně různorodé. Od „klasického“ řezání k intoxikaci nebo poleptání pokožky.³⁷¹ Zvláštní skupinou jsou tzv. „polykači“, tedy odsouzení, kteří vyvíjí nátlak na VS ČR tím, že do sebe úmyslně vpravují nebezpečné předměty. Ačkoli je jejich jednání provázeno snahou pouze na sebe upozornit či zajistit si dočasný pobyt v nemocničním zařízení, vzhledem k charakteru polykaných předmětů je jejich činnost nebezpečným hazardem se životem. Příslušníci i zaměstnanci VS ČR vzpomínají na případy polknutí lžice, nože, pinzety, listu pilky, držadla od kbelíku, ale také srolovaného víka od ešusu.³⁷²

Vedle individuálních automutilačních praktik se lze ve vězeňství setkat i s tzv. hromadnými hladovkami. Spojuje je zejména stejný účel, za kterým odsouzení k hladovce přistoupili (jedním z nejčastějších důvodů hladovek v českém vězeňství bývají výtky ke kvalitě či množství podávané stravy)³⁷³. Poslední významnou hromadnou hladovkou tuzemského vězeňství byla hladovka ve Věznici Vinařice v roce 2004, již se postupně zúčastnily asi dvě třetiny vinařických odsouzených (při počtu cca 1000 umístěných).³⁷⁴

Nutno podotknout, že i hladovky jsou do jisté míry pouze fingované a bez závažnějšího vlivu na zdravotní stav vězňů. Na základě monitorování „hladujících“ odsouzených bylo zjištěno, že po měsíci odmítání stravy tito jedinci ztratili pouze minimum na své původní váze (průměrně mezi 3-5 kilogramy).³⁷⁵

Mezi sebepoškozování je pro účely této práce řazena také sebevražda. Ve vězeňské praxi se setkáváme jak se sebevraždou míněnou „vážně“, tak se sebevraždou tzv. demonstrativní. Zatímco u první zmíněné má jednatel zájem na ztrátě vlastního života, častěji dochází k té druhé, tedy sebevraždě pouze fingované, kterou chce jednatel upozornit na své problémy či požadavky. I demonstrativní sebevražda je však riskantním počinem závislým na přesném načasování a nezdírá, kdy již jednateli není pomoci. V případě sebevraždy „nedemonstrativní“ hovoříme o tzv. bilančních pohnutkách. Odsouzený dochází k rozhodnutí

---

³⁷⁰ MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*, s. 73

³⁷¹ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 109

³⁷² Tamtéž, dále k tomu MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*. s. 73 a některé poznatky získané na základě vlastní návštěvy Věznice Ostrov a Vězeňské nemocnice Plzeň.

³⁷³ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, sc. 113

³⁷⁴ DVORÁK, Ladislav; TÁBORSKÁ, Marika a HROMÁDKA Martin. *K hladovce ve Vinařicích se připojily už dvě třetiny vězňů*. [online]. [cit. 3. 6. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/k-hladovce-ve-vinaricich-se-pripojily-uz-dve-tretiny-veznu_200407142228_mhromadka

³⁷⁵ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 113

ukončit svůj život na základě pečlivé rozumové úvahy po tom, co zhodnotil své vyhlídky do budoucna. Svou roli hraje i tzv. šok z uvěznění, ačkoli s tím se ve většině případů odsouzení vyrovnávají již během vazebního stíhání a odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody je pro ně po nejisté vazbě spíše ukotvením v řádu a jistotě.³⁷⁶

Co se statistických dat týče, v letech 2014 až 2018 dokonalo sebevraždu celkem 37 odsouzených, zatímco suicidium ve stadiu pokusu bylo registrováno u 67 osob ve výkonu TOS.³⁷⁷

---

³⁷⁶ Tamtéž, s. 115

³⁷⁷ Statistické ročenky VS ČR 2014-2018

9. Moderní trendy a koncepce

Vývoj (nejen) tuzemského vězeňství je v posledních desetiletích charakterizován postupnou humanizací, směřující k naplnění základních požadavků EVP.³⁷⁸ O tom, že k tomuto naplnění stále nedošlo, svědčí pravidelné aktualizace Koncepcí vězeňství, ale také pohled do praxe. Mezi ve své podstatě moderní trendy proto stále patří i chápání trestu coby terapeutického prostředku, nikoli odvety. V předcházejících kapitolách již bylo zmíněno, že tento názor se v praxi stále plně neujal a objevují se názory dlouholetých příslušníků VS ČR popírající resocializační programy i výchovné působení jako takové.³⁷⁹ Přesto lze – a nikoli ojedinele – vypozařovat i v českém vězeňství posledních let velmi progresivní přístupy k výkonu trestu odnětí svobody. Jedním z nich je projekt tzv. Otevřených věznic, inspirovaný skandinávskou penologií. Ta se nejen v teorii, ale i v praxi vyznačuje přístupem k trestu odnětí svobody jako k prostředku ultima ratio, věznice jsou tedy kapacitně velmi malé, ale z hlediska naplňování účelu trestu výjimečně kvalitní. Právě nízký počet odsouzených v jednotlivých zařizenech umožňuje individuálnější přístup a jemnější specializaci programů zacházení. Tento severský systém je dále inspirativní především ve třech principech, které uplatňuje:

- Normalizace (život ve věznicí by se měl, pokud možno, co nejvíce podobat životu na svobodě)
- Otevřenost (požaduje propojení vězeňského světa se světem „venku“, tím se odbourává pocit vězeňského izolacionismu a nedojde k absolutnímu vykořeneění ze společenského života)
- Zodpovědnost (odsouzení by měli být vedeni k smyslu pro zodpovědnost, na rozdíl od kontraproduktivního paternalismu tradičního vězeňství)³⁸⁰

V určité míře se tyto principy uplatňují také na půdě českého vězeňství, stále se však jedná o polovičaté ústupky. Navíc se setkávají s kritikou příslušníků VS ČR, kteří mají dojem, že „*víc se věří vězňům než jim samým*“.³⁸¹ Dostáváme se tak opět ke slovům Kalvodové, totiž že jen s kvalitně připraveným a motivovaným personálem je možno dosáhnout účinné přeměny vězeňství. Bez osvěty vězeňského personálu jsou humanizační a progresivní trendy směrem k vyšší efektivitě jen vyprázdněnou teorií.

---

³⁷⁸ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 97

³⁷⁹ MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*, s. 21

³⁸⁰ Tamtéž, s. 26-28

³⁸¹ Tamtéž, s. 127

Významným krokem českého vězeňství byla však také detabuizace sexuálního styku mezi odsouzenými. Existence a navazování takových styků mezi mužskými i ženskými odsouzenými je přímým důsledkem deprivace působení pobytu ve věznici. Mezi základní „ztracené hodnoty“ patří vedle svobody či autonomie také sexuální styk s partnerem (některými autory považovaný dokonce za jednu z pěti základních hodnot, o něž odsouzení nástupem do výkonu trestu přicházejí).³⁸² Jůzl sám na základě svých dlouholetých zkušeností přiznává, že sex je ve světovém vězeňství stále tabu, ačkoli „*existuje více, než si myslíme*“. Zároveň se přiklání k téměř čtvrtstoletí starému východisku porady vedoucích oddělení výkonu trestu československých věznic, totiž že sexuální styk odsouzených by se měl spíše tolerovat než potírat.³⁸³ Že se VS ČR snaží intimnímu styku mezi odsouzenými zabránit za každou cenu, je známo také Hálovi. I on má však z psychologického hlediska za to, že tuto skutečnost je třeba přijmout.³⁸⁴

Odsouzení si heterosexuální styk nahrazují stykem homosexuálním, a to buď vynucováním sexuálních praktik na slabších spoluvěznících nebo prostřednictvím „směnného obchodu“. Poskytovatelé sexuálních služeb jsou ostatně jednou z kategorií přísné vězeňské hierarchie, a ne vždy jde o homosexuály. Není tajemstvím, že i otcové od rodin se ve výkonu trestu stávají poskytovateli sexuálních služeb, mnohdy dokonce pod ženským jménem, a po propuštění se vracejí do svého původního heterosexuálního svazku.³⁸⁵ Politika zavřených očí (v lepším případě) však vede nejen k sexuální agresi mezi odsouzenými, ale také k zvýšenému přenosu pohlavních chorob. Své důsledky má navozování intimních vztahů mezi spoluvězni také do oblasti resocializace.³⁸⁶

Jako řešení se může jevit § 19 odst. 5 ZVTOS, který dává řediteli věznice pravomoc umožnit tzv. nestandardní návštěvu, tedy návštěvu „bez zrakové a sluchové kontroly“. Tyto návštěvy probíhají v řádu několika hodin ve speciálně určené místnosti vybavené lůžkem i sprchou. Taková návštěva je však podmíněna předchozím řádným nebo dlouhodobým vztahem, což sice posiluje její resocializační aspekt, ale diskvalifikuje odsouzené bez stálého partnera.³⁸⁷ V souvislosti s návštěvou může ředitel věznice také povolit opuštění věznice.³⁸⁸ Vzhledem ke

---

³⁸² BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*, s. 44

³⁸³ JŮZL, Miroslav a SLOVÁKOVÁ, Gabriela. *Problémy sexuálního života žen ve výkonu trestu odnětí svobody*. České vězeňství. Rok: 2012, č. 1. s. 21

³⁸⁴ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 64

³⁸⁵ OTAKAR, Jiří. *Jak přežít kriminál, aneb, Rady, jak žít mezi vlky*, s. 139

³⁸⁶ Tamtéž. s. 140

³⁸⁷ KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*, s. 62

³⁸⁸ § 19 odst. 8 ZVTOS

zvýšenému riziku otěhotnění a následného obligatorního přerušení trestu³⁸⁹ jej však VS ČR jen velmi nerada umožňuje odsouzeným ženám.³⁹⁰

Jako mimořádně progresivní se v tomto kontextu zdá zapojení VS ČR do projektu HA REACT v roce 2017. Cílem projektu je omezit šíření infekčních chorob zejména mezi drogově závislými, VS ČR v jeho duchu instalovala automaty na prezervativy do prostor Vazební věznice Praha - Pankrác.³⁹¹ Na jednu stranu se tak učinil významný krok ke snížení rizika přenosu závažných onemocnění, na stranu druhou se však také významně detabuizovala skutečnost, že i v prostorách výkonu trestu dochází k (homo)sexuálnímu styku mezi odsouzenými. Jedná se zatím o pouze pilotní projekt, k jehož účinnému vyhodnocení VS ČR stále sbírá potřebná data.

9.1. Otevřené věznice

Projekt Otevřené věznice je v české historii ojedinělým konceptem, v současnosti uskutečňovaným v areálu Věznice Jiřice. Inspiraci čerpali odborníci v obdobných projektech zejména norské penologie, kde první svou povahou otevřená věznice vznikla už v 80. letech minulého století.³⁹² Cílem je jednak aplikace výše zmíněného tria principů (normalizace, otevřenost, zodpovědnost), ale především jejich aplikací eliminovat popsáný „šok ze svobody“, a to postupnou a kontrolovanou přípravou na propuštění.³⁹³ První etapa projektu započala 16. 10. 2017 otevřením specializovaného areálu při Věznici Jiřice čítajícího 5 objektů. Ve čtyřech „domcích“ jsou ubytováni odsouzení, jeden domek slouží jako zázemí personálu. Kapacita Otevřené věznice je v současnosti 32 odsouzených, do budoucna se plánuje navýšení až na 100 vězňů.

Význam otevřené věznice spočívá zejména v posilování podílu odsouzených na chodu věznice, čímž se výrazně posiluje jejich samostatnost a zodpovědnost. Odsouzení jsou ubytováni zároveň v takových ubytovnách, které co nejvíce připomínají život na svobodě, skládají se totiž z několika samostatných dvoulůžkových pokojů, společného sociálního zařízení a kuchyňky,

---

³⁸⁹ § 325 odst. 1 TŘ

³⁹⁰ JÚZL, Miroslav a SLOVÁKOVÁ, Gabriela. *Problémy sexuálního života žen ve výkonu trestu odnětí svobody*. České vězeňství. Rok: 2012, č. 1, s. 22

³⁹¹ *VŠČR na konferenci o problémech sexuálního života vězňů*. [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 28. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/novinky/vscr-na-konferenci-o-problemech-sexualniho-zivota-veznu/>

³⁹² *Studijní návštěva*. [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 2. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/novinky/studijni-navsteva/>

³⁹³ *Otevřené věznice* [online]. Ministerstvo spravedlnosti [cit. 2. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>

v níž si odsouzení mohou sami připravovat pokrmy.³⁹⁴ Prostor není ani obehnan ostnatým drátem a nachází se doslova uprostřed přírody. Pobyt odsouzených a výkon trestu je založen na důvěře ze strany personálu. To znamená, že odsouzený má stejný rozsah povinností, jako odsouzení zařazení v „běžné věznici“, je ale při jejich plnění podroben nižšímu stupni střežení. Kromě běžného zaměstnání při výkonu trestu odsouzené navíc po návratu do areálu Otevřené věznice čeká ještě plnění povinností na „barácích“ či na zahrádce. Otevřené věznice se tak vězně snaží naučit rodinnému životu, kde se po zaměstnaných osobách rovněž vyžaduje plnění povinností v domácnosti.³⁹⁵ Poruší-li své povinnosti nebo vnitřní řád Otevřené věznice, následuje přísná sankce ve formě okamžitého návratu do standardního výkonu trestu. Odsouzení jsou vzhledem k omezené kapacitě a bezpečnostnímu riziku Otevřené věznice pečlivě vybírání a pravidelně hodnoceni. Optimální doba stanovená pro pobyt v Otevřené věznici je jeden a půl roku, minimálně by tu však měli pobývat 6 měsíců před propuštěním. Odborníci přitom vycházeli z předpokladu, že za rok a půl intenzivního pobytu v Otevřené věznici je odsouzený již natolik připraven na život na svobodě, že by delší pobyt mohl být zbytečný, ne-li kontraproduktivní.³⁹⁶

Zatímni úspěch Otevřených věznic nejlépe představí některá čísla. Ke konci roku 2018 ze všech odsouzených absolvujících pobyt v Otevřené věznici nerecidivoval ani jediný.³⁹⁷ Přesto se příslušní pracovníci VS ČR stále domnívají, že česká společnost na koncept Otevřených věznic není plně připravená a do budoucna bude potřeba ještě mnoho osvěty v tomto směru. Mezi odsouzenými je zájem naopak vysoký, hlásí se z Věznice Jiřice i jiných věznic po celé republice. Někteří ovšem projdou nepříjemnou deziluzí, když zjistí, že ani po návratu ze zaměstnání není konec jejich pracovním povinnostem a pobyt v Otevřené věznici je vede k mimořádnému posílení vlastní zodpovědnosti, nikoli zahálce.³⁹⁸

Podrobná data o účinnosti tohoto projektu zatím nejsou VS ČR poskytována, jelikož se jedná stále o pilotní verzi.

---

³⁹⁴ *Projekt otevřené věznice slaví úspěchy, zatím má nulovou recidivu.* [online]. Česká justice. [cit. 6. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2018/12/projekt-otevrene-veznice-slavi-uspechy-zatim-ma-nulovou-recidivu/>

³⁹⁵ BERNÁTH, Michal. *Vězni u nás mají výhody, jsme na ně ale nadměru přísní, říká ředitelka první české otevřené věznice.*

³⁹⁶ Tamtéž

³⁹⁷ *Projekt otevřené věznice slaví úspěchy, zatím má nulovou recidivu.* [online]

³⁹⁸ BERNÁTH, Michal. *Vězni u nás mají výhody, jsme na ně ale nadměru přísní, říká ředitelka první české otevřené věznice.*

9.2. Alternativní tresty

Přeplněné věznice jsou nejen dokladem neefektivní justice, ale nasvědčují mnohé i o efektivitě trestu odnětí svobody jako takového. Odborníci dokonce hovoří o moderní krizi trestu odnětí svobody coby prostředku převýchovy.³⁹⁹ Jedním z hlavních trendů moderní penologie je proto rozvoj tzv. alternativního trestání. Jak bylo zmíněno již v úvodní kapitole práce, z penologického pohledu lze trestní sankce rozdělit na trest odnětí svobody a tzv. alternativní trestní sankce, jejichž rysem není izolace pachatele od společnosti, a které by přesto měly naplnit funkci trestu.⁴⁰⁰ Od alternativních trestů je tedy třeba odlišovat tzv. alternativní způsoby výkonu trestu odnětí svobody, jako je např. víkendové vězení nebo semi-detence. Jde o případy, kdy dochází k izolaci odsouzeného, avšak způsobem, který nemá takový dopad na jeho civilní život. Tuzemské trestní právo tyto způsoby (prozatím) nezná, v zahraničí se ale jedná již o víceméně běžnou praxi.⁴⁰¹

V současnosti upravuje trestní zákoník tyto alternativní tresty:

- domácí vězení,
- obecně prospěšné práce,
- propadnutí majetku,
- peněžitý trest,
- propadnutí věci,
- zákaz činnosti,
- zákaz pobytu,
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání,
- ztrátu vojenské hodnosti,
- vyhoštění.⁴⁰²

Jde zpravidla o takové sankce, které mohou pachatele trestného činu rovněž velmi citlivě postihnout, kladné působení na něj a na jeho resocializaci je zde ale účinnější než v případě trestu odnětí svobody. Již bylo uvedeno v jiných kapitolách této práce, že trest odnětí svobody je spojen s efektem tzv. prizonizace. Zkoumáním faktorů působících na odsouzené ve věznicích došli odborníci k závěru, že účinný návrat odsouzeného do společenského řádu po 5 až 7 letech

---

³⁹⁹ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd, s. 183

⁴⁰⁰ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 70

⁴⁰¹ HULMÁKOVÁ, Jana. *K možnostem a limitům rozvoje vybraných alternativních způsobů výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v České republice*.

⁴⁰² § 52 TZ

strávených ve věznici je jen velmi obtížný, čemuž nasvědčuje také procentuální vyjádření penologické recidivy (viz kapitola 7.2).⁴⁰³ Z toho lze vyvodit, že trest odnětí svobody tak z dlouhodobého hlediska ztrácí svoji výchovnou složku a stává se spíše prostředkem eliminačním, ale jeho působení na pachatele pro futuro je jen velmi omezené.

Vedle penitenciárních důvodů aplikace alternativních trestů nelze opomíjet ani ty ekonomické, tedy skutečnost, že jejich výkon je finančně mnohem méně nákladný než uvěznění. Z pohledu obětí je třeba také vyzdvihnout jejich kompenzační funkci, neboť trest nespojený s izolací a přerušením ekonomické činnosti pachatele s sebou nese vyšší pravděpodobnost k náhradě škody způsobené trestným činem.

Jako účinnou alternativu k trestu odnětí svobody některé zahraniční vězeňské systémy ukládají trest obecně prospěšných prací. Odsouzený se nedostává do umělého prostředí věznice, a naopak činnost v prostředí sociálně i materiálně přirozeném spíše vede pachatele k účinnému přijetí viny.⁴⁰⁴

Statistická data Ministerstva spravedlnosti ukazují, že soudy se ukládání alternativ k trestu odnětí svobody pomalu otevírají. Peněžitý trest, jako hlavní alternativa trestu odnětí svobody, byl v roce 2017 uložen ve 14, 59 % případů odsouzení, zatímco v roce 2014 pouze v 5, 22 %.⁴⁰⁵ S alternativním trestáním částečně souvisí také otázka úplné dekriminalizace, totiž odepření trestnosti určitému jednání. Zatímco pro nástup demokratické společnosti střídající společnost totalitní je typická určitá míra dekriminalizace a oslabení trestní represe, odborníci českému trestnímu zákoníku vytýkají místy kazuističnost, která trestní represi naopak zostřuje.⁴⁰⁶ Zejména o trestném činu zanedbání povinné výživy a jeho následném potrestání trestem odnětí svobody se již dlouho hovoří v odborných kruzích jako o mimořádně neefektivním.⁴⁰⁷ Ke dni 31. 12. 2018 vykonávalo v tuzemských věznicích trest odnětí svobody uložený v souvislosti s tímto trestným činem celkem 1 585 odsouzených při celkovém počtu 19 677 odsouzených ke stejnému datu.⁴⁰⁸ Tedy trest, obecně považovaný za kontraproduktivní i ve vztahu k chráněnému zájmu⁴⁰⁹, vykonávalo v této době více než 8 % všech odsouzených.

---

⁴⁰³ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*, s. 95

⁴⁰⁴ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 20

⁴⁰⁵ ŘEPKA, Vladimír. *Vyšší podpora pro ukládání peněžitých trestů*. [online]. [cit. 4. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp?clanek=vyssi-podpora-pro-ukladani-penezitych-tres-1>

⁴⁰⁶ DVORÁK, Marek. *Konference „Trestní zákoník – 10 let od přijetí“*. Trestněprávní revue. Rok: 2019, č. 4, s. 84

⁴⁰⁷ Tamtéž, dále k tomu například KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 43

⁴⁰⁸ Statistická ročenka 2018 VS ČR

⁴⁰⁹ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 43

9.3. Inspirace v zahraničí

Při srovnávání mezinárodního vězeňství potkáváme jak systémy českému vězeňství velmi podobné (nejvíce potom vězeňství Slovenské republiky, které ostatně mnoho desítek let sdílelo s tuzemským historií), ale také vězeňské systémy z našeho pohledu přímo revoluční. Obecně lze říci, že vězeňství bývalého „východního bloku“ vykazují jisté společné rysy minimálně v tom, že prodělala zásadní reformy na začátku 90. let.⁴¹⁰ Naopak vězeňství západního světa, nepoznamenaného komunismem, měla zcela odlišný vývoj a do své moderní etapy vstupovala z jiné výchozí pozice. Lze tak čerpat inspiraci jak od „východních“ sousedů (zejména Polsko a Slovensko), a to zejména z hlediska efektivity reform, tak i aplikovat v našich podmínkách některé prvky západních systémů.

Všechny státy se však potýkají s problémem stoupání kriminality, a tedy i vězeňské populace. Případné poklesy tzv. indexu vězněných osob⁴¹¹ jsou dány spíše politickými opatřeními (například amnestiemi nebo zpřísněním podmínek vzetí do vazby) než sociologickými jevy.⁴¹² Není snadné určit, kterým systémem by se právě české vězeňství mělo především inspirovat. Ačkoli poslední léta se nesou v duchu „skandinávských“ změn (viz Otevřené věznice), nelze zatím jednoznačně určit, zda tento systém také vyhovuje tuzemské kultuře a vykazuje rovněž efektivitu.

Bylo psáno v předcházejících kapitolách, že skandinávský systém je založen na přísném dodržování zásady trestu odnětí svobody coby prostředku ultima ratio, mnohem větší prostor je dáván trestům alternativním.⁴¹³ Reflektuje v sobě prvky otevřenosti, normativnosti a odpovědnosti a vychází z přesvědčení, že odsouzení by měli být při výkonu trestu připraveni právě jen o svobodu, při zachování všech ostatních hodnot. Norská věznice Halden odsouzeným poskytuje luxus nebývalého soukromí na cele vybavené LCD televizorem, ale také lednicí, toaletou a sprchou. Že tento způsob výkonu trestu minimálně ve Skandinávii vykazuje záviděníhodnou efektivitu, je prokázáno také čísly: kriminologická recidiva činí pouze 20 %.⁴¹⁴ Dnes již zcela ikonická je rovněž norská věznice na ostrově Bastoy. Tento ostrov, až na malou severní část, je celý přizpůsoben k výkonu TOS. Je protkán cestami, hřišti, zemědělskými sekcemi, ale také plážemi. Odsouzení na ostrově vykonávají svůj trest prostřednictvím vlastní

---

⁴¹⁰ ZUZIÁKOVÁ, Šárka. *Srovnání vězeňského systému v České republice a vybraných evropských zemích*. Ostrava 2017. Diplomová práce. Technická univerzita Ostrava. Ekonomická fakulta.

⁴¹¹ Jde o číselnou hodnotu vyjadřující počet vězněných (včetně vazebního stíhání) osob na 100 000 obyvatel

⁴¹² CRHA, Lumír. *Česká trestní politika a nepodmíněný trest odnětí svobody (s hořkou pilulkou nakonec)*. Státní zastupitelství. Rok: 2016, č. 2, s. 24

⁴¹³ HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*, s. 20

⁴¹⁴ PORPORINO, Frank. *Věznice Halden: dobrý příklad nebo zbytečný luxus? České vězeňství*. Rok: 2014, č. 2

soběstačnosti, tedy vlastní každodenní pracovní činností zajišťují chod ostrova.⁴¹⁵ Prvky normativnosti, otevřenosti i odpovědnosti jsou zde základními stavebními kameny projektu. Zato belgický systém nabízí oproti tuzemskému také možnost odnětí svobody na jeden den. Aplikuje tedy metodu tzv. šokového uvěznění, kterou náš trestní zákoník neumožňuje, součástí legislativních příprav ale byla. Šámal uvádí, že i přes odborně doložená pozitiva této vesměs moderní metody, byla nakonec odmítnuta s poukazem na přílišné zatížení vězeňské služby.⁴¹⁶ Kanadský i nizozemský model vězeňství důsledně aplikuje systém 1 vězeň = 1 cela, který v případě přeplněnosti věznic může přistoupit i k ubytování dvou odsouzených na jedinou místnost. Zatímco nizozemský index vězněných osob vykazuje číslo 61, tedy v celosvětovém měřítku jde o index velmi nízký, kanadský index patří mezi ty průměrné (107).⁴¹⁷ Pro porovnání lze také uvést naplnění kapacity věznic: v posledním roce v Nizozemsku průměrná obsazenost činila 72,6 %, v Kanadě 102,2 %. Z toho lze vyvodit, že adekvátní ubytování odsouzených není privilegiem pouze zemí s nízkým počtem vězňů, ale mělo by být celosvětovým standardem. Polské vězeňství na rozdíl od českého zdůrazňuje ve věci diferenciací odsouzených jejich případnou infekci kriminálním prostředím. A tedy dbá na rozdělování prvotrestaných od recidivistů, čímž z pohledu psychologie významně snižuje riziko recidivy.⁴¹⁸ Itálie ve své sankční politice aplikuje koncepty tzv. semi-svobody a semi-detence. První jmenovaný je užíván při trestu odnětí svobody na doživotí (neboli na dobu neurčitou) a spočívá v umožnění odsouzenému trávit mimo věznici až 45 dní v roce. Na první pohled je zřejmý významný resocializační faktor takové semi-svobody, protože ani odsouzený na doživotí nezůstává v trvalé izolaci a v případě propuštění je připraven ke znovuzачlenění. Druhý koncept, semi-detence, je určen pro odsouzené k odnětí svobody na dobu určitou a spočívá v povinnosti odsouzeného strávit určitý počet hodin denně ve věznici. Nejedná se tedy o trvalou izolaci, čímž je obecně významně snižováno působení efektu prizonizace.⁴¹⁹ Některé evropské systémy jsou však méně inspirativní, místy i kontraproduktivní. Co se týče trestání ve Velké Británii, konkrétně v Anglii a Walesu, jde o jednu z mála zemí, kde je trest odnětí svobody na doživotí stále chápán jako obligatorní potrestání za vraždu. Nicméně silný eliminační prvek je oslaben existencí povinného přezkumu a případně propuštění po určitém

---

⁴¹⁵ *Bastøy prison is the largest low-security prison in Norway*. [online]. [cit. 5. 6. 2019]. Dostupné z: <http://www.bastoyfengsel.no/English/bastoy-fengsel-Eng.html>

⁴¹⁶ *Věznice plní nevykonané podmínky* [online]. Lidové noviny. [cit. 5. 6. 2019]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~Napsalionas~Veznice_plni_nevykonane~?openDocument&lng=CZ

⁴¹⁷ World Prison Brief. [online]. [cit. 6. 6. 2019]. Dostupné z: <http://prisonstudies.org/>

⁴¹⁸ ZUZIÁKOVÁ, Šárka. *Srovnání vězeňského systému v České republice a vybraných evropských zemích*.

⁴¹⁹ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 161

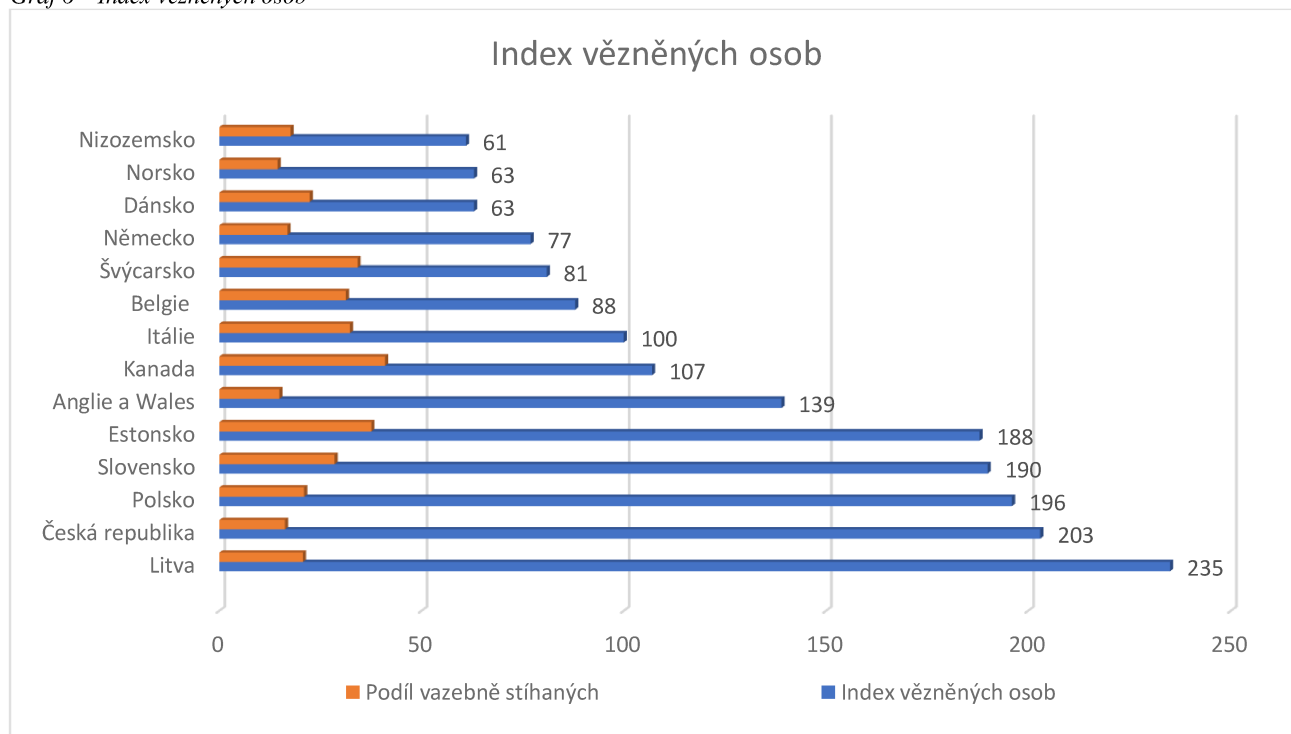
časovém úseku (30, respektive 15 let). Tento systém zná také tzv. trest odnětí svobody pro veřejnou ochranu, přičemž jde ze své povahy o trest na dobu neurčitou.⁴²⁰

Anglický systém lze klasifikovat jako velmi přísný také vzhledem k naplněnosti kapacity věznic, která v posledních letech činila průměrně dokonce 113 %, což je o 6 % více než činila průměrná využitelnost českých věznic v roce 2018.⁴²¹ A konečně, v důsledku přísné represivní politiky se i Británie potýká s výrazným nedostatkem pracovních příležitostí pro odsouzené.⁴²² Na závěr kapitoly uvádím grafy indexu vězněných osob vybraných států včetně České republiky a také graf naplnění kapacity zahraničních věznic.⁴²³ Nutno podotknout, že tyto indexy zahrnují také osoby ve vazbě, respektive kapacity vazebních věznic, a nemohou být tedy zcela vypovídající ve věci efektivity trestní politiky.

Pro snazší orientaci uvádím v případě grafu č. 6 ke každé hodnotě indexu také podílové vyjádření vazebně stíhaných (tj. modrá barva je výše indexu, oranžová vyjadřuje podíl vazebně stíhaných k tomuto indexu).

Graf č. 7 při zobrazování průměrné procentuální obsazenosti vychází z předpokladu zachování minimálních 4 m² prostoru na jednoho vězně.

Graf 6 – Index vězněných osob

Zdroj: Vlastní zpracování na základě: <http://prisonstudies.org/> [cit. 6.6.2019]

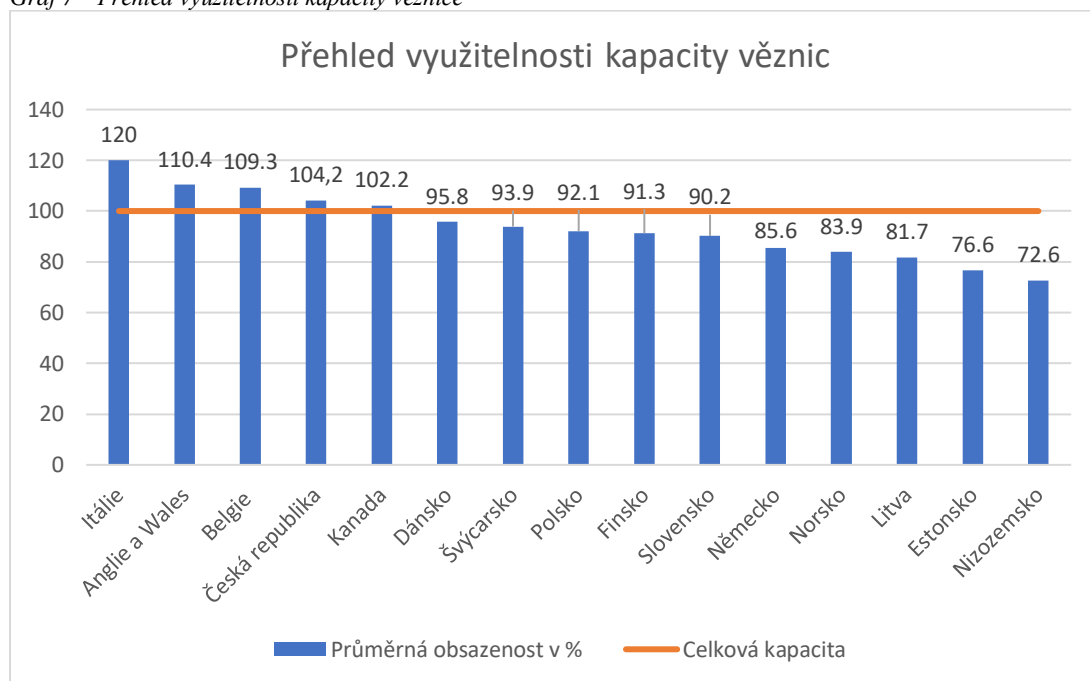
⁴²⁰ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*, s. 150

⁴²¹ MAREŠOVÁ, Alena. *Evidovaná kriminalita klesá, tak proč počty vězněných osob stoupají – aneb čím lze tento paradox vysvětlit*. Trestní právo. Rok: 2017. číslo: 3, str. 9 a Statistická ročenka VS ČR 2018

⁴²² KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*, s. 236

⁴²³ Jednotlivé státy neposkytují/nezveřejňují data o vězeňství vždy pro stejný časový úsek, proto uvedená data nejsou vždy sestavena ke konkrétnímu dni. Ve všech případech se však jedná o maximálně rok a půl staré údaje.

Graf 7 – Přehled využitelnosti kapacity věznic

Zdroj: Vlastní zpracování na základě: <http://prisonstudies.org/> [cit. 6.6.2019]

Bez dalších dat jsou grafy však spíše ilustrativní a nelze z nich vyvozovat přímé poznatky. Ačkoli výrazné rozdíly v hodnotách jednotlivých států by mohly leccos napovědět o účinnosti trestní represe, zejména s přihlédnutím k hodnotám skandinávských států a dalších zemí, které byly v této práci označeny za inspirativní. Vedle toho stojí za podiv také podíl vazebně stíhaných na celkovém počtu vězněných, který je v České republice jeden z daleka nejnižších (okolo 8 %) ve srovnání například se Švýcarskem, kde vazebně stíhaní tvoří až 42,2 % všech vězněných osob. Otázka vazební politiky ale není předmětem této práce, a proto se jí nebudeme blíže zabývat.

10. Závěr

Cílem této práce bylo především shrnout, jakým způsobem v současnosti v České republice probíhá výkon trestu odnětí svobody a do jaké míry se v tomto odráží moderní penitenciární poznatky a legislativní požadavky na vězeňství. Při vypracovávání práce, shromažďování dat, a především v důsledku vlastních návštěv do věznic a konzultací tématu se zúčastněnými osobami jsem došla k poznání, že nedostatky českého vězeňství jsou rozsáhlejší a hlubší, než jsem očekávala. V průběhu vlastního bádání jsem objevovala další a další problémy, vyvstávaly stále nové otázky a jejich odpovědi přinášely zase jen nepříjemná odhalení reality českých věznic. Ukázalo se, že jde o problém mnohem závažnější a komplexnější, než jsem předpokládala v začátcích této práce. Jestliže jsme se v otázce teorie posunuli daleko do 21. století (zejména vytvořením účinného rizika vyhodnocujícího nástroje SARPO, vytvořením oddílů pro matky s dětmi, existencí terapeutických programů, ale také uskutečňováním řady extramurálních aktivit), z hlediska celorepublikového vězeňství je v praxi třeba promítnout učiněné poznatky do vězeňské reality a následně dosáhnout určitého stupně jednotnosti přístupů k odsouzeným.

Přesto si dovolím své bádání shrnout jednou větou: České vězeňství je bludný kruh.

Na problémy a nedostatky jednotlivých složek výkonu trestu odnětí svobody bylo v práci průběžně upozorňováno, závěrem je tedy třeba určit těmto dílčím negativům společného jmenovatele: podfinancovanost vězeňského sektoru. Výkon trestu odnětí svobody v České republice v současnosti probíhá v nevyhovujících prostorech, které mají vliv nejen na vnímání lidské důstojnosti v takovém prostředí, ale významně snižují také účinnost terapeutických přístupů k odsouzeným. Nedostatek financí vede k dlouhodobému personálnímu podstavu, čímž je opět omezeno kladné a odborné působení na pachatele a snižuje možnosti jejich úspěšné resocializace. Terapeutické programy zacházení jsou roztržštěné a k jejich efektivní standardizaci chybí jak finance, tak odborný personál. Nedotažená diferenciací odsouzených vzhledem k prostorovým možnostem tuzemských věznic vede ke zbytečné kriminogenní infekci a agresi. Ve svém důsledku je tak kladné působení na pachatele trestných činů a naplňování účelu trestu snižováno celou řadou faktorů: materiálním i psychosociálním prostředím přeplněné věznic, neefektivní diferenciací vězňů, nedostatkem odborně působícího personálu a dalšími. To vše vede k významné procentuální neúčinnosti trestu, čehož dokladem je také penologická recidiva dlouhodobě nad úrovní 60 %. Množství recidivujících se promítá do obsazenosti kapacit věznic, čímž se dostáváme opět na začátek začarovaného kruhu a sice

neúčinnosti působení na prvotrestané. Trest jako domnělý prostředek nápravy má pro jedince ničující důsledky, vykořeňuje jej z původních sociálních vazeb a rolí a problematiku resocializace a sociální rehabilitace spíše prohlubuje, než řeší.

S financemi úzce souvisí také zaměstnávání odsouzených. Čistá zaměstnanost odsouzených je méně než poloviční, zatímco zájem o práci má drtivá většina vězňů. S nedostatkem práce se v důsledku ztráty pracovních návyků nejenže snižuje pravděpodobnost úspěšné resocializace, ale vzniká také zadluženost osob ve výkonu trestu. Peněžní tíseň propuštěných vede k opětovnému páchání trestné činnosti. Vězeňská služba není s to zajistit vlastní činností zaměstnání všem odsouzeným (po vzoru některých skandinávských penitenciárních systémů) a ve vztahu k soukromým subjektům naráží na skepsi a předsudky. Tím se dostávám k dalšímu problému současného vězeňství, kterým je nedostatek osvěty. Byť Vězeňské službě České republiky je třeba přiznat významné snahy na tomto poli (zejména její aktivitou na sociálních sítích i organizací akcí jako je *Yellow ribbon run: Uteč předsudkům*⁴²⁴), do účinné osvěty je třeba zapojení širší palety státních i nestátních subjektů.

Nelze ale zapomínat ani na problémy z širšího hlediska trestněprávní politiky, jako je kriminalizace, respektive dekriminalizace, některých trestných činů. Především trestný čin zanedbání povinné výživy a sankce za něj ukládané se ve světle probíhající trestněprávní represe a vězeňství jeví jako kontraproduktivní a volající po částečné dekriminalizaci.

Z výsledků této práce plyne, že většina problémů českého vězeňství by se vyřešila (byť nákladnou) investicí do vězeňských zařízení, tj. do obstarání vyhovujícího materiálního prostředí věznic, ale také do kvalifikace příslušníků a zaměstnanců vězeňské služby. Zejména na poli vězeňského personálu je žádoucí zintenzivnit odbornou přípravu osob zacházejících s odsouzenými a navýšit jejich počty. Tím by se otevřela cesta k novým, jemnějším a kvalitnějším terapeutickým programům, na druhé straně by to jistě znamenalo také snížení interpersonálního a kolektivního násilí ve věznicích. Za potřebné pokládám také zavedení určité formy výstupního zacházení do programů všech odsouzených, aby se minimalizovaly účinky „šoku ze svobody“ u podmíněně propuštěných a u propuštěných na základě milosti či amnestie.

Při současné podobě českého vězeňství i malý krok vpřed uvádí do pohybu řetězovou reakci pozitivních změn. Všechny ovšem začínají u otázky financí a bez navýšení rozpočtu

---

⁴²⁴ <http://yellowribbon.cz/>

vězeňského sektoru se tak z pohledu praxe nemáme kam hnout, což ukázaly také zkušenosti posledních let.

Jako pozitivum nicméně vítám některé nové projekty, jakými jsou zejména Otevřené věznice, které odrážejí základní principy moderních penologických poznatků. Vzhledem k čerstvosti projektu si však na analyzovatelná data budeme muset počkat.

Seznam použitých obrázků, grafů a tabulek

Obrázek 1 – Rozmístění věznic na území ČR.....	26
Obrázek 2 – Chodba uzavřeného oddílu Věznice Nové Sedlo	35
Obrázek 3 – Cela uzavřeného oddílu Věznice Nové Sedlo	35
Obrázek 4 – Prostorové rozmístění věznic se zřízeným specializovaným oddílem pro odsouzené s mentální retardací.....	38
Obrázek 5 – Prostor ubytování matek s dětmi ve Věznici Světlá nad Sázavou.....	44
Obrázek 6 – Prostor ubytování matek s dětmi ve Věznici Světlá nad Sázavou.....	44
Obrázek 7 – Světnice odsouzených Věznice Rapotice.....	86
Obrázek 8 – Světnice odsouzených Věznice Nové Sedlo	87
Obrázek 9 – Cela doživotně odsouzeného Věznice Valdice	87
Obrázek 10 – Cela doživotně odsouzeného Věznice Valdice	87
Obrázek 11 – Cela výstupního oddělení Věznice Valdice	88
Obrázek 12 – Model úpravy lůžka Věznice Ostrov	88
Obrázek 13 – Oděv ženy a muže ve výkonu trestu odnětí svobody	91
Obrázek 14 – Plán koupání, výměny prádla a nákupu	92
Obrázek 15 – Jídelna Věznice Rýnovice	94
Obrázek 16 – Jídelna Věznice Nové Sedlo.....	95
Obrázek 17 – Kantýna Věznice Kynšperk nad Ohří	95
Obrázek 18 – Kuchyňka výstupního oddílu Věznice Nové Sedlo	95
Graf 1 – Vývoj využitelnosti kapacity věznic v letech 2007-2018.....	27
Graf 2 – Schéma vnitřní a vnější diferenciacce	56
Graf 3 – Vývoj průměrné měsíční pracovní odměny odsouzených v roce 2018 (Kč).....	67
Graf 4 – Nejvyšší dosažené vzdělání odsouzených v roce 2017	69
Graf 5 – Úspěšnost žádostí o podmíněné propuštění v roce 2017	82
Graf 6 – Index vězněných osob.....	110
Graf 7 – Přehled využitelnosti kapacity věznice.....	111
Tabulka 1 – Vývoj průměrných odměn odsouzených mezi lety 1995–2013	67
Tabulka 2 – Úspěšnost podmíněného propuštění 2011-2016.....	81

Seznam použitých zkratk

TOS – trest odnětí svobody

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

TŘ – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

ZSVM – zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

ZVTOS – zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

ŘVTOS – vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Listina – Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením předsednictva České národní rady dne 16. 12. 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

EVP – Evropská vězeňská pravidla

VS ČR – Vězeňská služba České republiky

NGŘ – Nařízení Generálního ředitele Vězeňské služby

PSVD – prostupné skupiny vnitřní diference

ŠVS – školské vzdělávací středisko

Seznam použitých zdrojů

Právní předpisy

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Důvodová zpráva k zákonu č. 169/1999 Sb.

Nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb. o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

Vyhláška Ministerstva zahraničních věcí Československé socialistické republiky č. 120/1976 Sb. o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Sdělení č. 553/1992 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání *Úmluvy o předávání odsouzených osob*

Sdělení č. 506/1990 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání *Úmluvy o nucené nebo povinné práci*

Sdělení č. 209/1992 Sb. federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících

Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni

Důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017 Sb.

Nařízení generálního ředitele č. 12/2012 Sb.

Nařízení generálního ředitele č. 35/2017 Sb.

Nařízení generálního ředitele č. 25/2011 Sb.

Nařízení generálního ředitele č. 49/2001 Sb.

Nařízení generálního ředitele č. 29/2009 Sb.

Nařízení generálního ředitele č. 25/2012 Sb.

Nařízení generálního ředitele č. 35/2011 Sb.

Vnitřní řády věznic a vazebních věznic

Literatura

BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). s.98. ISBN 978-80-7338-115-8.

BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-024-2.

BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. s. 109. ISBN 978-80-7338-158-5

ČERNÁ, Gabriela. *Sankce v právu (Se zaměřením na problematiku výjimečného trestu)*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Právnická fakulta.

DRAHÝ, František, Jindřich HŮRKA a Michal PETRAS. *SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018. s. 152. ISBN 978-80-270-5197-7.

FABÍKOVÁ, Jana. *Diferenciace odsouzených a psychologické aspekty s diferenciací spojené*. Brno, 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta.

GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 536. ISBN 978-80-7478-614-3.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. s. 183. ISBN 80-86708-30-6

JELÍNEK, Jiří a kolektiv: *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018. Student (Leges). s. 864. ISBN 978-80-7502-278-3

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). s. 976. ISBN 978-80-7502-236-3

JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2017. Glosátor. s. 1312. ISBN: 978-80-7502-230-1

KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 272. ISBN 80-210-3025-9.

KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). S. 200. ISBN 978-80-7552-163-7.

KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, c2012. s. 240. ISBN 9788073577063

LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2007. Knihovnička LexisNexis. s. 116. ISBN 80-86920-24-0

MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*. Tišnov: SURSUM, 2003. s. 132. ISBN 80-7323-062-3.

MAREŠOVÁ, Alena, Eva BIEDERMANOVÁ, Jan ROZUM, Miroslav TAMCHYNA a Petra ZHRŮVALOVÁ. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody - kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. s. 173. ISBN 978-80-7338-157-8

MATOULEK, Josef a Helena SEJKOROVÁ. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges, 2011. Praktik (Leges). s. 7. ISBN 978-80-87212-89-9

MOŽÍŠ, Petr. *Prevence drog ve věznici*. Liberec, 2010. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Přírodovědně-humanitní a pedagogická fakulta

DIRGA, Lukáš; LOCHMANNOVÁ, Alena a JUŘÍČEK, Petr. *The Structure of the Inmate Population in Czech Prisons*. Sociológia 47. Č. 6/2015

OTAKAR, Jiří. *Jak přežít kriminál, aneb, Rady, jak žít mezi vlky*. Praha: Pendulum, 2015. s. 206. ISBN 978-80-905906-2-5.

OTAKAR, Jiří. *Jak vydržet vazbu, aneb, Čtení pro všechny, které tento osud potká*. Praha: Pendulum, 2014. s. 166. ISBN 978-80-905906-1-8

SCHEINOST, Miroslav. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie, s. 117

ŠAMALÍK, Martin. *Vybrané otázky výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody*. Praha, 2016. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta

TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. s. 256. ISBN 978-80-87212-41-7

ZUZIÁKOVÁ, Šárka. *Srovnání vězeňského systému v České republice a vybraných evropských zemích*. Ostrava 2017. Diplomová práce. Technická univerzita Ostrava. Ekonomická fakulta.

Články

Bastøy prison is the largest low-security prison in Norway. [online]. [cit. 5. 6. 2019].

Dostupné z: <http://www.bastoyfengsel.no/English/bastoy-fengsel-Eng.html>

BERNÁTH, Michal. *Vězni u nás mají výhody, jsme na ně ale nadmíru přísní, říká ředitelka první české otevřené věznice.* [online]. [cit. 6. 4. 2019] Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/vezni-u-nas-maji-vyhody-jsme-na-ne-ale-nadmiru-prisni-rika-reditelka-prvni-ceske-otevrene-veznice.A180904_115225_in_domov_mber

CRAWFORD, Thomas N. et al. *Early maternal separation and the trajectory of borderline personality disorder symptoms.* Development and Psychopathology. N. 21/2009

CRHA, Lumír. *Česká trestní politika a nepodmíněný trest odnětí svobody (s hořkou pilulkou nakonec).* Státní zastupitelství. Rok: 2016, č. 2

DRÁPAL, Jakub. *Vězeňské poplatky z české a mezinárodní perspektivy – 1. část.* Trestněprávní revue. Rok: 2015, č. 5

DRÁPAL, Jakub. *Vězni dnes vydělávají o polovinu méně než dřív.* České vězeňství. Rok: 2014, č. 4

DVOŘÁK, Ladislav; TÁBORSKÁ, Marika a HROMÁDKA Martin. *K hladovce ve Vinařicích se připojily už dvě třetiny vězňů.* [online]. [cit. 3. 6. 2019]. Dostupné z: https://www.irohlas.cz/zpravy-domov/k-hladovce-ve-vinaricich-se-pripojily-uz-dve-tretiny-veznu_200407142228_mhromadka

DVOŘÁK, Marek. *Konference „Trestní zákoník – 10 let od přijetí“.* Trestněprávní revue. Rok: 2019, č. 4

HULMÁKOVÁ, Jana. *K možnostem a limitům rozvoje vybraných alternativních způsobů výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody v České republice.* Trestněprávní revue. Rok: 2017, č. 10

JŮZL, Miroslav a SLOVÁKOVÁ, Gabriela. *Problémy sexuálního života žen ve výkonu trestu odnětí svobody.* České vězeňství. Rok: 2012, č. 1

KARABEC, Zdeněk. *Perspektivy vězeňské služby.* České vězeňství. Rok: 1993, č. 1

KOVÁŘOVÁ, Kateřina. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jakožto jeden z možných institutů napomáhajících snazší resocializaci odsouzeného*. Trestněprávní revue. Rok: 2019, č. 2

KOVÁŘOVÁ, Kateřina. *Resocializace odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody*. Trestněprávní revue. Rok: 2017, č. 9

MALECKÝ, Robert. *Lex Rath v praxi: O služby lékařů ve vězení není zájem* [online]. Česká justice. [cit. 25. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2015/01/lex-rath-v-praxi-o-sluzby-lekaru-ve-vezeni-neni-zajem/>

MAREŠOVÁ, Alena. *Evidovaná kriminalita klesá, tak proč počty vězňených osob stoupají – aneb čím lze tento paradox vysvětlit*. Trestní právo. Rok: 2017, č. 3

NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Soukromé věznice ano či ne?* Právní Forum, rok: 2006, č. 6

PORPORINO, Frank. *Věznice Halden: dobrý příklad nebo zbytečný luxus?* České vězeňství. Rok: 2014, č. 2

Projekt otevřené věznice slaví úspěchy, zatím má nulovou recidivu. [online]. Česká justice. [cit. 6. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2018/12/projekt-otevrene-veznice-slavi-uspechy-zatim-ma-nulovou-recidivu/>

Přeplněné žaláře. Někde bude nutné rozšířit kapacitu [online]. Moravskoslezský deník.cz [cit. 18. 3. 2019]. Dostupné z: https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/preplnene-zalare-nekde-bude-nutne-rozsirit-kapacitu-20170215.html

ŘEPKA, Vladimír. *Vyšší podpora pro ukládání peněžitých trestů*. [online]. [cit. 4. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp?clanek=vyssi-podpora-pro-ukladani-penezitych-tres-1>

STANCOVÁ, Zuzana. *Cesta změny – cesta na svobodu*. Newsletter Centra sociálních služeb Praha. Č. 6/2017

SVOBODA, Milan. *Zamyšlená nad změnou vnější diferenciaci věznic z hlediska opravných prostředků proti stanovení stupně zabezpečení*. Trestněprávní revue. Rok: 2018, č. 10

Věznice plní nevykonané podmínky [online]. Lidové noviny. [cit. 5. 6. 2019]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/web/Proverejnostamedia~Napsalionas~Veznice_plni_nevykonane~?openDocument&lng=CZ

VICHEREK, Roman. *Současné trendy vývoje podmíněného propuštění*. Trestněprávní revue. Rok: 2018, č. 1

Další

HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. [online] V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. [cit. 26. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www-beck-onlinecz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/documentview.seam?documentId=nnptembqhfpw64zrguxhi4fon2a>

Evropská vězeňská pravidla – dostupná z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi19/informacni-servis/ke-stazeni-112/publikace/>

Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

Koncepce vězeňství do roku 2025

Statistické ročenky VS ČR

www.vscr.cz

www.obase.cz

www.prisonstudies.org

<https://www.zvjs.sk/>

Osobní návštěvy vybraných věznic

Rozhovory a konzultace s odborníky

Příloha

Teplice

Program zacházení ve VTOS

předvýstupní

Kód vězně:

Příjmení: NOVÁK

Jméno: FILIP

	Cíle programu	Dodržováním norem upravujících výkon trestu získat respekt k veškerým zákonům - posilovat právní vědomí. Uvědomit si nedotknutelnost cizího majetku. Domýšlet důsledky svého jednání. Řádným plněním povinností vytvářet předpoklady pro bezproblémový přechod do občanského života. Prací potřebných pro věznicu si uchovat pracovní návyky. Posilovat kontakty se svým sociálním zázemím a s možným zaměstnavatelem.
1.	Pracovní aktivity pracovně zařadit v rámci věznice	Pracovní zařazení na vnitřním pracovišti Sebeobslužné aktivity Brigádnické činnosti
2.	Vzdělávací aktivity Studuje ŠVS: ne Počet hodin studia na ŠVS: 0,00	Společenská nauka - učit se prosociálnímu chování pěstovat chování bez lži, lehkomyšlnosti vést k reálnému řešení problémových situací
3.	Speciálně výchovné aktivity	Finanční gramotnost - učit se hospodařit se svými finančními prostředky učit se udržet si svoji práci
4.	Zájmové aktivity	Individuální - četba Sportovní - kondiční cvičení stolní fotbal sportovní činnosti pracovní činnosti

5.	Oblast utváření vnějších vztahů	Posilovat kontakty s rodinnými příslušníky a budoucím zaměstnavatelem
----	--	---

Přiřazené aktivity

Kód aktivity	Typ aktivity	Název aktivity
VT-S	speciálně výchovné	Finanční gramotnost
VT-V	vzdělávací	Společenská nauka
VT-Z	zájmové	Stolní fotbal
VT-Z	zájmové	Pracovní činnosti mimo věznici
VT-Z	zájmové	Sportovní aktivity mimo věznici
VT-Z	zájmové	Kondiční cvičení
VT-Z	zájmové	Četba vybraných knih

Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit datum	..... podpis odsouzeného
datum	..... podpis speciálního pedagoga
datum Schvaluji:	..... podpis ŘVV /I.ZŘV

Abstrakt

Úkolem této práce je popsat výkon trestu odnětí svobody v České republice a analyzovat hlavní problémy tuzemské penitenciaristiky. Práce se rovněž pokouší předestřít řešení některých z nalezených a diskutovaných problémů.

Obsah práce je vzhledem k rozsáhlosti tématu omezen pouze na výkon trestu a jiné formy věznění či detence jsou přenechány jiným studiím.

Trest odnětí svobody je v českém právním prostředí nejpřísnějším trestem, který má zároveň nejzávažnější následky pro odsouzené. To je důvodem, proč je v této práci shledáno důležitým náležitě popsat, jakým způsobem výkon tohoto trestu probíhá a jaká jsou jeho slabá místa. Tato práce se rovněž pokouší porovnat ideje moderních vězeňských reforem, jakými je humanizace nebo terapeutické působení trestu, s realitou českého vězeňství.

Práce je rozdělena do osmi kapitol, přičemž v každé se věnují určité oblasti související s výkonem trestu odnětí svobody.

První kapitola je věnována teoretickému vymezení problematiky trestání a trestu odnětí svobody obecně.

V následující kapitole se práce věnuje úpravě trestu odnětí svobody z pohledu mezinárodního práva a zejména jeho dopadu na vězeňskou praxi.

Třetí kapitola představuje shrnutí úpravy trestu odnětí svobody v českém právním řádu, a to včetně stručného exkurzu do historie tuzemského vězeňství.

Čtvrtá kapitola je již více praktická a představuje čtenářům český vězeňský systém, zejména organizaci vězeňských zařízení a jejich vnitřní strukturu. Pojednává rovněž o Vězeňské službě České republiky, jejích příslušnících a zaměstnancích.

V páté kapitole práce rozebírá koncept vnitřní a vnější diferenciaci odsouzených včetně změn, které přinesla novela zákona o výkonu trestu odnětí svobody a dalších zákonů č. 58/2017 Sb.

Šestá kapitola shrnuje teoretické poznatky ohledně programů zacházení a resocializace odsouzených. Zabývá se zejména možnostmi zaměstnávání a vzdělávání odsouzených, ale také možnostmi dalších aktivit při výkonu trestu, které by usnadnily jejich návrat do společnosti.

Sedmá kapitola je věnována některým otázkám standardního dne odsouzených, se zaměřením na problematiku odívání, stravování či ubytování. Prostor je zde věnován také tzv. „mimořádným událostem“, k nimž může dojít při výkonu vězeňství a jež vyžadují účinné řešení.

Poslední kapitola nabízí pohled do některých moderních trendů ve vězeňství. Zmiňují zejména projekt „Otevřené věznice“ realizovaný v současnosti ve Věznici Jiřice, ale také

možnosti přednostního ukládání alternativních trestů. Na závěr nabízím k zamyšlení i některé inspirativní prvky zahraničních penitenciárních systémů.

Téma diplomové práce: Nepodmíněný trest odnětí svobody

Klíčová slova:

Nepodmíněný trest odnětí svobody

Věznice

Vězeňství

Diferenciace odsouzených

Programy zacházení

Resocializace

Abstract

The aim of this thesis is to describe the execution of unconditional imprisonment in the Czech republic and to analyze the actual problems of the Czech penitentiary system. It also tries to propose convenient solutions of the main problems.

The extend of this thesis is reduced to the execution of penalty, therefor other forms of detention are excluded.

The unconditional imprisonment is the strictest penalty in Czech legal system and it has a major impact on the convicted human beings. That is why I tried do describe how the actual penitentiary system works and what are its weak points. This thesis also tries to compare the ideas of global modern reforms, like humanization and therapeutical concept of punishment, to the real situation of Czech imprisonment.

This thesis consists of eight chapters, each of them deals with various aspects of this form of punishment.

The first chapter is devoted to theoretical issues of the concept and purpose of the punishment.

This part is necessary and desirable for later interpretation of imprisonment problematic.

The second chapter describes the legal fundaments of unconditional imprisonment according to international law and its impact on practice.

The third chapter describes the legal fundaments of unconditional imprisonment according to Czech national law. It also contains a brief excursion to the history of Czech penitentiary system.

The fourth chapter is more practical and describes in detail the Czech prison system and the organization of prisons, namely the structure of particular prisons. This chapter also focuses on the Prison Service of the Czech republic.

The next chapter analyzes the actual system of the inner and outer differentiation of inmates including the significant amended law from 2017.

The sixth chapter summarizes the theoretical basis of treatment programs and the resocialization. It focuses on the possibilities of employment and education of inmates and on other activities facilitating their resocialization.

The seventh chapter is devoted to some questions of the ordinary day of inmates. It deals especially with the issues of clothing, feeding, accommodation and with the incidence of “extraordinary situations“ in prisons.

The last chapter is dedicated to „modern trends“ in today’s Imprisonment. Namely the Czech project of „Open prisons“ in Věznice Jiřice inspired by the Norwegian penitentiary system

and the alternative sanctions. I also tried to propose some inspirative points of foreign penitentiary systems.

The topic of the thesis: Unconditional imprisonment

Key words:

Unconditional imprisonment

Prison

Imprisonment

Differentiation of inmates

Treatment programs

Resocialization